

קול לובלין

ופולאבי

"לובלינער שטימע"

שנתון ארגוני הלובלינאים בישראל ובחו"ל • יערלעכע אויסגאבע פון די לובלינער אין ישראל און אין די תפוצות

מס' 57 • כסלו תשפ"ב • www.kollublin.wordpress.com • נובמבר 2021

ספורט בלובלין Sport in Lublin

"Morgenshtern" football team in Lublin

קבוצת הכדורגל "מורגנשטרן" בלובלין

[Brama Grodzka: The collection of glass plate negatives from 4 Rynek street in Lublin]

צביקה שולמן דבר יושב-ראש העמותה

הודות להרבה מזל והמון יוזמה הצלחנו לערוך השנה סיור לחברי העמותה. את הסיור בעיר רמת גן הדריך בהתנדבות חברנו אלי שמואלי, והוא יצא לפועל הודות ליוזמה ולארגון המעולה של מלכה ואיתן בורשטין. המשתתפים בסיור נהנו מאוד מהמפגש, מההדרכה ומהאירוח של המארגנים.

האזכרה השנתית ביום השואה התקיימה ליד אנדרטת הזיכרון לנרצחי לובלין ומיינדק בבית הקברות בנחלת יצחק. הטקס היה מכובד ומרשים, וניהלו אותו דברת טומפסון, עידית יסעור ודני אדמון. רבים נכחו בטקס - הקורונה לא הרתיעה את הקהל מלהגיע. בטקס השתתפו חברינו מהמכון הפולני בתל-אביב, והייתה זו ראשיתו של קשר ידידותי שהתפתח במהלך השנה בין העמותה לחברי המכון הפולני.

"לזכור" זה גם את הטעמים, הריחות והמראות, זה גם חברותא ומשפחתיות. הארוחה היהודית השביעית בסגנון פולני הייתה הצלחה כבירה: עידית יסעור, דברת טומפסון, מלכה בורשטין ודני אדמון הכינו לנו ערב בלתי נשכח באולם ששכרנו בקיבוץ נחשונים. החברים הגיעו בהמוניהם (האולם היה מלא ב-110 אורחים), האוכל שכל אורח בחר להביא (הכי טעים שיש) והאנרגיה באותו הערב של חודש יוני (אנרגיה של כף) יצרו ערב בלתי נשכח, עוררו רצון אדיר להמשיך לשחזר והותירו "טעם של עוד". המכון הפולני תרם ספר ביטול לכל משתתף, ועיריית ראשון לציון (עיר תאומה של לובלין) עזרה במימון של סרטון וידאו ושל צילום שנערכו במהלך אותו הערב. מי שלא היה לא יודע מה הפסיד! נזכרנו כולנו בזיכרונות הנעימים שלנו.

לובלינאים יקרים,

הקמנו את העמותה כדי לזכור. בשנה האחרונה - ממועד סגירת הגיליון של "קול לובלין" מס' 56 ועד למועד כתיבתו, עריכתו והכנתו לדפוס של גיליון מס' 57 - "לזכור" נמצא מול עינינו בכל רגע, כעמוד אש ההולך לפנינו.

הקורונה הפגיעה את כולנו ואת כל העולם בשנה וחצי האחרונות. בנובמבר 2020 חרגנו ממנהגנו ולא ערכנו כינוס שנתי באולם. בשל המצב הכינוס נערך ב"זום": הוא כלל משתתפים מכל העולם וסיפר את סיפורן של שש משפחות מהקהילה שלנו. אני מקווה שפרק ה"זום" במפגשים של העמותה תם ונשלם. עם זאת, המפגש היה מעניין ומלמד הודות למשתתפים שסיפרו את תולדות משפחותיהם. דני אדמון ראיין ברגישות את המספרים, מלכה בורשטין ויעל לוי פרג' עשו עבודה נהדרת בהכנות למפגש ובכל הנושאים הטכניים הכרוכים בהפקה מסובכת זו. בסיום הכינוס ב"זום" נערכה אספה כללית (גם היא ב"זום") בהתאם לנהלים.

התוכן - אינהלט

צביקה שולמן / דבר יושב-ראש העמותה 3

יעקב גלאטשטיין - 50 שנה לפטירתו

בני מר / במלאות חמישים למותו של משורר היידיש מלובלין יעקב גלאטשטיין 6

יעקב גלאטשטיין / אן יידן (יידיש) 8

יעקב גלאטשטיין / בלי יהודים 9

יעקב גלאטשטיין / לובלין עירי 11

ספורט בלובלין

תלמה פרויד / ספורט בלובלין 18

יואל פרויד / "שמשון" - אגודת ההתעמלות והספורט היהודית הראשונה בלובלין 20

תלמה פרויד / יואל פרויד, שמשון 24

צביקה רובין / סיפורם של אבי והפועל לובלין והניצחון על בר-כוכב ורשה 26

"מורגנשטרן" - כוכב השחר 34

א' רובינשטיין / מועדוני הספורט "מכבי" ו"ירדניה" 36

יעקב פלמן / כדורגל בשכונה: זיכרונות ממועדון הספורט "וייניאבה" 38

משחק השבת - לוח מודעות 40

בריחה מסוביבור

צילה מצרי / הבריחה מהגהיטו בסוביבור: סיפורו של שלמה שמייזר בן פולאבי 42

פרויקט "נשמה": מצילי הזיכרון

ליאורה טק / הן לא זכו ללבוש שמלות כלה לבנות 46

אנחנו על המפה - לובלין בישראל

צילומים 50

סיורי מורשת

אבי אובלינגהרץ / לובלינאים בוותיקים 52

"הלובלינאים" - סרטו של הבמאי אנדז'י טיטקוב בסינמטק תל-אביב 56

אנדז'י טיטקוב / תשובה לשאלה: מדוע ואיך 57

תגובות הצופים 60

הסעודה השנתית

פיליפ רוזנאו / שירתי היא דג בסגנון יהודי 62

מלכה בורשטין / פתחנו שולחן והרחבנו את הלב: ארוחה יהודית-פולנית 63

שולחן פולני 69

אכלנו ושבענו וברכנו - תגובות הסועדים 70

המטבח של יהודי פולין

מלכה בורשטין / ברוזים, ברוזים... אוזים 72

מלכה בורשטין / מתכון: ברוזים צלויים 75

תרומות - באשטירונגן - DONATIONS 64

לזכר נפטרים - צום אנדענק

רחל דיסנצ'יק 78

ENGLISH

Tzvika Shulman / From the Chairman's Desk 2 (95)

Leora Tec / "They Never Got to Wear White Wedding Dresses" 4 (93)

Piotr Nazaruk / Wieniawa Rules! - The History of Jewish Sports in Lublin 10 (87)

IN MEMORY

RomanLitman 12 (85)

מאורע קשר

שאלות, בקשות, הערות, הארות,
מכתבים ניתן להפנות אל:

יו"ר העמותה: **צביקה שולמן**

טלפון: 050-7306403

shulman.tzvika@gmail.com

רכזת העמותה: **איטה פישברג**

טלפון: 052-2214312

lublinassociation@gmail.com

עורכת "קול לובלין": **נטע אבידר**

טלפון: 055-6664561

nachum_a@bezeqint.net

"קול לובלין"

שנתון

עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם
Lublin and vicinity Jewish Heritage Association

המערכת:

נטע זייטומירסקי-אבידר, יהודית מאיר

עריכה לשונית: שמוליק אבידר

המייסד והעורך הראשון: דוד שטוקפיש

דנה קורלנד - עיצוב ומיתוג גרפי

050-7377579

danakur22@gmail.com

הסרט "הלובלינאים..." , סרט שיצר בפולין הבמאי המכובד אנדז'יי טיטקוב, הוקרן ב-5 באוקטובר בסנימטק תל-אביב הודות לפעילות משותפת של העמותה יחד עם המכון הפולני בתל-אביב. כ-300 איש ואישה הגיעו לצפות בסרט שסיפר על קהילת לובלין ועל שנשאר ממנה. בהקרנה נכחו רבים מחברי העמותה - יוצאי לובלין ופולאבי - וגם לא מעט יוצאי קהילות סמוכות. בסיום ההקרנה התקיימה שיחה עם הבמאי, ודני אדמון ראיין את טל שוורץ שלובלין יקרה לליבה. תודה מיוחדת לכל צוות המכון הפולני על שיתוף הפעולה המוצלח, וגם לאיטה פישברג ונטע אבידר על העזרה בארגון הערב המיוחד הזה.

העמותה מטפחת יחסים עם יוצאי לובלין בכל רחבי העולם. יהודית מאיר, מלכה בורשטין ויוסי דקר פעלו רבות כדי לצרף את כולם לארגון שלנו לא רק כשמות, אלא כמשתתפים פעילים. מערכת

היחסים שלנו היא עם כל מוסד שמכיר בחשיבות העמותה שלנו. עיריית לובלין מקיימת קשרים הדוקים עם העמותה, וראש העיר קשיטוף ז'וק אף בירך את חברי העמותה לכבוד הצפייה בסרט "הלובלינאים..."

פרויקט הדגל של העמותה, שילוב בני נוער מלובלין ומראשון לציון בחקר הסיפור ההיסטורי של יהודי לובלין, נעצר מעט עקב הקורונה. בשנת 2019 חילופי משלחות הנוער סיפקו לנו הנאה רבה, והיה דומה שדבר לא יעצור את הפרויקט. בשנה האחרונה יכולנו לערוך את המפגשים בין קבוצות הנוער רק ב"זום". אני ביקרתי בפולין במהלך יוני 2021 ונפגשתי עם תלמידים משני בתי ספר שמתתפים בפרויקט. כל המשתתפים בארץ ובחו"ל משתוקקים להגיע לבתיכם (חברי העמותה) ולשהות במחיצתכם.

יש גם קשיים בניהול עמותה. יש קשיים באיסוף כספים ותרומות. אני מבקש מכל מי שיכול לתרום ולעזור מכספו, מזמנו, מיכולותיו או ממרצו. אנחנו זקוקים לעזרה כדי להמשיך לקיים את המשימות שלנו באיכות הגבוהה ביותר. אין לנו כל תמיכה ממשלתית ממוסדת, וכל הפעילות מבוססת על עבודת מתנדבים ותרומות של החברים.

הכינוס השנתי הקרוב יתקיים ב-25.11.2021 בעיר ראשון לציון. הנושא המרכזי שהכינוס יעסוק בו יהיה יעקב גלאטשטיין ז"ל, המשורר היידי יליד לובלין שהשנה נציין יובל למותו. אני משוכנע שהכינוס הזה יהיה מיוחד ומוצלח מאוד.

העיתון שלנו "קול לובלין" ממשיך להיות העוגן של העמותה. העיתון מופץ בין החברים וגם במהדורה אינטרנטית. אני מקווה שכולכם תמשיכו לעיין בו וליהנות ממנו עוד שנים רבות.

אנחנו מקיימים קשר קבוע ושוטף עם חברנו בברמה גרודצקה - תיאטר NN. הם שותפים מלאים לעשייה שלנו. אני שולח תנחומים בשם כולנו לחברנו תומש פייטרשב'ץ, מנהל תיאטר NN, על מות אימו.

תודה רבה לכל חברי הוועד התורמים כל השנה להצלחת העמותה: נטע אבידר, איתן בורשטין, יהודית מאיר, דברת טומפסון, דני אדמון, עידית יסעור, איטה פישברג ואיציק סער.

שתהיה לנו שנה מעניינת, שנצליח לעשות דברים משמעותיים והרבה בריאות לכולם!!!

צביקה שולמן

יושב-ראש עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה

הכינוס השנתי האחרון היה בשנת 2019. אחריו התראינו רק בזום-זום-זום. נשמח להפגש שוב פנים אל פנים במאור פנים, בחיבוק, בטפיחה על השכם.

צילום: שמוליק בר ישראל

עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם

הכינוס השנתי

יום חמישי, **25 בנובמבר 2021**, כ"א בכסלו תשפ"ב

19:00-18:00 מפגש חברים

21:00-19:00 הכינוס השנתי

השנה הכינוס יתקיים בבית זרובבל, רחוב לבונטין 15 ראשון לציון

ויוקדש למשורר היידי הדגול, בן לובלין

יעקב גלאטשטיין,

במלאת יובל שנים לפטירתו.

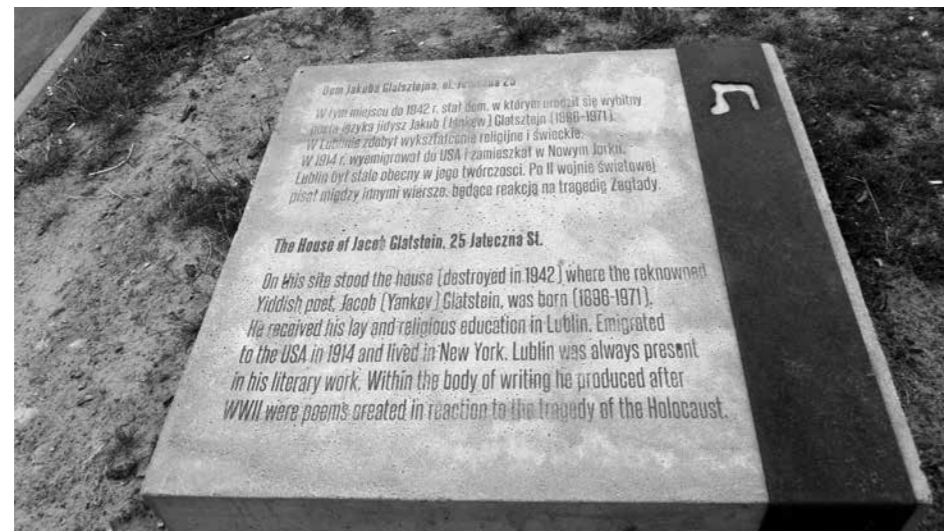
מרצה אורח: בני מר

יספר על האיש, על שירתו ועל חייו.

ניתן לחנות בבניין עיריית ראשון לציון, רחוב הכרמל 20 וגם בחניון היקב, רחוב גלוסקין 1, ראשון לציון

יעקב גלאטשטיין
Jacob Glatstein

איפה אותו הרחוב? איפה אותו הבית?

אבן זיכרון: כאן היה וחרב רחוב יאטצ'נה 25, כאן עמד וחרב ביתו של יעקב גלאטשטיין.

Where is that street? Where is that house?

Memorial slab: Here on what was formerly 25 Jateczna Street, stood the house of Jacob Glatstein. It has since been destroyed.

בני מר

**במלאות חמישים למותו של משורר היידיש מלובלין
יעקב גלאטשטיין**

עם כל המודרניזם והאוניברסליזם בשירתו, עוד לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה חזה גלאטשטיין את האימה מתקרבת, בין השאר בשירו הנודע "לילה טוב, עולם", ובשנים הבאות לא חדל מלקונן על משפחתו, על לובלין עירו ופולין ארצו - וזה גם עניינו של השיר שלפניכם. גם במאמריו עסק גלאטשטיין בעולם האבוד, אך גם בנושאים ספרותיים ותרבותיים מגוונים. המבחר שעתיד לראות אור (בהוצאת ה-21 ואפרסמון), בתרגום קבוצתי, הוא מפגש מחודש עם יצירתו של אחד המשוררים הפוריים והמרתקים בשירת יידיש.

במלאות חמישים למותו של משורר היידיש **יעקב גלאטשטיין (1896-1971)**, ייצא לאור בחודשים הקרובים אוסף של תרגומים חדשים מיצירתו: מבחר משיריו, תרגום ראשון לעברית של כמה מן המאמרים שפרסם בחייו והרצאות בעל פה שתורגמו גם הן לראשונה. שירתו של גלאטשטיין, מחלוצי המודרניזם בספרות יידיש, מקיפה נושאים רבים, כפי שכתב כבר ב-1920: "מלחמות ומהפכות, פוגרומים על יהודים ותנועת הפועלים, הפרוטסטנטיות ובודהה, בית הספר ביידיש והצלב, הבחירות לראש העיר ואיסור על לשוננו - כל אלה עשויים להעסיק אותנו".

אַן ייִדן יעקב גלאטשטיין

אַן ייִדן וועט נישט זי קיין ייִדישער גאַט.
גייען מיר, חלילה, אַוועק פון דער וועלט,
פֿאַרלעשט זיך דאָס ליכט פֿון דיין אַרעם געצעלט.
זינט אַברהם האָט דיך אין וואַלקן דערקענט,
האַסטו אויף אַלע ייִדישע פּנימער געברענט,
פֿון אַלע ייִדישע אויגן געשטראַלט,
און מיר האָבן דיך געפֿורעמט אין אונדזער געשטאַלט.
אין יעדער לאַנד, אין יעדער שטאַט
איז מיט אונדז אויך געווען אַ גר
דער ייִדישער גאַט.
יעדער צעשמעטערטער ייִדישער קאַפּ
איז אַ פֿאַרשעמטער, צעבראַכענער, געטלעכער טאַפּ,
ווייל מיר זיינען געווען דיין ליכטיק געפעס,
דער וואַרצייכן פֿון דיין ממשותדיקן נס.
איצט ציילן זיך אין די מיליאָנען
אונדזערע טויטע קעפּ.
ס'לעשן זיך אַרום דיר די שטערן.
דאָס געדעכעניש פֿון דיר ווערט פֿאַרטונקלט,
דיין מלכות וועט באַלד אויפֿהערן.
דער ייִדישער פֿאַרזיי און פֿאַרפֿלאַנץ
איז פֿאַרברענט.

אויף טויטע גראַזן וויינען די טויען.
דער ייִדישער חלום און ייִדישע וואַר געשענדט —
זיי שטאַרבן אינאיינעם,
ס'שלאַפּן עדות גאַנצע,
עופֿהלער, פֿרויען,
יונגעלייט און זקנים.
אַפֿילו דיינע זיילן, די פֿעלדזן,
די שטאַמיקע ליי, די
שלאַפּן אַ טויטן, אַן אייביקן שלאַפּ.
ווער וועט דיך חלומען?
ווער געדענקען?
ווער וועט דיך לייקענען,
ווער וועט דיך בענקען?
ווער וועט צו דיר, אויף אַ פֿאַרבענקטער בריק,
אַוועק פֿון דיר, כדי קומען צוריק?
די נאַכט איז אייביק פֿאַר אַ טויט פֿאַלק.
הימל און ערד אַפּגעווישט.
ס'לעשט זיך דאָס ליכט אין דיין אַרעם געצעלט.
ס'פלעמלט די לעצטע ייִדישע שעה.
ייִדישער גאַט, ביסט שוין באַלד נישטאַ.

בלי יהודים יעקב גלאטשטיין

בלי יהודים לאַ יְהִיָּה גַם אַלוהים יהודי.
אַנו עוזבים אַת העולם וְחַסֵּל.
כִּבֵּה אַת האור בְּמַעוֹנָךְ הַדָּל.
מַאֲז אַבְרָהָם מִתּוֹךְ עֵץ הַכִּיֹּר אוֹתָךְ
על כֹּל פְּנִים יְהוּדִים קִרְנָה בְּעֵרְתָךְ
וּמְכַל עֵץ זָרַח אוֹרָךְ.
אַת צִלְמָךְ עֲצַבְנוּ כְּצִלְמֵנוּ.
בְּכָל עִיר וּמְדִינָה, שְׂאֵלֶיךָ נְהַגֵּר
תְּמִיד מִתְּלֻחָה אֲלֵינוּ כְּמוֹ גֵר
אַלוהים הַיְהוּדִי.
כֹּל ראש יְהוּדִי מְרַצֵּץ
הוא כְּלִי אֱלוהִי מְשֻׁפֵּל, מְבִיֵּשׁ, מְנַפֵּץ,
כִּי אָנוּ הַיִּינוּ כְּלִי הַנּוֹגְהִים,
אות לְגַס שְׁחוֹלְלֵת, אַלוהִים.
וְעַכְשֵׁיו נִסְפָּרִים בְּמִילִיוֹנִים
רְאשֵׁינוּ הַמְּתִים.
כּוֹכָבִים דּוֹעֵכִים מִסְּבִיבָךְ.
זְכָרְךָ הוֹפֵךְ חֲשֵׁכָה,
עוֹד מְעַט וְתַחֲדָל מְלֻכּוֹתָךְ.
זְרִיעָה וְצִמִּיחָה יְהוּדִית
נִשְׂרָפָה עַד תְּמָה.

על פְּנֵי עֲשׂוֹבִים מִתִּים דּוֹמְעִים הִטְלָלִים.
הַמְּצִיאוֹת וְהַחֲלוֹם הַיְהוּדִי מְחַלְלִים,
הֵם מִתּוֹ יְחִידִיו כְּאַחַד כָּלָם.
כֹּל הַעֲדִים נְרַדְמוּ שְׁנַת עוֹלָם -
תִּינוּקוֹת, נְשִׁים
צְעִירִים, וְזִקְנִים.
אַפֿילו עֲמוּדֵי הַתְּנִיךְ שְׁלֵף, הַצּוֹקִים -
לִיּוֹ הַצְּדִיקִים
יְשָׁנִים שְׁנַת מִתִּים.
מי אִם כֹּן יַחֲלֵם אוֹתָךְ?
מי יִזְכֵּר?
מי יִכְפֹּר בְּקִיוְמָךְ?
מי יִתְגַּעְגַּע אֶל דְּמוּתָךְ?
מי יִזְנַח אוֹתָךְ על גִּישׁוֹר שֶׁל גְּעִיגוּעִים
כְּדִי לַחֲזוֹר שׁוֹב אֶל חִיקָךְ?
הַלִּילָה הוא נְחָחִי לְעַם מֵת.
שְׁמִים וְאַרְצֵי נְמַחוּ וְאִינָם.
כִּבֵּה הָאֵשׁ בְּמַעוֹנָךְ הַדָּל.
בוֹעֶרֶת שְׁעָה יְהוּדִית אַחֲרוֹנָה.
אַלוהִים יְהוּדִי, עוֹד מְעַט וְתַחֲדָל.

תרגמה מיידיש: רחל שליטא

גלאטשטיין כותב על בני עירו

יעקב גלאטשטיין לובלין עירי

לפני זמן מה יצא לאור בפריז "ספר יזכור" גדול על לובלין אך הוא נפסל משום שבמלאכת כינוסו היו מעורבים קומוניסטים ש"טיהרו" אותו בסגנון סטאליניסטי. האנציקלופדיה בעברית תתקן מן הסתם רבות מן ההשמטות והעיוותים המרושעים.

בן עירי בישר לי שבקרוב ממש עומד לצאת לאור במדינת ישראל, במסגרת סדרת הספרים המונומנטלית "אנציקלופדיה של גלויות", הכרך האנציקלופדי על לובלין שמייחלים לו מזה זמן רב. אני מצפה לספר זה בקוצר רוח. אני יודע שהכרך חובר בידי מומחים ונערך על ידי ההיסטוריון **נחמן בלומנטל**, שזכרה של לובלין נצור בלבו ולתפארתה של העיר לפני חורבנה יש משמעות מיוחדת בעבורו.

התמונה האחרונה של יעקב גלאטשטיין ז"ל. דאָס לעצטע בילד פון יעקב גלאטשטיין ז"ל.

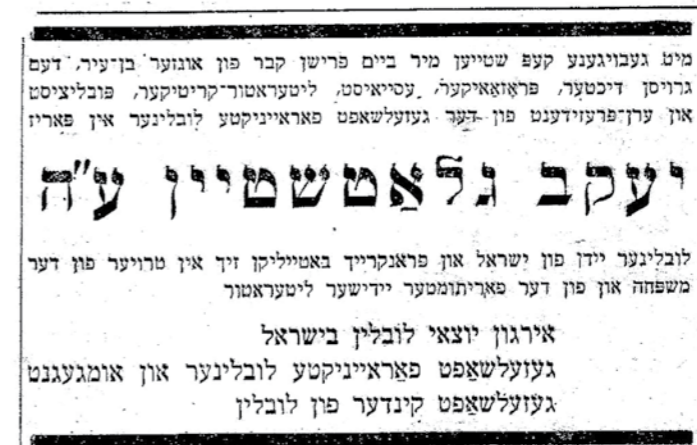
תמונתו האחרונה
His last photograph

"אנציקלופדיה של גלויות", ירושלים-תל אביב 1957
Encyclopedia of the Jewish Diaspora
Jerusalem-Tel Aviv 1957

"דאס בוך פון לובלין", פריז 1952
Dos bukh fun Lublin, Paris 1952

מודעת אבל של יוצאי לובלין ב"קול לובלין", 1972
בראש מורכן אנו עומדים ליד קברו של בן עירונו הדגול יעקב גלאטשטיין, ומשתתפים בצער המשפחה ובאבלה של הספרות היהודית שהתייתמה.
Mourning notice of the Lubliners in "Kol Lublin", 1972
With bowed heads we stand by the grave
of our hometown's famous son, **Jacob Glatstein**
We convey our condolences to the family, and mourn their loss.
Jewish literature has become orphaned of one of its great writers.

האחרים. הבן עובדיה רכב על סוסים במגפי רכיבה אמיתיים. אבל הוא גם כתב ספרונים בעברית על יופיים של חגים יהודיים. הוא היה עמוד התווך של השפה העברית ב"זמיר"⁴ הדולשוני, שבו נשא הרצאות בעברית. [...]

היו לנו פילוסוף דתי משלנו - ניימצוביץ⁵, מנהיגי בונד צעירים משלנו - קרומהולץ ואנגלנדר. אנגלנדר נעשה מאוחר יותר קומוניסט ומת בבית כלא פולני. היו לנו משוררים צעירים שינקו השראה בוורשה ובווילנה; אחד מהם, רוטנברג, משורר מבטיח, כתב שירים מוזיקליים נפלאים. מאוחר יותר היה לרופא וככל הידוע לי הוא נספה בגטו ורשה. ללובלין היה אפילו מחזאי מקומי משלה, יעקב וקסמן⁶, מחברם של עשרות מחזות, שזכה לכך שכמה מהם יוצגו בוורשה.

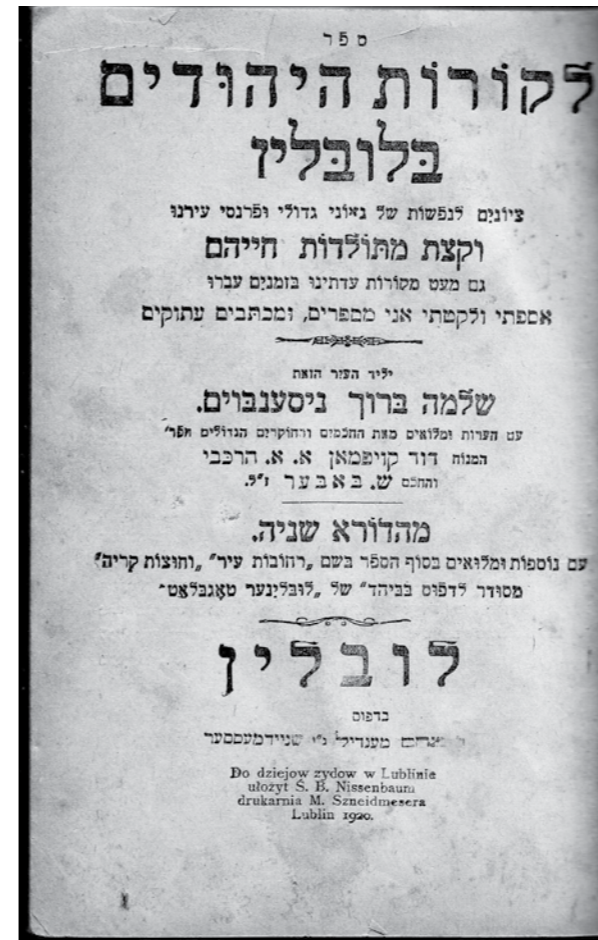
עובדיה שיינברון
Ovadia Schönbrunn

התמזל מזלה של לובלין הישנה והיא דווקא זכתה בהיסטוריונים; החל בניסנבויים¹ ובלקן² וכלה בשמן³ הצעיר, יש לרבנים ולמצבות של לובלין הישנה תיעוד היסטורי. מורי לעברית, שלמה ברוך ניסנבויים, המשכיל הידוע ופעיל "המזרחי", פרסם כבר בשנת 1900 את מחקרו "לקורות היהודים בלובלין" שיצא לאור במהדורה מורחבת שנים לאחר מכן, אחרי שכבר עזבתי. ניסנבויים הרבה לכתוב על לובלין הישנה ואני נזכר באוסף התמונות וההסברים שלו על בית הקברות הישן והחדש (גם החדש התיישן כבר לפני כמה מאות שנים טובות). האוסף, שאותו מכר בחנות הספרים שלו - אחד ממעוזי ההשכלה הראשונים בעירנו - שימש מעין "מדריך טיולים" להתמצאות יעילה בשני בתי הקברות, על מצבות הגאונים ו"ראשי הברזל" הקבורים בהם.

אבל היתה כבר גם לובלין אחרת, הראויה לכך שכותבי היסטוריה יתמסרו לה; היא תשתקף מן הסתם כראוי באנציקלופדיה של גלויות בעברית. זוהי לובלין של ערש הציונות, של סוציאליזם ושל בונד, של השכלה, עברית ויידישיזם; של התבוללות יהודית מדעת, שהיה לה הקשר המיוחד שלה ליהדות, אלא שהקשר הזה הביא ל"פשיטת רגלי" והוביל עד לשערי הכנסייה, ואפילו אל תוכה פנימה, לא מעט נשמות יהודיות תועות.

בלובלין היה איש עברית - עובדיה שיינברון. אביו נחשב אצלנו למיליונר, ובאמת היה בעל הון רב יותר מאשר כמה אלפי הרובלים של המיליונרים היהודים

¹ שלמה ברוך ניסנבויים (1866 - 1926) - מחבר "לקורות היהודים בלובלין".
² מאיר בלבן (1877 - 1942) - מחלוצי ההיסטוריונים היהודים בפולין, מחבר מחקר חשוב על יהודי קרקוב ולובלין.
³ נחמן שמן (1912 - 1993) - חוקר ורב שהיגר לקנדה והתמקד בהיסטוריה הדתית.
⁴ אגודת "הזמיר" - אגודה לאומית יהודית שנוסדה בלובלין בשנת 1908 וקיימה מקהלה, תזמורת, חוג דרמטי וספרייה ציבורית.
⁵ לוי ניימצוביץ' (1880 - 1938) - רב, פילוסוף ואיש חינוך.
⁶ יעקב וקסמן (1866 - 1942) - מחזאי יידיש שכתב דרמות, טרגדיות ואופרטות ועיבד רומנים וסיפורים למחזות ביידש.

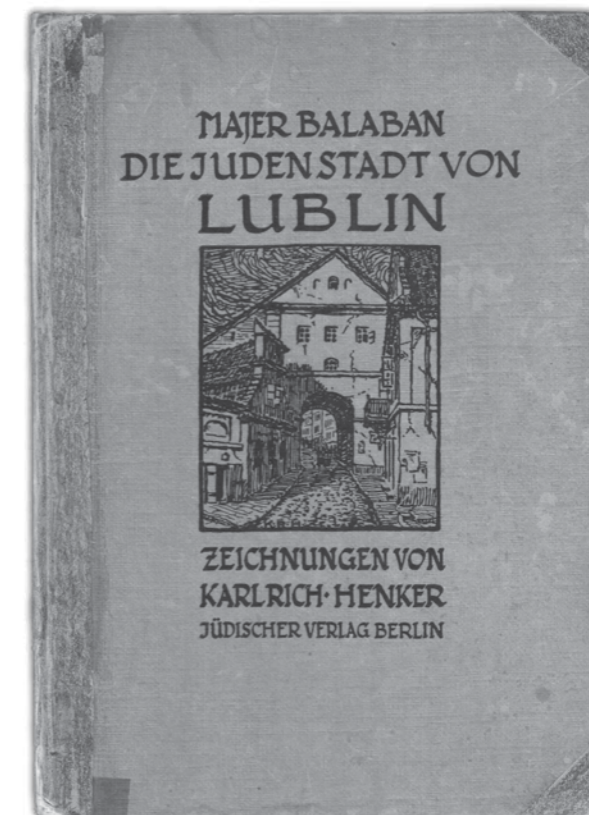
"לקורות היהודים בלובלין", לובלין 1920
History of Jews in Lublin, 1920

שלמה ברוך ניסנבויים
Shlomo Baruch Nissenbaum

מאיר בלבן
Majer Balaban

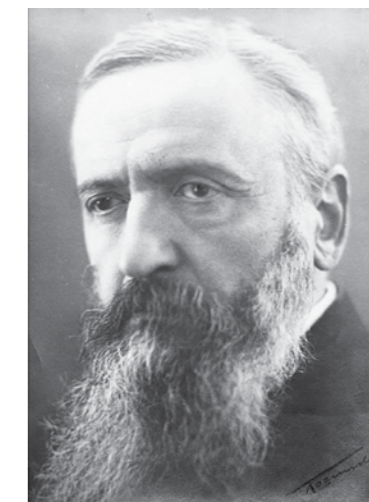
"עיר היהודים בלובלין", ברלין 1919
Die Judenstadt von Lublin, Berlin 1919

אני רוצה לקוות שאמצא את כל זאת בכרך האנציקלופדיה בעברית של לובלין. אולי אמצא בו גם תשובה לחידה מדוע היו לנו בלובלין שמות משפחה יהודים "גרמניים" משונים כל כך, ואפילו שמות משפחה צרפתיים. היו לנו טונגטאל, קרומהולץ, הוכנמיין, קטינג, קונה, פנצ'ר, גריזולט, שפילפוגל, פייקוס, קורפטה, האספוגל, גולדפדר ואחרים - אוצר בלום של שמות מעוררי סקרנות. אגב, לובלינאית ושמה גולדפדר זכתה למקום של כבוד בעולם המדע בניו יורק. הייתה זו אנה גולדפדר¹³, אחת מהמומחיות החשובות ביותר בתחום חקר הסרטן.

אותן דמויות לובלינאיות חדשות, בעלות דחף ליהדות, לשחרור העולם או להתנכרות על סף התנצרות, עדיין לא משכו את תשומת לבו של היסטוריון נמרץ כלשהו. פה ושם אולי התפרסמו על כך מחקרים קטנים או זיכרונות. ייתכן מאוד שההיסטוריונית הצעירה מנדלסברג¹², שנרצחה על ידי הנאצים, כתבה גם היא מעט על לובלין היהודית החדשה, אבל באופן כללי לא זכתה העיר שתולדותיה ייחקרו - החל במצבות של ניסנבוים ורחובות הגטו של בלבן ועד למאבקים האינטלקטואלים שהעניקו ללובלין את אופיה התוסס במהלך כל שלבי החיים היהודיים המודרניים.

אחותו, המשוררת פרנציסקה מאירסון ארנשטיין
The poet Franciszka Meyerson Arnsztajnowa

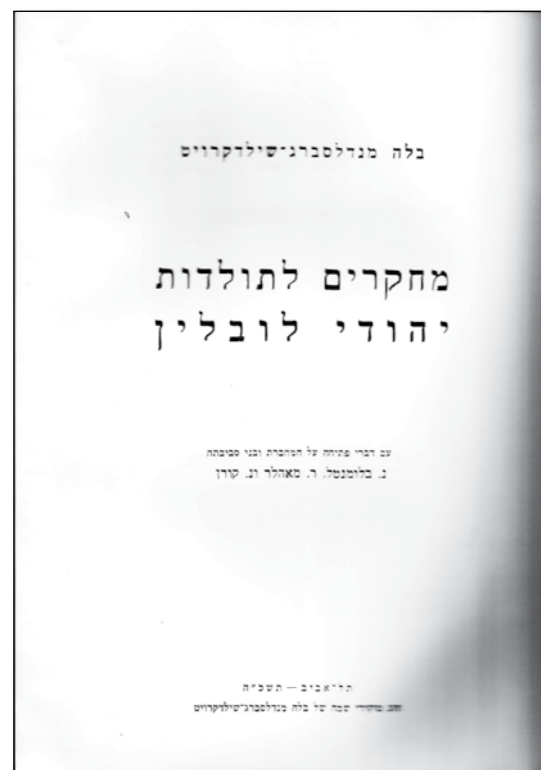
אמיל מאירסון, פילוסוף בתחום מדעי הטבע
Émile Meyerson, a known epistemologist
and a son of a renowned Lublin Jewish family

הסתמך על מאמריו המקוריים והמעמיקים במדעי הטבע, שכללו תוספות דתיות. היהודי הפולני-צרפתי היה נצר ליהודי צרפתי אחר - רש"י.

מאירסון נפטר ב-1933 בפריז. עבודתו המדעית המקיפה לא מנעה בעדו מלהישאר גם בפריז יהודי חם ופעיל ציוני שמילא תפקיד חשוב בהיסטוריה של הציונות בצרפת. אחותו הצעירה פרנציסקה, משוררת שפרסמה שירים רבים בעיתון המתבולל "איזראליטה"¹¹ וכתבה מחזות שהוצגו בוורשה, נשארה בלובלין ונישאה למתבולל הנלהב, הכמעט אנטישמי, הרופא הלובלינאי הידוע ד"ר ארנשטיין. פרנציסקה, שהשתעשה בשיריה במתיקות רומנטית בנושאים יהודיים היסטוריים, הובילה את ילדיה לחופה בכנסייה. מרחק רב היה בין אחיה הציוני בפריז הגויית לבין אורח חייה בלובלין היהודית העתיקה.

גאוותה של לובלין הייתה משפחת מאירסון⁷. אבי המשפחה היה סוחר תבואה עשיר. רעייתו, מלווינה⁸, התיידדה עם אַליזה אורז'שקובה⁹, ויש אומרים שהיא זו שהשפיעה על הסופרת הפולנייה האצילית "לגלות" את דמות היהודי בפולין ולרומם אותו בדרכה. מלווינה מאירסון הייתה למעשה אִם הספרות היהודית בפולנית. היא עצמה כתבה רומנים רבים בסגנון אופייני לתקופתה.

בנה, אמיל מאירסון¹⁰, הוא הפילוסוף הידוע בתחום מדעי הטבע, גאון בתחומו. הוא חקר את ההיסטוריה של המדע, נטיותיו, תפניותיו והסתעפויותיו. בצעירותו השתקע בפריז, ושמו נודע בכל העולם. הפילוסופיה שלו עסקה בעיקר בהבדלים הבסיסיים בין היגיון לחשיבה מדעית. אמיל מאירסון הותיר אחריו ירושה עשירה של עבודה מדעית, ולא אחר מאשר איינשטיין

"מחקרים לתולדות יהודי לובלין", תל אביב 1965
On the History of Lublin Jewry, Tel Aviv 1965

בלה מנדלסברג-שילדקרויט
Bella Mandelsberg-Schildkraut

¹² בלה מנדלסברג-שילדקרויט (1901 - 1943) - היסטוריונית, מחנכת ופעילה במפלגת פועלי-ציון שמאל. המלחמה פרצה ערב הוצאתו לאור של כתב היד הגדול שלה, מונוגרפיה לתולדות יהודי לובלין. בלה נספתה ויחד אתה אבד גם ספרה. מוקירי שמה של בלה אספו את שרידי מאמריה ופרסמו אותם בספר "מחקרים לתולדות יהודי לובלין" (תל אביב, 1965)

¹³ אנה גולדפדר (1898 - 1993) - מחלוצות חוקרי הטיפול הרדיולוגי בסרטן.

⁷ משפחה שעם אבותיה נמנו רבנים מפורסמים ובראשם ה"נודע ביהודה", הרב יחזקאל לנדא (1713 - 1793).

⁸ מלווינה (מלכה) מאירסון לבית הורוביץ - אשה משכילה ששלטה בשפות רבות וביניהן עברית. הייתה סופרת וכתבה בפולנית רומנים מחיי יהודי פולין.

⁹ אליזה אורז'שקובה Orzeszkowa, (1841 - 1910) - סופרת פולנייה, מחברת רומנים ומחזות, שהייתה מועמדת לפרס נובל בספרות.

¹⁰ אמיל מאירסון (1859 - 1933) - אפיסטמולוג, כימאי ופילוסוף של המדע. לצד עבודתו המדעית היה פעיל ציוני ומנהל יק"א.

¹¹ Izraelita - עיתון יהודי בפולנית, שראה אור בוורשה בשנים 1866 - 1915.

אפילו לאמריקה שלנו הוא אינו חולק כבוד: "ואפילו בארץ הדולר, גובר והולך הרעב, / בחוכמתו של רוזוולט אין תועלת, אף לא בכונותיו".

לבונדיסט הצעיר הרנהוט עוד הייתה אז אמונה מועטה ש"רק בארץ־אוקטובר נישא שירם של האדומים / מעולם חדש, מסוציאליזם נבנה". אבוי, באיזה אופן מכוער הולך שיר זה שולל עשרות־אלפי מאמינים תמימים...

השיר הטוב ביותר בקובץ הצנום של שירים סוציאליסטיים הוא השיר המוקדש ללובלין: "מעל נצנוץ אפור של לילותיך - יהדות נושנה בגטו - / כבר טווה יום נוקשה אריג חדש. / ואף שאין בך בנייני בטון עדיין / ואין בך שאון הכרך, צבעו ומידותיו / בכל זאת משוררת את שיר החיים החדשים של תחייה, / כמו בכל ערי החיים, כמו על פני כל האדמה. / לכי אם כן, צעדי במאבק ללחם ולחירות".

והוא מסיים את שירו בארבע השורות הבאות: "עיר של מסורת ושל דלות דמומה, / עיר חיי רוגע וצעדים רכים, / עיר - עברה המטושטש ועתידה היא חלומה, / עיר - לי היא בית, לי היא יום, והיא לי שיר".

לא הרבה שירים נכתבו לכבודה של לובלין, והכרזות כאלו, כמו "דלות דמומה" ו"עיר חיי רוגע וצעדים רכים" מאפיינות באמת את העוני המצוחצח של הדלות השתוקה ואת העושר הלא צעקני מדי של עירנו. אני באמת מקווה שההשראה לכך תימצא בכרך האנציקלופדיה בעברית על לובלין, בְּבוּאָה של העיר ותקוותיה ערב חורבנה ושקיעתה, כשלוכלבלין הייתה עדיין עיר ובה כ-50,000 יהודים.

1956

תרגמה מיידיש: טליה מורצקי

בספרו הראשון - וככל הידוע לי בקובץ השירים היחיד שלו - ביטא יוסף הרנהוט בקול רם ובכשרון לא מבוטל את מוראות הזמן. הוא כתב שירים אקספרסיוניסטיים, וכבר ב-1933 "הריח" ש"שוב ערוך ומוכן העולם למוות, / החיה הפראית שוב צמאה לדם".

הרנהוט השתדל לכתוב שירים פרולטרניים בנוסח חדש: "דמנו - יינכם, / זהבכם - עוצמתנו".

אף על פי שהרנהוט כתב שירים ומאמרים פובליציסטיים משובחים בעיתון של לובלין, אוצר המילים בשיריו היה מצומצם, אבל חדור געגוע כן לעולם יפה יותר: "אבני הרחוב כבר זועקות: / אנחנו שונאות! אנחנו שונאות! אנחנו שונאות! / מכל בית פורצת קריאה: / די כבר! מספיק! מספיק! / ואתה / עוד / שותק?!"

הזעקה האחרונה אכן מאיימת בהיותה מוצגת במילה אחת ויחידה בכל שורה. הוא מדבר על "נפלו מרוב רעב - משפט ונקודה. התאבדות מתוך ייאוש - משפט ונקודה. ילדים קפואים - משפט ונקודה". והוא זועק שוב, כמנהג המשוררים הפלקטיים המוכרים של אז "ואתה / עוד / שותק?!"

הרנהוט הצעיר כותב שיר ללייוויק¹⁶, שאותו לא ראה, אבל הוא מכיר את פניו "המוארים בנוגה הייסורים". לייוויק הוא בעבורו "המשורר המעודן והחמור ביותר": "ואף שעומד אני בשורה, כחייל, / ואף שלעתים דעותינו חלוקות, / אתה כה קרוב לי ואהוב ויקר - / יחיד מבין המשוררים היהודים - מעשרות".

בקובץ הקטן יש שירים פרולטרניים על נפח, על כורה פחם, על בנאי, על מובטל, על ידיים בלתי נחוצות שבקרוב יזדקקו להן משום ש"לא רחוק היום בו תתלקח אש על פני העולם כולו" הוא שר בנובמבר 1933 ושואל: "קוו ואדיס - עולם, לאן אתה הולך, אמור - לאן?!"

¹⁶ ה' לייוויק (1888 - 1962), שם העט של לייוויק האלפרן, מחשבו משוררי יידיש בארצות הברית, מחזאי וסופר. בצעירותו הצטרף ל"בונד" וריצה עונש מאסר ממושך.

"אין אונדזערע טעג" (בימינו)

ספר שירים מאת יוסף הערנהוט, לובלין 1934
האיור בשער הספר הוא חיתוך עץ של האומנית רבקה ברגר

In Our Days

A book of poems by Yosef Herrnhut, Lublin 1934

The illustration on the title page is a woodcut by the artist Rivka Berger

[Photo: Sylwetki zydw Lubelski - Leksykon. KUL, Lublin 2019]

שמור אצלי ספרון שירים שלו, בן 34 עמודים, שיצא לאור ב-1933 בשם "אין אונדזערע טעג" (בימינו). הרכיב העברי בשירים כתוב בכתיב פונטי¹⁵. החוברת נדפסה בבית הדפוס של ויינבאום - "רקורד", ברחוב נוֹבָה רִיבְנָה ומחירה היה 50 גרוש - חצי זלוטי בסך הכול. את חיתוכי העץ יצרה קרובת משפחתי רבקה ברגר; גם את האמנית הצעירה הזאת רצחו הנאצים.

ואם אני כבר מדבר על לובלין, אזכיר את הסופר הבונדיסט, שנשא גם הוא שם נדיר - הֶרְנְהוּט¹⁴.

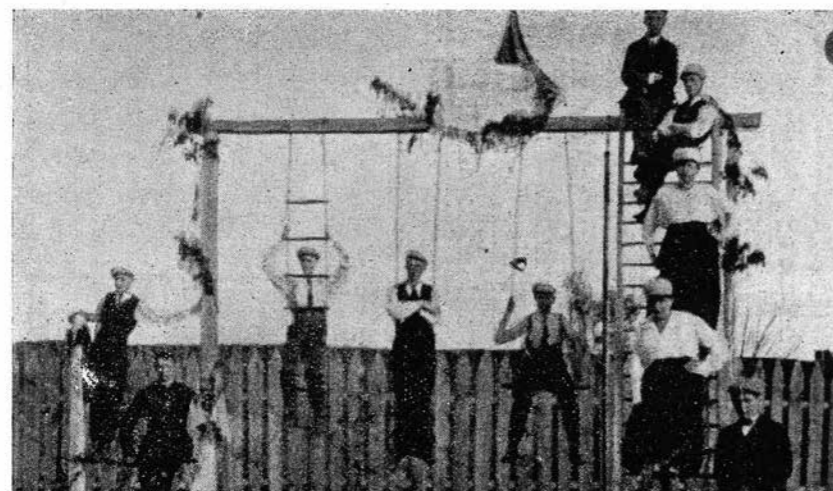
יוסף הרנהוט

נרצח על ידי הנאצים באקציה הראשונה בלובלין. לא מצאתי אזכור לשמו בשום מקום, אפילו לא בפרסומי הבונד.

¹⁴ יוסף הרנהוט (1913 - 1941) - כתב בעיתונות יידיש הבונדיסטית, בעיקר לילדים, והספיק לפרסם שני ספרים.

¹⁵ כפי שהיה נהוג בברית המועצות; למשל שאבעס ולא שבת.

לובלין 1921 Lublin

אויפן ספארט-פלאץ פון „שמשון“, אין אנהייב פון די 20'ער יארן.

תרגילי התעמלות של אגודת "שמשון"
Gymnastics exercises of Shimshon Sports Club

A hundred years later
Tokyo 2021

אחרי מאה שנים
טוקיו 2021

מתעמל ישראלי אלוף אולימפי
An Israeli gymnast is a gold medalist at the Tokyo Olympics

ספורט בלובלין

האם יכולה להתקיים יהדות שרירים בצד יהדות רבנית לאו
משכילית, רוחנית ואינטלקטואלית - כפי שהיה רוצה מקס
נורדאו שטבע את המונח בקונגרס הציוני השני (1898)?

על פי מאמרו של יואל פרויד, שהתפרסם, בידיש, בספר 'יזכור' ללובלין משנת 1952
על אגודת הספורט-תרבות 'שמשון', שפעלה בלובלין כשלוש שנים, עד 1920, התשובה
היא כן רבתי.

האגודה סחפה בני נוער יהודים שהתעמלו, שרו, ניגנו, העלו הצגות תיאטרון, צעדו
בתהלכות וחגגו עד הרגע המר שפעילותם נאסרה על ידי השלטונות.

לא מכבר, בסמיכות זמנים מופלאה לאולימפיאדה שזיכתה את ישראל בשלל הישגים
מופלאים, מדליות זהב וארד וגאווה לאומית - מלאו מאה שנה לתום פעילותה של
'שמשון' בלובלין.

ההתרגשות על הצלחת הנבחרת הישראלית בטוקיו הסתנכרנה להפליא עם התרגשותנו
על הגילויים שנקרו לפנינו במסע ההתחקות אחר 'שמשון'. כמה מהם נחשפים כאן
בטקסטים ובתמונות שלא ידענו על קיומם.

תנחה פרויד

"שמשון" - אגודת ההתעמלות והספורט היהודית הראשונה בלובלין
 "Shimshon" - the first Jewish gymnastics and sports club in Lublin

יואל פרויד

יואל פרויד

"שמשון" - אגודת ההתעמלות והספורט היהודית הראשונה בלובלין

הייתה זו חצר ענקית ברובע העתיק. בכל שבת, אחר-צהריים, היו בני נוער בכובעי כחול-לבן עוברים בחבורות דרך הטירה אל רחוב יאטצינה, ממחרים אל מגרש ארנברוד. יחד איתם נהרו למגרש גם אבות עם בניהם ובנותיהם, אשר לראשונה בחייהם הגיעו אל רחובות הרובע הדל וסמטאות העוני. שולי העיר, שהתגלו לנו בזכות המגרש שלנו, הביאו למהפך תודעתי במוחם של חברים רבים ב"שמשון". ומצד שני, השפיעו לטובה על תושבי הרובע. תושבי הסביבה הפכו לקהל אוהד שהגיע באופן קבוע לעודד אותנו באימונים, ואנחנו מצידנו, הבאנו מעט שמחת יום-טוב לתוך חייהם הקשים.

פעם בשנה הופיע "שמשון" בפומבי במלוא תפארתו. היה זה ביום כ' בתמוז - יום פטירתו של ד"ר הרצל. ביום - הלכנו במצעד מלווה בשירה ובנגינה ברחובות העיר, ובערב - הופענו בתיאטרון "פנתיאון". במשך חודשים שקדמו ליום הגדול, ערכנו חזרות לקראתו. החוג הדרמטי, התזמורת ובייחוד המשתתפים במופע ההתעמלות הריתמית - עבדו והזיעו, לא אכלו ולא ישנו. אבל היה כדאי! ההצלחה הייתה גדולה. לובלין הציונית רוותה נחת.

התוכנית התבססה רובה ככולה על טהרת היצירה המקורית שלנו. לא רק מופע ההתעמלות הריתמית והפירמידה, אלא גם ההמחזה הציונית התוססת של סצנות היסטוריות, הכול פרי כישרונם היצירתי של חברינו. אפילו ההימנון של "שמשון", שנוגן אחרי "התקווה", נכתב על ידי אחד מחברינו (הלחן נלקח משיר העבודה הידוע "נשים עובדות").

ביום קיץ נאה בשנת 1918 הופיעו לפתע ברחובות העיר צעירים יהודים חובשי כובעים כחול-לבן. לא היו אלה תלמידי גימנסיה חדשה, כפי שאפשר היה אולי לחשוב. היו אלה חברים בארגון חדש שזה עתה נולד - "שמשון".

חברים בתנועת "השומר הצעיר" (קליינמן, מאאוס, טננבוים, פרויד) יסדו את האגודה בשנים 1917-1918 כאגודת נוער לאומית, שמטרתה הייתה "נפש בריאה בגוף בריא".

חברי האגודה התחלקו לקבוצות לפי גיל ומין. בראש כל אחת מהן עמד ראש קבוצה, ובראשות האגודה - ועד. את הפעילות הספורטיבית (אימונים, התעמלות ועוד) ניהלו מאמנים מקצועיים בשיתוף עם ראשי הקבוצות. היה זה מועדון נוער קטן (כ-200 חברים בלבד) אך דינמי ותוסס. המועדון שאף לטפח את הגוף ואת הנפש. לשם טיפוח הגוף נערכו אימונים, צעדות, תחרויות. הנשמה יכלה להתענג על ספרייה עשירה, חוג דרמטי, חוג ציור ושלוש תזמורות: כלי נשיפה, כלי מיתר ותזמורת פיקולו במיוחד לריתמיקה.

היה זה מועדון לבני נוער, שהתאפיין ברוח דמוקרטית, במשמעת צבאית ובשפת היידיש. ב"שמשון" דיברנו, קראנו, דיקלמנו ושיחקנו ביידיש. באותם זמנים הייתה זו ממש תופעה מהפכנית (למען האמת ההיסטורית יש לציין, כי נושא דגל היידיש ב"שמשון" היה כותב שורות אלה. הוועד, ובראשו ד"ר צ'צ'קס, מנהל גימנסיה שפאר, לא התלהב כל כך מהתעמולה שלי למען ה"ז'רגון").

ל"שמשון" היה חדר במשרדי התנועה הציונית ברחוב פיארסקה. זה היה המקום למפגשי חברים, לשיבות, לאסיפות. עבור הפעילות הספורטיבית נשכר מגרש ארנברוד.

חבר לשעבר בסיים הפולני, אמר לשליח: "הקשב לי, איש צעיר. המצב של 'שמשון' שלך אינו שונה ממצבנו שלנו. בכל רגע עלולה המשטרה לבוא ולסגור את המועצה. אנו חדלי אונים בדיוק כמוכם". זה היה סופו של "שמשון". קבוצות חברים המשיכו להיפגש, לשוחח, לבלות יחדיו. במשך הזמן גם זה נפסק. לאחר כשנתיים-שלוש קמה תנועת "החלוץ" וחלק גדול מחברי "שמשון" נבלעו בתוכה. התחדשה תנועת התעמלות וספורט יהודית, שהקיפה שכבות רחבות של נוער. כמעט בכל אגודות הספורט החדשות שקמו, שיחקו "השמשוניסטים" בתפקידים מובילים.

תרגום לעברית: נטע אבידור
תרגום של המאמר "שמשון" - דער ערשטער יידישער טורן און ספאָרט-פאראיין, מתוך הספר "דאָס בוך פון לובלין", פאריז, תשי"ג. 1952

דער אָרקעסטער פון „שמשון“. אין צענטער זיצן : ד"ר טשאַטשקעס, אָקערמאַן (דער דיריגנט) און ארענבראָד.

תמונה מטושטשת ומקומטת - אבל איזו חגיגה! התזמורת של "שמשון": כלי מיתר, כלי נשיפה וכלי הקשה, צ'לו, חצוצרות, תוף וגיטרה.

A blurred and wrinkled photograph, but what a celebration!

Shimshon's orchestra: string, wind, and percussion instruments including cello, trumpets, drum, and guitar.

הדגל מתנוסס בראש התהלכה, המוזיקה מלווה אותנו - מארש! כך התקדמנו עד רחוב קרבייצקה, ושם נחשמנו. בקרבייצקה עמד שוטר. שוטר פולני יחיד. הוא החליט שמצעד חופשי כזה הוא "חוצפה יהודית". "לעצור! כאן לא פלשתינה!" - צרח עלינו רותח משנאה אנטישמית.

המצעד התפורר. הנגנים נפוצו לכל עבר. הדגל ניצל. חמישה-שישה חברים נעצרו וכלי נגינה הוחרמו. לאחר חקירה קשה מלווה במכות וגידופים, שוחררו העצורים והכלים הוחזרו להם. השלטונות הודיעו כי הפעילות של "שמשון" "מזיקה למולדת" (כך בדיוק נכתב) ומעתה ואילך היא אסורה. כל ההשתדלות אצל השלטונות להתיר ל"שמשון" חזרה לפעילות - לא צלחה. גם שליח שנשלח לוורשה אל המועצה היהודית הלאומית - לא הביא תוצאות. תשובת המועצה שנמסרה מפי השליח, משקפת את האווירה ששררה בפולין באותם ימים. יצחק גרינבוים,

די פארוואַלטונג פון „שמשון“, אַ קורצע צייט פאַר זיין אויפלייזונג דורך דער מאַכט. פון רעכטס אויף לינקס : סיטמאַן, הערינג, צוקערמאַן, ראָזענשטער, פרויד, קוולענדער, ניסענבוים און מאַנדעלבוים. אין צענטער - ארענבראָד פון עלטערן קאָמיטעט.

1920. הוועד של שמשון זמן קצר לפני סגירת האגודה במרכז - ארנברוד מוועד ההורים. לימינו יואל פרויד
 1920. Shimshon's committee shortly before the club's closing. At the center - Erinbrod from the parents' committee. Freud is to his right

בספורט. ואז הגיע היום הגורלי של כי בתמוז 1920 - ואיתו הסוף. ההיסטוריה הקצרה אך סוערת של "שמשון" באה אל קיצה בצורה דרמטית. כמו הדמות ששימשה השראה לאגודה, שמשון הגיבור, כך גם "שמשון" נפל קורבן לאיבה מצד הסביבה הלא-יהודית.

היה זה בשנת 1920. מלחמת רוסיה-פולין הביאה להתגברות של הריאקציה ויחד איתה - התגברות של האנטישמיות. הסתה אנטישמית חזקה בנוסח המופר התנהלה באמצעות כרזות וקריקטורות. פעולות נגד יהודים, השפלות, עלבונות - הפכו להיות דבר יום ביומו. אווירה זאת של פחד וייאוש ברחוב היהודי העמידה את "שמשון" בפני דילמה קשה: האם לחגוג את כי בתמוז כמו בכל שנה, או לא? אחרי ויכוחים ממושכים הוחלט: לחגוג!

בתיאטרון "פנתיאון", הופענו בתכנית עשירה - וזכינו להצלחה יוצאת מן הכלל! הצלחה מאין כמוה! למחרת יצאנו לדרך במצעד המסורתי החגיגי לכבוד כי בתמוז. ממגרש הספורט שלנו צעדנו לכיוון העיר,

אגודת הנוער הלאומית "שמשון" הייתה בת חסות של "מרכז הציונים", אשר פיקח על פעולותיה של האגודה באמצעות ועד ההורים. יו"ר וועד ההורים היה ד"ר צ'צ'קס, וחברי הוועד היו אליעזר ניסנבוים, גב' פדר, מנטלמאכר, פיינזילבר ועוד אישים ציוניים בלובלין.

הדי הספר "עשרת הימים שזעזעו את העולם"¹ הגיעו גם אל "שמשון". התעוררו ויכוחים אידיאולוגיים סוערים שהגיעו עד כדי התקוממות של חלק מהחברים, ואלה התכנסו לאספה "מחתרתית" באולם הריקודים של וולכמן.

הניסיון של "שמשון" להרחיב את שורותיו ולמשוך נוער מהשכבות העממיות, לא צלח. הסנוביזם של ועד ההורים לא איפשר זאת. ומלבד זאת - תפנית קיצונית כזו לא התאימה לארגון.

בשנת 1920 הגיע "שמשון" לשיא הישגיו והיה לארגון הנוער הפופולארי ביותר בלובלין. עזר להם ינקובסקי, מורה ורשאי, אשר נשכר כחובש בבית החולים הצבאי בלובלין. אדם כשרוני, מתקדם, בעל ניסיון רב-שנים

¹ עשרת הימים שזעזעו את העולם הוא ספר מאת העיתונאי ג'ון ריד המתאר את אירועי מהפכת אוקטובר ברוסיה 1917. הספר יצא לאור בארה"ב ב-1919, ועשה רושם אדיר בעולם.

אבי, הצייר יואל פרויד
My father, the painter Joel Freud

הילדה הזאת היא אני, תלמה
That girl is me, Talma

תלמה פרויד יואל פרויד, שמשון

וההתרגשות רבה. ועולות כמה תובנות. הסיפור של 'שמשון' מתאחד עם זה של אבא. האם קיצו של הארגון הנפלא הזה, שנגדע ביד זדונה, הוא שהחיש את עזיבתו של יואל פרויד את לובלין? אני זוכרת שהזכיר התנכלויות אנטישמיות שספג כילד וכנער, אבן שהושלכה לעברו ופגעה במצחו ("את רואה את הצלקת?" "שאל, "זה מזה"). אני יודעת שעזב את לובלין ואת פולין בגיל צעיר מאוד, שוטט בארצות הבלקן והשתקע בסופיה, בולגריה, ומשם גם עלה לארץ. האם הסוף הנורא של 'שמשון' היה הקש ששבר את גב הגמל שלא יכול היה לשאת עוד?

השאלות עוברות במוחי, שואלת-עונה במעגל סגור. אין עוד מי ששייב. ואני מעדיפה להיאחז בזיכרונות נעימים וחמים יותר ששמעתי מאבא - על הקהילה היהודית המפוארת שחייתה שם עד שעלה הצורך, על הבית שבו גדל, על ישיבת חכמי לובלין שקלטה עילויים, בני תורה, מכל רחבי פולין; על החייט, על שואב המים, על המלמד, על הסבלים פוקדי בית הכנסת הצנוע שברחוב לוברטובסקה, שחרף עוניים ויומם הקשה, לא ויתרו על לימוד דף גמרא בתום יום עבודה - או אבטלה, על תנור הטשולנט ה'ציבורי' שאליו מיהרו היהודים טרם בוא השבת כדי להניח את הסיר לבישול איטי של שעות.

צר לי עליך, לובלין היהודית, שלא נתמזל מזלך כזה של שמשון, ולא אירע לך שמעו יצא מתוק. מצד שני, גם סופו של שמשון היה טראגי.

חיה לה ילדה בצד אביה, רואה אותו בעבודה, מתבוננת בו כשהוא מצייר, מקשיבה לסיפורים שהוא מספר לה על חייו כילד, כנער, כגבר, על הוריו, על אחותו, אחיו. על לובלין. הילדה לא שואלת שאלות על סבא וסבתא שנמחו מעל פני האדמה, על הדודים שלא הכירה. אבא הרי שם והוא ממילא מספר. וגם יש זמן. או שכך חשבה הילדה.

ואז יום אחד, אבא איננו והילדה כבר גדולה והיא כבר אֵם בעצמה. ואז היא נזכרת בכל השאלות שהייתה רוצה לשאול, ותוהה מה בסיפור של אבא נשאר לא סגור, אלו חורים נותרו בעלילה. ואין כבר את מי לשאול.

הילדה הזאת היא אני, האב הוא יואל פרויד, אבי. השנים עוברות, ובימים אלה, העורכת של "קול לובלין", נטע אבידר, מעבירה לי מאמר שכתב אבא שלי לפני עשרות שנים, ביידיש - שפה שהוא צידד בה ותמך כל כך בשימורה כפי שיתברר להלן - לאותו 'קול לובלין' עצמו בימיו דאז. ואני קוראת בהתרגשות על ייסוד אגודת הספורט והתרבות 'שמשון' ב-1920 שאבא יואל היה אחד ממייסדיה ולומדת דברים שלא ידעתי: באלו נסיבות נוסדה האגודה המופלאה הזו, במה עסקה, מי נמנו עם חבריה, מה התרחש שם במועדון של 'שמשון' ברחוב פיארסקה. קולטת משהו על 'מלחמת שפות' שנראה שהתחוללה שם, כשאבא נאבק לטובת היידיש.

ויש גם תמונות ואני מזהה את אבא יואל במדי האגודה, בכובע מצחייה והוא צעיר-צעיר, נער ממש כפי שלא ראיתי אותו מעודי באלבום התמונות שלו השמור אצלי עד היום.

צביקה רובין סיפורם של אבי והפועל לובלין והניצחון על בר-כוכבא ורשה

אבי, אריה (יהודה לייב, ליאון) רובין
My father, Arye (Yehuda Leib, Leon) Rubin

היה בין המייסדים והשחקנים
של קבוצת הכדורגל "הפועל לובלין"

מתוך כוונה להאיר גוונים אחרים של החיים
החילוניים של יהדות לובלין, אעסוק כאן בקצרה
בקבוצת הכדורגל "הפועל לובלין".

מועדון הספורט הפועל לובלין הוקם בשנת
1927 בבית מפלגת "פועלי ציון" (ימין) שברחוב
פוצ'יִן־קִיבִּיקִי (סְטֶשֶׁץ) מספר 22. זה היה הסניף
הראשון בפולין והשני בעולם של תנועת הפועל
(הסניף הראשון הוקם בארץ רק שנה אחת לפני
כן). יושב-ראש המועדון בעת הקמתו היה **איתמר
שוורץ**, ומזכיר המועדון היה **יצחק רייכנשטיין**.

יצחק רייכנשטיין

המזכיר של הפועל לובלין. היה סדר דפוס וגם
כתב הספורט של העיתון היומי "לובלינער
טאגבלאט" והרבה מהמידע שלהלן לקוח
מכתבותיו.

אחרי כל משחק היה מגיע למערכת, עומד ליד
תיבת האותיות ומסדר את הכתבה, בלי להעלות
אותה קודם בכתב על הנייר (ואל תשכחו שהיו
מסדרים את האותיות הפוך!)

אחרי המלחמה העלה יצחק רייכנשטיין את
זכרו של עולם הספורט שהיה בלובלין. כתבותיו
התפרסמו בשני ספרי יזכור של לובלין (ביידיש
ובעברית) ובחברות "קול לובלין".

המועדון הוקם על בסיס הקבוצה הלא-רשמית
"נשר". המארגנים הציבו לקבוצה יעדים זהים לאלה
שהוצבו ל"הפועל" הארצישראלית: לחנך את הנוער
היהודי להגשמה פיזית ורוחנית ולגאווה לאומית.
הדבר הושג במהלך שנות קיומו של המועדון.

בין המייסדים היו **מלך פרצלמן** והאחים **שאול ויונה
רוטרובין**. קיים קשר בין האחים לבין משפחת רובין:
חיה רובין, אחותו של אבי, נישאה לאח אחר שלהם -
צבי (הרש, הרמן) רוטרובין.

התמונה העליונה צולמה לפני שנים רבות. צילמתי
את הוריי יחד עם האחים רוטרובין בעת ביקורם של
אלה בארץ, לרבות בביתנו בחולון.

בתמונה התחתונה דומה כי יונה עומד משמאל
בשורה העליונה.

אריה רובין
שאול רוטרובין

יונה רוטרובין
רחל רוטרובין

שאול ויונה רוטרובין, ממייסדי "הפועל לובלין", עם אריה רובין (שחקן בקבוצה)
Szaul, Rachel and Jona Rotrubin with Arie and Zelda Ruben

אריה רובין

קבוצת הכדורגל הפועל לובלין
Hapoel Lublin Football Club

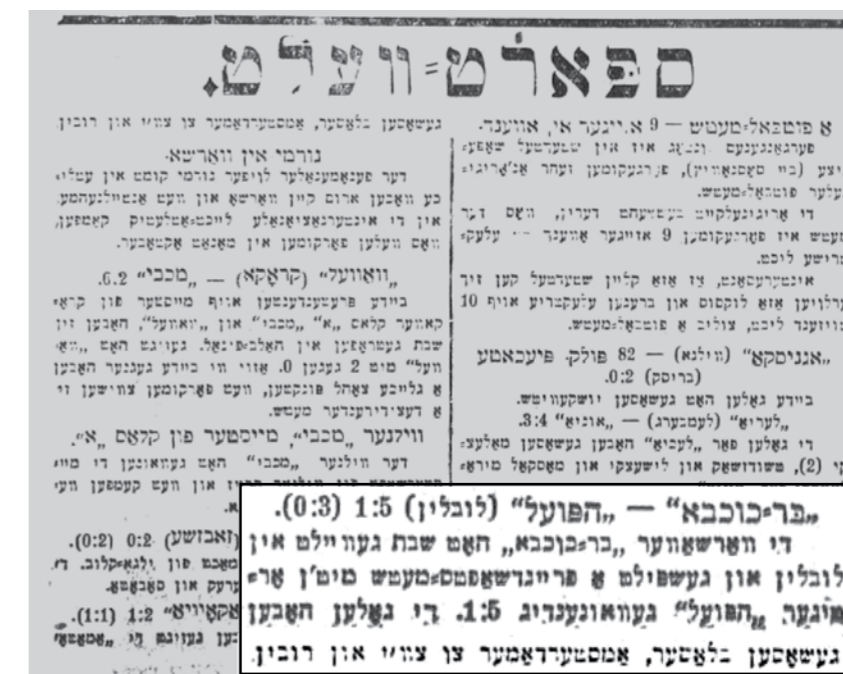
לפני מלחמת העולם השנייה משפחת רובין כללה ארבעה אחים, חמש אחיות ואם (סבתי, **אסתר רובין** לבית פיזם). המשפחה הייתה אמידה, ובעלותה היו כמה בניינים ברחוב 1 במאי. אחד הבניינים האלה שימש כבית מלון עמוס ופעיל, "הוטל קרקובסקי". במלון גם הייתה להם חנות משקאות, וודה סודובה (Woda Sodowa). כל אלה פרנסו יפה את כל בני המשפחה. אבי לא היה צריך לעבוד למחייתו, ולאחר שירות בצבא הפולני היה יכול לעסוק בתחביביו - לרבות במשחק הכדורגל.

עד 2016 לא ידעתי דבר כמעט על תולדות המשפחה. כשאבי נפטר, הייתי רק בן 26. לא ידעתי כי גם הוא, **אריה (יהודה לייב, ליאון) רובין**, שיחק בקבוצת הכדורגל הפועל לובלין. גיליתי זאת לראשונה מגלוית

הספד על אבי שכתב רייכנשטיין, ובתיעוד אחר שאציג בהמשך הדברים. בין השאר למדתי שהוא למד ב"חדר", בבית ספר יסודי ובגימנסיה שפארא. בגימנסיה הוא למד להיות טכנאי של מכשירי רדיו.

הבית אשר אבי נולד בו היה בוויניאווה, מול הגן הסקסוני, בכתובת שכיום היא רחוב רצלאוויצקה מספר 4. הבית היה במרחק של שלוש דקות הליכה בלבד מהמגרש בליפובה 7, שם הילדים נהגו לשחק. אני מניח שכתובת זו מצמררת אתכם.¹

לאחר שהקבוצה הייתה לקבוצה רשמית, היא יצאה מהמגרש המקומי והחלה לשחק במגרש ברחוב שפיטלנה. בין השאר הפועל לובלין שיחקה נגד "בר כוכבא ורשה" וניצחה אותה 5:1. אבי כבש את אחד השערים במשחק.

ניצחון 1:5 של הפועל לובלין על בר-כוכבא ורשה מתוך מדור הספורט בעיתון "אונזער עקספרעס", 3.9.1930

5:1 to Hapoel Lublin against Bar Cokhba Warsaw Unzer Express, 3.9.1930

משחק ידידות שהתקיים בלובלין בין "בר-כוכבא ורשה" לבין "הפועל לובלין", הסתיים בתוצאה 1:5 לטובת הפועל (0:3 במחצית). בלאטר ואמסטרדאמר כבשו שני שערים כל אחד, ורובין כבש שער אחד.

משפחת רובין Rubin Family

מלון קרקובסקי (Hotel Krakowski) וחנות משקאות בבעלות משפחת רובין Hotel Krakowski and a liquor store owned by the Rubin Family

די פארוואלטונג פון "הפועל" אין לובלין.

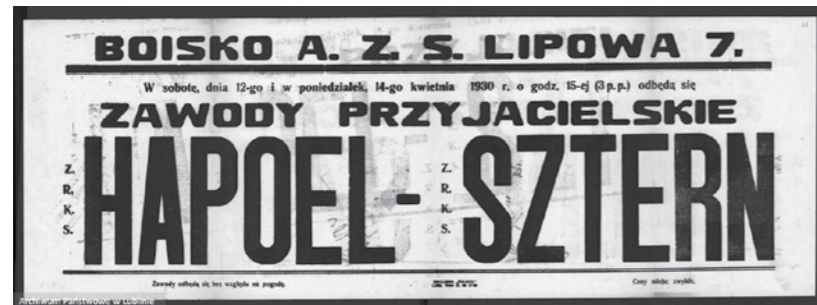
הוועד של "הפועל" בלובלין Hapoel's committee in Lublin

יצחק רייכנשטיין

¹ אחרי כיבוש לובלין ב-1939 הקימו הגרמנים על מגרש זה את מחנה ליפובה 7, מחנה עבודה ומחנה שבויים. למחנה ליפובה נשלחו חיילים יהודים מהצבא הפולני שנפלו בשבי הגרמנים.

נמלט מזרחה. במהלך הבריחה אבי, שלפני כן לא היה צריך לעבוד למחייתו, איבד הכול. גם בריאותו נפגעה קשה במחנות העבודה בכפייה.

אבי עוד היה בלובלין כשישה שבועות לאחר פרוץ המלחמה. בשל כך "זכה" להיכלל במפקד האכזרי שערכו הגרמנים בלובלין, באותו המגרש בליפובה 7 אשר אבי וחבריו שיחקו בו בעבר. לאחר מכן

מגרש הספורט בליפובה 7, אפריל 1930
משחק כדורגל בין שני מועדוני ספורט של תנועת הפועלים, הפועל - שטרן
Lipowa 7 sports field, April 1930
A football game between two labor movement sport clubs, Hapoel - Stern
[From the holdings of the State Archives in Lublin]

היודנראט מודיע בפקודת הגרמנים על חובת התייצבות של היהודים לעבודת כפייה
ב-26 בפברואר 1940 במגרש בליפובה 7
מגרש הספורט הפך למחנה עבודה ומחנה לשבויי מלחמה יהודים

By order of the Germans the Judenrat announces that all Lublin Jews have to report for forced labor **on February 26, 1940, at the sports field on 7 Lipowa Street.**
The sports field became a labor camp and a Jewish prisoners-of-war camp

הפועל לובלין נגד הפועל ורשה. 9 בנובמבר 1933
Hapoel Lublin - Hapoel Warsaw, 9.11.1933

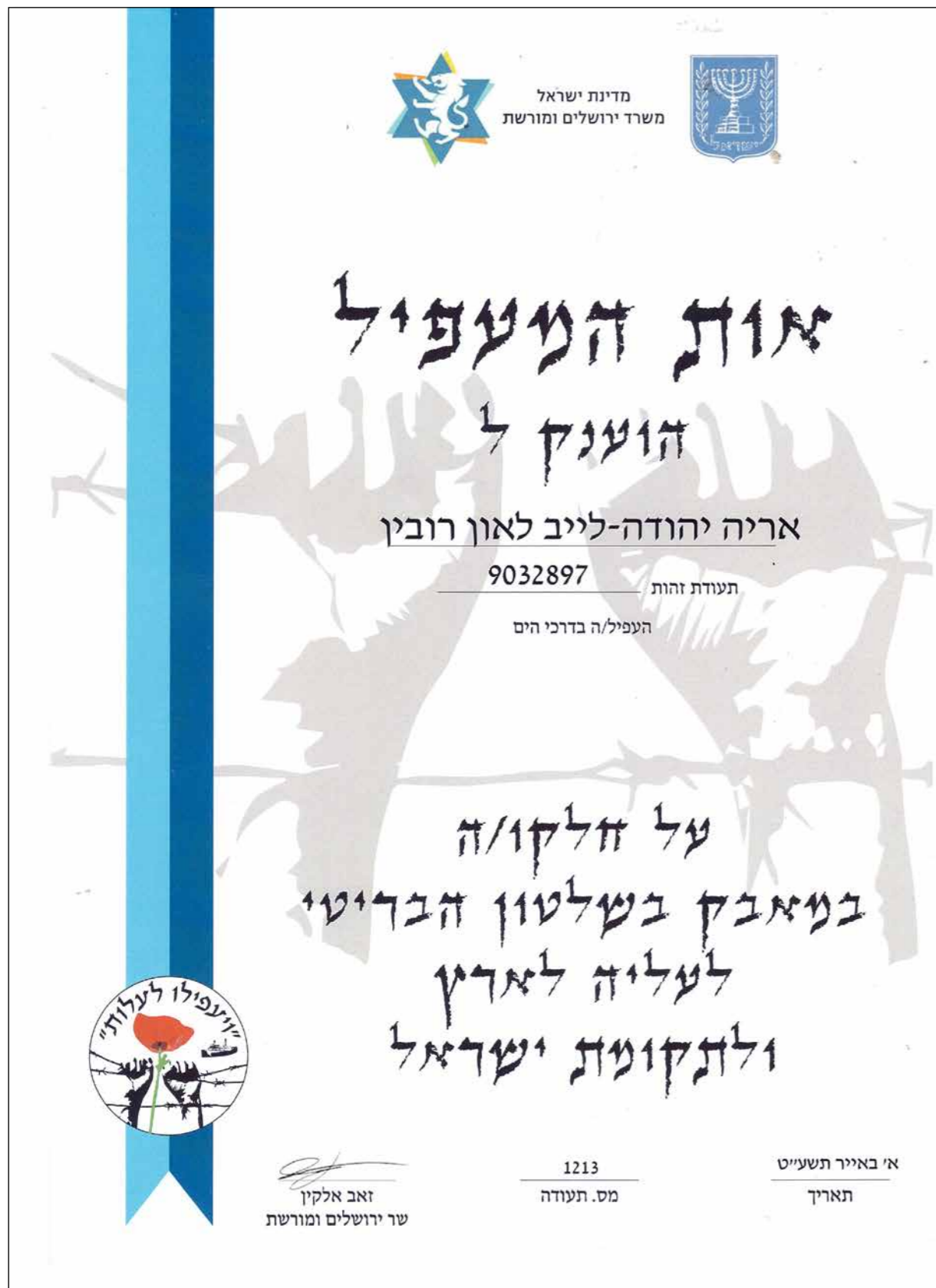
ב-1937 חגג המועדון עשור לקיומו. לכבוד המאורע הגיעה ללובלין משלחת של אופנועים מארגון "הפועל" בארץ ישראל, נערכו תחרויות אתלטיקה ומרוץ ברחובות היהודיים של העיר, והתקיים משחק כדורגל בין שתי הקבוצות של לובלין: הפועל והכח. השלטונות אף העניקו שעון לשחקן **אלי סטוקמן** ולמזכיר המועדון, **יצחק רייכנשטיין**. רייכנשטיין גם קיבל פרס מהתאחדות הכדורגל הפולנית בוורשה. ולידיעת כל המבקשים "הנחת סלב": בכניסה למגרש עמד **איצ'ה קרשנבלט** ולא נתן לאף אחד להיכנס למשחק ללא כרטיס - גם לא לחברי הדירקטוריון של המועדון. באוגוסט 1939, כשההיטלריזם כבר נתן את אותותיו בפולין, צעדו חברי המועדון ליד הגן הסקסוני ובראשם השוער **מאיר לוי**. הייתה זו הפעם האחרונה שנשמע שם השיר "היי קדימה הפועל".

הקבוצה הצליחה מאוד והייתה הקבוצה הראשונה מלובלין שעלתה לליגה הראשונה בפולין. בליגה הראשונה היא שיחקה במשך שנתיים (1934-1935). בשנתיים האלו היחס אליה היה אנטישמי, ושחקני הקבוצה נרגמו באבנים. יריבתה, הכח לובלין, שיחקה רק שנה אחת בליגה הראשונה.

במועדון הספורט "הפועל לובלין" היו גם ענפים אחרים - כמו למשל טניס שולחן (פינג פונג), רכיבה על אופניים ואפילו ספורט נשים - אך קבוצת הכדורגל הייתה הפופולרית ביותר. כשהקבוצה שיחקה מחוץ ללובלין, התגודדו האוהדים ליד מערכת הלובלינער טאגבלאט כדי לשמוע את התוצאות. היו אף כאלה שהימרו על תוצאות המשחקים. המועדון נהג לקיים גם פעילויות תרבות בערבי שבת, לרבות נשפים.

טורניר כדורגל לציון עשר שנים להפועל לובלין, 1927-1937
Football tournament - ten years to Hapoel Lublin, 1927-1937

אות המעפיל

ומצולק. ככל הנראה, הוא קיבל אותו ממישהו (קשה לי להאמין שהוא קנה אותו מכספו, כי המצב הכלכלי שלנו היה קשה). בכדור הזה הוא שיחק עימי וניסה ללמד אותי כדורגל. אני חושב שהוא גם התגעגע למשחק. הייתי תלמיד מצטיין בבית הספר, אבל לדאבונו שחקן כדורגל גרוע.

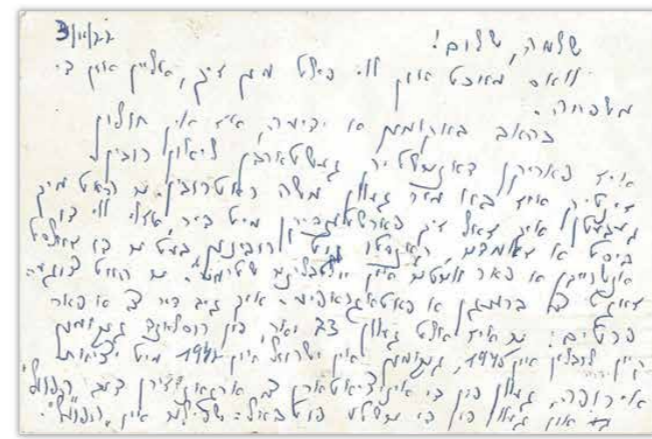
אינני זוכר אם הוא סיפר לי על הפועל לובלין. היה לו חבר חיפאי, חנן שניטברג, גם הוא יליד לובלין. בילדותי חנן ביקר אצלנו כמה פעמים וסיפר שהוא ואבי שיחקו כדורגל ביחד. אינני זוכר אם דיברו על קבוצת כדורגל ואם הזכירו את השם "הפועל לובלין". במשך כל השנים האלה לא ידעתי על עברו המפואר של אבי בהפועל לובלין. לא ידעתי מה הכדור המרופט הזה מייצג עבורו. הכדור הפצוע שתק כמו אבי.

בשובו ללובלין מצא רק אחיינית צעירה אחת שלו. פרט לשתי אחיות ולאחיין שעלו לארץ ישראל עוד לפני המלחמה, כל שאר בני המשפחה נספו.

לאחר ניסיון עלייה באונייה "אקסודוס 1947" שהסתיים בגירוש למחנה עקורים גרמני בפפנדורף, אבי עלה ארצה ב-1948. יותר מ-40 שנה לאחר מותו הוא זכה לקבל מהמדינה את "אות המעפיל" בגין ניסיון עלייה הרואי זה.

בארץ הוא היה חסר כול ונאלץ לעבוד בכל עבודה אפשרית כדי להתפרנס. לאחר נישואיו והולדתו אף הרחיק עד לנמל חיפה כדי לעבוד שם בסבלות, ואילו אימי ואני נשארנו מאחור ביפו. הוא עשה הכול כדי לפרנס את משפחתו, ורק בסופי שבוע ראה אותה.

מאוחר יותר החל לעבוד במפעל "חמת" באזור. יום אחד אבי חזר מהעבודה והביא לי כדורגל ישן, מרופט

הגלויה שיצחק ריכנשטיין מספר בה לשלמה שטוקפיש על פטירתו של אריה רובין ב-1977.
The postcard from 1977, in which Itzchak Richenstein writes to Shlomo Shtokfish about the death of Arye Rubin

"מורגנשטרן" – כוכב השחר

אגודת הספורט של מפלגת הפועלים היהודים "בונד"

"מורגנשטרן" הייתה אחת מאגודות הספורט הגדולות ביותר בפולין. היא פעלה בין השנים 1926 ו-1939. האגודה הייתה חברה באיגוד "ספורט הפועלים הסוציאליסטי העולמי". מטרתה הייתה להעצים את הפועלים בכל ההיבטים - אינטלקטואלית, תרבותית וגופנית.

מורגנשטרן דגלה בספורט לא תחרותי. הפעילות הפופולרית ביותר בה הייתה התעמלות ואחריה ריתמיקה (בעיקר לנשים).

כדורגל אתגרי

בשל היותה ארגון סוציאליסטי הומניסטי התנגדה האגודה לספורט כוחני. בהתאם לכך מורגנשטרן הציעה להחרים לחלוטין את האגרוף והתנגדה לחוקים של משחק הכדורגל. מנהיגיה הציעו לשנות את חוקי הכדורגל: ניצחון במשחק ייקבע לא לפי מספר השערים שתכבוש כל קבוצה, אלא לפי מספר הנקודות שיוענקו עבור "משחק הוגן ואסתטי" ו"תכסיסים מבריקים".

ההצעה נכשלה. הכדורגל על חוקיו המקובלים המשיך להיות אהוד על חברי מורגנשטרן, בדיוק כפי שהיה אהוד על כל אוהדי הכדורגל באשר הם.

אגודת הספורט "מורגנשטרן" בלובלין

אימוני הכדורגל של מורגנשטרן בלובלין התקיימו במגרש ברחוב שנא, אשר נודע בשם "המגרש של ארינבורד". היה זה אותו המגרש שאגודת הספורט שמשון התאמנה בו שנים אחדות לפני כן.

את המגרש חכרה חברת "טאז". חברת "טאז" נוסדה

בלובלין ע"י קבוצת רופאים במטרה לדאוג לבריאות הציבור. את המגרש שקיבלה בחכירה מארינבורד, העמידה לרשות כל ארגוני הספורט היהודים בעיר. בימי הקיץ קיימה חברת "טאז" במגרש זה קייטנות לילדי העוני של האוכלוסיה היהודית בעיר.

מועדון מורגנשטרן היה פעיל בייחוד בתחום ההתעמלות. במועדון היו כמה קבוצות התעמלות, להקת מחול וקבוצת כדורגל.

המועדון ארגן תחרויות רבות רושם: מרוץ אופניים ברחובות לובלין ומרוץ לובלין-פיאסקי. יושב ראש המועדון היה **שמואל גרטלר**, וחברי הוועד היו **הירש הרצמן**, **שמואל צינברג**, **המאמן דוד רוזנוויין** ו**יוסף דראנג**.

יהודית מאיר מספרת: ב'בונד' מצאה אמי עולם של תרבות וספורט

אמי עליה השלום, **מלכה זיסקינד** לבית אקרמן, נולדה בקלינובשצ'יזנה (Kalinowszczyzna), "די ווליע" באידיש) - רובע של לובלין שגרו בו פועלים ובעלי מלאכה.

היא אהבה את עירה וגם סיפרה לי בגעגועים על אודות עירה התוססת ואוכלוסיית היהודים הענפה שנכחדה כמעט כולה.

מגיל צעיר מאוד אמה השתייכה למועדון הספורט של ה'בונד', "מאָרגנשטערן" - כוכב השחר.

המועדון היה פעיל מאוד. הספורטאים הצעירים הופיעו במופעי ספורט רבים, כאלה שנערכו גם לפני תחילתו של הצגות תיאטרון וקולנוע.

לא פעם אמרה לי: "הודות לכך שהייתי ספורטאית, הזריזות והסבולת עזרו לי לשרוד את זוועות המלחמה."

אמא גם הייתה מנויה בספרייה של ה'בונד' בשפה הפולנית, אף שליבונד' הייתה גם ספרייה באידיש.

כאשר הייתי ילדה קטנה, אמרה לי אמא: "על כל מילה שתהגי, אשיר לך שיר באידיש." היא שרה לי בקול האלט העמוק שלה אינספור שירים אשר למדה בעת ששרה במקהלה הגדולה של ה'בונד'.

לדבריה, ארגון ה'בונד' היה מהחשובים והמשפיעים ביותר עבור יהדות לובלין שלפני המלחמה.

מקורות

נחמן בלומנטל ומאיר קוזין (עורכים) (1957).

אנציקלופדיה של גלויות. כרך ה': לובלין. ירושלים.

Roni Gechtman (2001). Morgenshtern.

The YIVO Encyclopedia of Jews in

Eastern Europe: <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Morgnshtern>

org/article.aspx/Morgnshtern

התעמלות נשים עם המאמן דוד רוזנוויין
Morgenshtern female gymnastics team with their coach David Rozenwajn
[Teatr NN: The collection of glass plate negatives from 4 Rynek street in Lublin]

קבוצות ההתעמלות של מורגנשטרן - גברים ונשים בתלבושת אחידה
שלישית משמאל בשורה הקדמית יושבת **מלכה אקרמן**, אימה של יהודית מאיר
"Morgenshtern" gymnastics teams - men and women in same uniform
Malka Ackerman, **Judith Mayer's** mother, sits third from the left in the front row

זי פוסבאל־קאמאנדא פון „ירדניה“ אין יאר 1922. פון רעכטס אריף לינקס: מאַנדעלבוים, ראָזענבערג, לאַנגמאַן, טייקע, רובינשטיין, קערשענבלאָט, נאַלדבערג, שטוהל, מאַנדעלקער, קליינער און זינגער. דער לעצטער, דאָס איז דער שפּעטער פּאַליציי־אַגענט און מסור.

קבוצת הכדורגל „ירדניה“, 1922
Jardenja football team, 1922

נאָכן פּוסבאל־קאָמאַנדאַ „מאַכבי“ — „ירדניה“ אין 1923. פון רעכטס אריף לינקס: שטייען — רובינשטיין, פּעדער, לערמאַן, הילפּמאַן, שפּיראַ, ראָמרויב, אַבערפּערשט, ניטענבוים (פּרעזידענט פון „מאַכבי“), ראָזענשטער, קערשענבלאָט, מאַנדעלבוים, לאַנגמאַן, בריקמאַן, פּעדער. עס זיצן — רענענבוים, גאַלדבערג, קופּערבערג, שופּעל, ראָזענבערג, בלייווייס, טורקעלטיוב, פּעלד.

„מכבי“ - „ירדניה“, 1923
Makabi - Jardenja, 1923

די פוסבאל־קאמאנדא פון „הכוח“, ארום 1930.

קבוצת הכדורגל „הכוח“, 1930
Hakoach football team, 1930

אל תראו אותם שהם מטושטשים.
אלו תמונות מהוהות, מודפסות בטכניקות מיושנות.
דפי זיכרון מחוקים של רעננות נעורים.
אל תראו אותם שאינם מזנקים בתנופה, אלא עומדים סטטיים בצילום מבוים.
המצלמות של השנים ההן היו מסורבלות וללא יכולת לצלם תנועה.
מאחורי המצלמה העתיקה, במעמקי העבר המתרחק, ראו אנרגיה אצורה
וחלומות שלא התגשמו.

א' רובינשטיין

מועדוני הספורט "מכבי" ו"ירדניה"

למועדונים לא יהודים משכה קהל יהודי גדול והגבירה את ההתעניינות בספורט.

התחרויות הביאו לעלייה בהכנסות, והודות לכך התאפשר למועדונים להרחיב את פעילותם לענפי ספורט אחרים. בראשות המועדונים עמדו אישים נכבדים. העיתון היומי "לובלינער טאגבלאט" הקדיש טור מיוחד לספורט בעריכת מאיר זילבערגעלד, חבר באיגוד הכדורגל בלובלין.

בשנת 1924 חל רה-ארגון במועדונים. קבוצה של שחקנים ומנהלים עלו לארץ ישראל, קבוצה אחרת התגייסה לשירות צבאי, ולא נמצאו כוחות רעננים למלא את השורות. לפיכך שני המועדונים, "מכבי" ו"ירדניה", התאחדו לאגודה בשם "הכוח".

בינתיים העניין בספורט גבר בהדרגה בקרב האוכלוסייה היהודית. על אותם כרי הדשא שלפני שנים אחדות כמה בחורים שיחקו בהם בכדור סמרטוטים, הוקם עכשיו אצטדיון. האצטדיון הזה עמד לרשות כל ארגוני הספורט.

נוסף על שני הארגונים הללו נוסדו בלובלין מועדוני ספורט של תנועות הפועלים: "דער שטערן" ו"הפועל". הם תפסו מקום של כבוד בין תנועות הנוער העובד בלובלין היהודית.

בזכות כל הארגונים הללו תפסה לובלין מקום חשוב בחיי הספורט בפולין.

תרגום של המאמר די ספּאָרט-קלובן "מכבי" און "ירדניה", מתוך הספר "דאָס בוך פון לובלין", פאריז, תשי"ג. 1952

עם סיום הכיבוש האוסטרי במלחמת העולם הראשונה הוקם בלובלין מועדון הספורט "שמשון". מיקומו של המועדון היה בלב הרובע היהודי, ליד שער גרודצקה. עשרות נערים ונערות התקבצו שם לאימוני אתלטיקה קלה והתעמלות. בשלב מאוחר יותר שינתה הקבוצה את שמה ל"מכבי". מועדון הספורט כבר מנה אז 150 חברים.

באותן השנים צמחה, גדלה והתרחבה בעיר תנועת הנוער "השומר הצעיר", והיא מנתה למעלה מ-300 חברים. בשנת 1921 היא הקימה אגודת ספורט: שמה של זו היה בתחילה "שומריה", ולאחר זמן מה "ירדניה". המייסדים היו אברהם שיף, כאסקל ראָטעס, מאיר זילבערגעלד, שלום טייקעף ווילניצקי.

"מכבי" ו"ירדניה" למדו ביחד הלכות כדורגל על הדשא שבין בית הכנסת הגדול לבין בית העלמין הישן. שני הארגונים היו חסרי אמצעים לחלוטין. משחק המבחן הראשון שלהן לא התקיים במגרש ספורט תקני, אלא בכיכר וואָלע. הוא שוחק לא בכדור אמיתי, אלא בכדור סמרטוטים.

משחק הכדורגל צבר פופולריות ברחוב היהודי, ושתי הקבוצות התמסרו בהתלהבות למלאכתן. קבוצה חדשה, "הכוח", הצטרפה ל"מכבי". בשנת 1922 איגוד הכדורגל של אזור לובלין הכיר ב"מכבי" וב"ירדניה", והן שובצו לליגה ג'.

שני המועדונים הציגו כישורים מעולים. בשנת 1923 עלתה "מכבי" לליגה ב', ובשנת 1924 עלתה בעקבותיה גם "ירדניה". בין שני המועדונים האלה שררה יריבות קשה.

המגרש ברחוב ליפובה, ליד הגן, היה מגרש הספורט התקני היחיד. כל תחרות בין מועדונים יהודים

עם שטייען פון לינקס אויף רעכטס: שלמה שטאקפיש (סעקרעטאר),
הערש אַלטמאַן, שמוחה פעפער, אשר בעשלאק, צדוק גורפינקעל,
עם זיצן: ישראל גאלדבערג (פרעזעס) און יהואל קאסאוואי.

הוועד המנהל של קבוצת "וייניאבה"
"Wieniawa" team's committee

מועדון הספורט היהודי "וייניאבה" זוכה בגביע. לובלין, 1934
Jewish football club "Wieniawa" wins the cup. Lublin, 1934

גביע הניצחון

יעקב פלדמן כדורגל בשכונה: זיכרונות ממועדון הספורט "וייניאבה"

בתחרויות רשמיות באירועים למיניהם. נסענו גם למשחקים מחוץ לעיר.

נתקלנו בהצקות מצד המתנגדים והמשטרה, כיוון שמועדון וייניאבה נחשב למועדון "שמאלני" (אף שחברי המועדון היו בעלי השקפות פוליטיות מגוונות). השתייכתי למועדון עד שהמשטרה סגרה אותו ואסרה כמה חברי הנהלה.

טוב אבל עצוב להיזכר בזמנים הטובים בציכוב ובמועדון "וייניאבה". ב-1947, בהיותי בכינוס בלובלין, ראינו שמלובלין היהודית ומהבית הישן לא נשאר דבר. האדמה כיסתה הכול...

תרגום לעברית: יהודית מאיר

(המאמר המקורי ביידיש, "דערמאנונגען פון ספאָרט-קלוב וויעניאווא", התפרסם בחוברת מס' 12 של קול לובלין במאי 1972)

עד לשנת 1936 גרנו בביתו של מאיר לוי ברחוב לוברטובסקה מספר 54. במשך השנים אבי שמואל פלדמן, צבע במקצועו, התקשה לשלם את שכר הדירה. כיוון שהייתה לו דירה בציכוב, דירה שסבתי פייגה פלדמן גרה בה, עברנו אליה וגרנו יחד עם סבתי.

הייתי אוהד של מועדון הספורט "וייניאבה" עוד לפני שהגענו לציכוב. בציכוב הייתי לחבר נאמן במועדון ונבחרתי לחבר ההנהלה יחד עם שלמה שטוקפיש, רנדליך, יוס'ה צוקרפיין, ישראל קורץ ואחרים.

במועדון הספורט "וייניאבה" התנהלו חיי תרבות תוססים. היו הרצאות בנושאים פוליטיים, אירועים ספרותיים וערבי ריקודים (אלה היו אהובים על הנוער בלובלין). הפעילויות נעמו לצעירים, כמו גם למבוגרים שהגיעו מזרמים פוליטיים מגוונים. הוצאנו לאור עיתון קיר: אני לקחתי בו חלק פעיל ונמנית על צוות המערכת.

מחלקת הכדורגל הייתה חרוצה, תוססת ודינמית. השתייכנו לליגה הראשונה ושיחקנו נגד נבחרות של הצבא הפולני באזור לובלין. פעמים רבות ניצחנו. נגד קבוצות יהודיות אחרות שיחקנו משחקי ידידות, או

משחק חוץ
בשבת, 1 ביולי 1922,
משחק כדורגל
מכבי לובלין - מכבי זמושץ'
Away game
On Saturday, 1.7.1922
football match
Makabi Lublin - Makabi Zamosc

מגרש W.K.S. (ליפובה 7)
היום (יום שני, יום טוב ראשון של חג שבועות)
ומחר (יום שלישי), 21 ו-22 במאי 1923,
בואו לשני משחקי גומלין ידידותיים
מכבי - שומריה
W.K.S. field (Lipowa 7)
Today (Monday, first day of Shavuot) and
tomorrow (Tuesday), 21-22.5.1923,
two friendly return matches
Makabi - Szomryja

משחק חוץ
במגרש לגיה חלם, ביום ראשון, 22 ביולי,
הכוח לובלין - לגיה חלם
Away game
At Legia Chelm football field
On Saturday, July 22nd,
Hakoah Lublin - Legia Chelm

בשבת, 14 ביוני 1924, במגרש ליפובה 7
משחק גומלין
אולימפיה - ירדניה
On Saturday, 14.6.1924, at Lipowa 7
return match
Olimpja - Jardenja

משחק השבת לוח מודעות

ניתן לסרוק ולצפות
דרך הטלפון הנייד

תמונות אלה נלקחו מתוך התערוכה הדיגיטלית
של החוקר והאוצר פיוטר נזארוק
Brama Grodzka's digital exhibition *Wieniawa Rules!*

These photographs were taken from the digital
exhibition of researcher and curator Piotr Nazaruk,
Wieniawa Rules!

בשבת, 5 באפריל 1930, במגרש אוניה ברח'
שפיטלנה 12
הפועל - הכוח
On Saturday, 5.4.1930, at UNJA field in
Szpitalna 12
Hapoel Lublin - Hakoach Lublin
[From the holdings of the State Archives in Lublin]

מגרש W.K.S. (ליפובה 7)
בימים רביעי וחמישי, 11 ו-12 באוקטובר 1922,
שני משחקי גומלין
מכבי - הכוח
W.K.S. field (Lipowa 7)
On Wednesday and Thursday, 11-12.10.1922,
Two return matches
Makabi - Hakoach

הבריחה מהגיהנום בסוביבור: סיפורו של שלמה שמייזנר בן פולאבי

סטניסלב שלמה שמייזנר
Stanislaw Shlomo Shmaizner

שלמה נולד בפולאבי שעל שפת הוויסלה. הוריו דיברו בעיקר בידיש והיו דתיים, בדומה למרבית אנשי הקהילה. לאביו היו כמה חנויות לממכר פירות. שלמה למד בבית הספר "תרבות". לאחר שסיים את לימודיו בבית הספר היסודי, הוא למד צורפות. שלמה סירב להמשיך את לימודיו בגימנסיה, וזאת אף שאביו העדיף כי יעשה זאת. לימים אמר שלמה: "ההחלטה שלי להיות צורף, דבר שרציתי מאז ומתמיד, הצילה את חיי".

זמן קצר לאחר שהגרמנים כבשו את פולין, העיר פולאב הופצה. שלמה חיפש מפלט באזור שהצבא האדום שלט בו, אבל לאחר זמן מה החליט לחזור לבית הוריו. הגרמנים אסרו אותו בפולאבי, אך הוא הצליח לברוח. שלמה החל לנדוד והצטרף אל הוריו, אחיו ואחותו אשר מצאו מקלט בקוטגי נטוש בכפר וונבוליניצה (Wąwolnica).

המשפחה המשיכה לנדוד. הם הגיעו לקזימיניז' דולני, ושם נאלצו לעבוד באורווה. העבודה הקשה, הרעב והמחלות אילצו אותם לעבור לגטו באופולה.

באביב של שנת 1942 הגטו נסגר. בסוף מרץ נשלח הטרנספורט הראשון של יהודים מהגטו למחנה ההשמדה בלז'ץ. הרכבת הראשונה נשלחה מהגטו לסוביבור ב-12 במאי 1942. משפחת שמייזנר הייתה על הרכבת הזאת.

2,000 מיהודי אופולה פונו באלימות מקרונות הרכבת שהביאה אותם לסוביבור. שלמה היה בן ה-15 הביא עימו קופסת עץ קטנה, ובתוכה כלי עבודה. הוא צעד

קדימה והציג את עצמו כצורף. גוסטב וגנר, איש ה-SS שהיה מופקד על תפעול המחנה, שלח את שלמה לאגף הנפרד של בעלי המלאכה במחנה (לאגר) 1. בהוראת מפקד המחנה, פרנץ שטנגל, שלמה היה הכין טבעות זהב עם מונוגרמות של אנשי ה-SS. הזהב הגיע מתכשיטי הזהב שנלקחו מהיהודים ומשיני הזהב אשר נעקרו מפיהם.

לאחר זמן מה מונה שלמה לראי על התחזוקה בלאגר 1. תפקיד זה אפשר לו לנוע בחופשיות בכל המחנה, פרט ללאגר 3 - שם היו תאי הגזים. האפשרות הזו לנוע בחופשיות במחנה עזרה לו מאוד בהמשך: שלמה היה חבר בוועד המחתרתי ושותף בהכנות למרד בסוביבור, מרד שהתרחש ב-14 באוקטובר 1943.

האסירים היהודים פעלו יחד עם החיילים הרוסים השבויים שהגיעו למחנה. עד להגעתם של החיילים הרוסים מילאו האסירים היהודים הפולנים תפקיד עיקרי בוועד המחתרתי. הם לא שיתפו בתוכנית אסירים יהודים ממערב אירופה, כי לא בטחו באסירים אלה (בייחוד לא בטחו באסירים היהודים מגרמניה).

הקצין הרוסי פצ'רסקי הכין את תוכנית המרד. לפיה התוכנית, שלמה היה אמור לגנוב רובים ממגורי השומרים האוקראינים. הדבר היה חיוני להצלחת המרד. שלמה היה נבחר לתפקיד הזה, מפני שהוא נהנה מחופש תנועה והכיר היטב את מגורי השומרים.

שעת הפעולה הגיעה. שלמה היה צעד לעבר מגורי השומרים, ובידו חוטר לניקוי תנורים. לאחר שניקה את התנור במגורים, הודיע לשומר האוקראיני כי

הוא הולך לנקות גם את התנור בנשקיה. הוא חתך את השרשרת שחיברה בין הרובים, לקח שלושה רובים ועטף אותם בשמיכה. את כיסיו הוא מילא בכדורי רובה, ולאחר מכן יצא מהנשקיה ללא הרובים. שני נערים שהיו במגורים וצחצחו את נעלי השומרים האוקראינים, עזרו לו במשימה: הם מסרו לו את התבילה העטופה בשמיכה דרך החלון. הנערים היו מבוהלים ביותר כשעשו זאת.

שלמה היה הלך למטבח שבלאגר 1, ושם חיכו לו השבויים הרוסים. הוא התעקש להשאיר בידי אחד משלושת הרובים. אחד החיילים הרוסים הסביר לו בקצרה את אופן התפעול של הרובה (היה זה רובה רוסי).

בזמן המרד שלמה היה הצליח לירות באחד השומרים האוקראינים שבמגדל השמירה. בעזרת אסיר צ'כי, קורט-תומס טיכו, הוא הצליח לטפס מעל לגדר התיל. הבורחים אשר רצו לפניו, נהרגו בשדות המוקשים שמסביב למחנה. אחרים נלכדו בגדרות התיל. השניים רצו בין גופות ההרוגים והגיעו ליער.

הגרמנים החלו במצוד אחר הנמלטים. לשם כך הם נעזרו באיכרים פולנים - אלה היו מעוניינים בפרס הכספי שהגרמנים הציעו להם. גם הפרטיזנים הפולנים שביער היו אנטישמים והרגו כל נמלט אשר נקרה בדרכם. שלמה ו-13 נמלטים נוספים נתקלו בדרכם בקבוצת שודדים. השודדים לקחו מהם את כלי הנשק והזהב, ואחר כך ירו עליהם. שלמה ועוד שניים מהקבוצה נשכבו על האדמה ולא זזו במשך חצי שעה. הודות לכך הצליחו להינצל.

שלמה שמייזנר היה בן דודו של אבי, ישעיהו קייט. אצלנו בבית קראו לו שלמה'ה. זכיתי להכירו מהצילומים שהוא שלח לאבי ואף מביקורו בארץ.

הוא היה אחד מברי-המזל שהצליחו להימלט מסוביבור ולהישאר בחיים.

מצאתי לנכון להביא את סיפורו, סיפור שוודאי מוכר לרבים מכך אשר צפו בשני סרטים שעסקו בבריחה מסוביבור - סרטו של ספילברג והסרט הרוסי, החדש יותר. מי שצפה בסרט, לא תיאר לעצמו כי מדובר בבן פולאבי.

ב-12 במאי 1942 הגיע לסוביבור טרנספורט של יהודים מהגטו באופולה. בין האסירים היה שלמה שמייזנר בן ה-15.

היה פעיל במרד בסוביבור. להפתעתי הרבה, דבורה אמרה לי שגם אימה ואביה היו שותפים לבריחה מסוביבור והיו בין אלה אשר שרדו ונשארו בחיים. הסתבר ששלמה שמייזנר הצעיר הציל את חייה של אדה ליכטמן בזמן המנוסה: הוא עזר לה להתגבר על המכשולים ולהימלט. יתרה מזאת, הוא שמר על קשר עם אדה ליכטמן ושלח לה צילומים (כפי ששלח לאבי, בן דודו). הראיתי לדבורה את התצלום מחתונתו של שלמה, והיא סיפרה לי שבביתה נמצא אותו התצלום.

בראשית שנות החמישים שלמה הגיע לביקור בארץ. אבי לקח אותו לביקור מרגש בביתה של משפחת ליכטמן, בית שהיה קרוב לביתנו. עברו שנים רבות עד שדבורה ואני, דור שני לשואה, הגענו לגיל שכבר אפשר לדבר בו על הכול. גם על השואה.

ברזיל 1954
חיתונתו של שלמה Shlomo's wedding

בעשר השנים האחרונות שטף אותנו גל של נוסטלגיה: יזמנו מפגשים של "ילדי השכונה" ושל תלמידי הכיתה. במפגשים האלה יכולנו להתראות שוב, ולכן ייחסנו להם חשיבות רבה. דבורה ואני חידשנו את הקשר בינינו. באחת מהשיחות שניהלנו, היא שאלה אותי: איך קרה שהוריך שרדו את השואה? דבורה הודתה כי זו הפעם הראשונה, לאחר שנים כה רבות של היכרות, שהיא מתוודעת לסיפורי המשפחתי. אשר למשפחתה ציינתי באוזניה כי ידעתי שהוריה ניצולי שואה, ולכל אחד מהם הייתה לפני המלחמה משפחה שנספתה בשואה.

התברר לי שדבורה פעילה ב"יד ושם". היא הזמינה אותי לאירוע שנערך שם לציון 76 שנה למרד היהודי במחנה סוביבור. הבטחתי שאגיע וסיפרתי לה על הקשר המשפחתי - שלמה שמייזנר, בן דודו של אבי,

אפילוג

מעגלי החיים מתרחקים ומתקרבים מחדש, נסגרים ונפתחים. סיפורים ישנים שבים ועולים...

גדלתי בשכונת "המפדה האזרחי" בחולון. שכונה זו הוקמה בשנים 1949-1950, ואת רובה אכלסו שורדי שואה. אחת החברות שגדלתי איתן, מהגן ועד לסוף הלימודים בתיכון, היא **דבורה פישמן** לבית ליכטמן. דבורה עסקה תמיד בעיתונות, וכיום היא עורכת מגזין "החיים הטובים" המיועד לבני (ולבנות) 50 ומעלה.

בשנת 1961 נערך משפט אייכמן. אימה של דבורה, **אדה ליכטמן**, הייתה אחת העדות במשפט. בעת שהיא העידה, ישבנו בכיתה והאזנו לעדותה המזעזעת ששודרה ברדיו.

לאחר סיום הלימודים בתיכון כל אחד מאיתנו הלך לדרכו. היו שנשארו והמשיכו לגור באותה הסביבה. חלק שמרו על קשר קבוע עם השאר, אחרים - כמוני - התרחקו לגמרי.

מפגש בני דודים ששרדו את השואה.
שמייזנר בפינה הימנית העליונה. אבי, ישעיהו קייט, בפינה השמאלית למטה.
A meeting of cousins who survived the Holocaust.
Shmaizner is at the top right corner of the picture.
My father, Shaya Leizor Kait, is at the bottom left corner.

ברזיל 1978
שלמה מתעמת בבית המשפט עם וגנר, סגן מפקד סוביבור
Shlomo confronts in court
with Wagner, deputy commander of Sobibor death camp

לאחר המלחמה שלמה ליהיגור לברזיל. הוא עבד שם כצורך, התחתן והקים משפחה. בבית האחוזה (אסיינדה) שלו הוא נהנה להקשיב לשירי עם רוסיים, ובחדרו שמר שני רובים עטופים בשמיכה. שם הוא גם כתב את זיכרונותיו: "גיהינום בסוביבור: טרגדיה של נער יהודי" (Inferno em Sobibor).

ב-1967 הוא זיהה בברזיל את מפקד המחנה שטנגל. הודות לכך שטנגל הוסגר לידי מערב גרמניה, ושם נשפט ונדון למאסר עולם. חצי שנה אחר כך הוא מת בכלא מהתקף לב.

לברזיל ברח גם גוסטב וגנר, סגנו של שטנגל בסוביבור. הודות למאמציו של צייד הנאצים שמעון ויזנטל התגלה וגנר במאי 1978. שלמה אישר את הזיהוי בתחנת המשטרה שווגנר היה עצור בה. באוקטובר 1980 נמצא וגנר מת בסאו פאולו כשסכין תקועה בחזהו. לטענת השלטונות בברזיל, וגנר התאבד. שלמה ליהיגור שמר על סודיות בהקשר של סיבת המוות, אבל אמר: "ישנם דברים שקשה לדבר עליהם".

שלמה ליהיגור נפטר בברזיל ב-3 במרץ 1989.

ליאורה טק

הן לא זכו ללבוש שמלות כלה לבנות

"נעשה זאת ביחד", אמר.

ביוני 2021, הודות למאמציהם של דריוש ואינגה, נטמנו עצמותיהן של סלומיאה קוז'ניק ורחלה פכר בבית העלמין היהודי בטרנוב. מיכאל שודריך, רבה הראשי של פולין, נכח בטקס הקבורה - הראשון שנערך בטרנוב לאחר שלושים שנה. הוא ציין כי רחלה וסלומיאה הן שתיים מבין שישה מיליון קורבנות השואה, שתיים שעתה זכו לקבורה ראויה.

אינגה מרצינסקה ודריוש פופיילה הם שניים מהאנשים אשר משתתפים בפרויקט נשמה - The Neshoma Project - ספרייה מקוונת של סרטים המציגים שיחות עם פולנים, אנשים שאני מכנה אותם "מצילי הזיכרון". את הפרויקט הזה יצרתי בשיתוף פעולה עם קבוצת "שער גרודצקה - תיאטרון NN".

מאז מסעי הראשון לפולין וביקורי בלובלין בשנת 2005 אני משתאה לנוכח המחויבות של הפולנים אשר עובדים במרכז "שער גרודצקה - תיאטרון NN" לשמר את זכרם של יהודי לובלין. במהלך השנים הבאתי קבוצות לפולין באמצעות הארגון שלי, גשר לפולין - Bridge To Poland. בעבודתי בתחום הזיכרון היהודי למדתי שאנשים בכל רחבי פולין עוסקים בנושא הזיכרון בדרכים מגוונות: מחקר, הוראה, הדרכה, עבודה במוזיאון, פרויקטים אומנותיים ויוזמות פרטיות בקרב הציבור הרחב.

במשך שמונים שנה כמעט נחו כאן עצמותיהן. ב-1942 שתי נערות יהודיות, סלומיאה קוז'ניק Salomea Korzennik ורחלה פכר Rachela Pacher, נאנסו ונרצחו באכזריות. הן נקברו (כנראה על ידי אביה של סלומיאה), ומצבת אבן פשוטה מציינת את מקום קברן. אך הן לא נשכחו.

לפני שבע שנים נודע דבר קיומו של קבר ארעי זה לאינגה מרצינסקה מהעיר יאסלו. אינגה מנקה ללא לאות בתי עלמין יהודיים וקברי אחים בפולין. בעת שעבדה במשרדו של ראש עיריית קולאצ'צה, עיירה סמוכה הנמצאת בגליציה, שמעה על כך מפי פרופ' יונתן ובר. הנערות נקברו בקרקע פרטית, ולא הייתה אפשרות גישה לקבר. בעל הקרקע השתמש במקום כמזבלה. כשנשאל על כך, השיב תחילה כי הגופות אינן נמצאות שם.

אינגה לא הייתה מסוגלת להבין איך אפשר לחיות בנחת ליד השרידים של שתי נערות שנרצחו באכזריות. "הן היו בודדות ועזובות כל כך", אמרה לי. היא הבטיחה לנערות שתביא את עצמותיהן לבית קברות יהודי. אינגה פנתה לרשויות בניסיון להעניק לסלומיאה ורחלה קבורה מכובדת, אך הסתבכה במבוך בירוקרטי של משרדים ש"טרטרו" אותה הלוך ושוב ללא תכלה. לבסוף, בשנת 2020, פרסמה את הסיפור בפייסבוק. דריוש פופיילה, מייסד הארגון "אָנְשִׁים, לא מְסֻפָּרִים", קרא את הסיפור.

מקום קברן הקודם של סלומיאה ורחלה.
Previous burial site of Salomea and Rachela.

מצבות חדשות לרחלה וסלומיאה. לפי משאלתה של אינגה, המצבות הן לבנות, כי הנערות לעולם לא זכו ללבוש שמלות כלה לבנות.
New matzevot for Rachela and Salomea. Inga wanted them to be white, as they never got a chance to wear white wedding dresses.

דריוש פופיילה נוטל חלק בקבורתה של רחלה.
Dariusz Popiela at Rahela's Burial.

דריוש פופיילה ואני ליד האנדרטה בגריבוב.
Dariusz Popiela and me at the Grybów memorial.

בעיר פלוצק. רפאל אמר לי כי היהודים בפולין הם כמו איבר רפאים: אינך יכול לראות אותם, אך אתה מרגיש את הכאב. הוא תיאר את עצמו כאדם אחוז דיבוק. הדיבוק הזה דוחף אותו למצוא את כל השורדים מפלוצק אשר חיים בכל העולם, לפני שיהיה מאוחר מדי לצוד את זיכרונותיהם. וזה בדיוק מה שהוא עשה: לפני שנים אחדות פרסם ספר המתאר את זיכרונותיהם.

יש עוד עבודה רבה: לתחזק מצבות, לנכש עשבים בבתי עלמין, לאסוף סיפורים של אנשים ולספר אותם, לזהות תצלומים, להדריך סיורים, ללמד סטודנטים ולהתחבט בשאלות קשות. בימים אלה של מחלוקות עמוקות במדינות רבות מעודדת אותי הידיעה כי אנשים דוגמת אינגה, דריוש ורפאל מחויבים לעבודת הקודש שלהם: לזכור את היהודים שחיו פעם בפולין יחד עם אבותיהם.

קראו על פרויקט "נשמה" וצפו בראיונות עם אינגה, דריוש, רפאל ורבים אחרים באתר: www.neshomaproject.org

מידע נוסף על "אנשים, לא מספרים" באתר: <https://centrumfundacja.pl/en>

תרגום מאנגלית: נטע אבידר

הודות למענק שקיבלתי ממכללת וֶלְסְלֵי (Wellesley College) ומשגרירות ארצות-הברית בוורשה, יכולתי לשהות עשרה חודשים בפולין ולראיין כמה מהאנשים המדהימים האלה. השיחות המוקלטות עימם היו לחלק מ"פרויקט נשמה". רבים מ"מצילי הזיכרון" סיפרו לי כי היו ערים להיעדר, לחלל הריק אשר נותר במקום שיהודים היו בו בעבר. הם חשו כי אף שאינם יכולים להשיב את החיים היהודיים, הם יכולים להשיב את הזיכרון היהודי ולהבטיח שחיים אלה לא יאבדו בתהום הנשייה.

דריוש פופיילה הוא חותר קאיאק בנבחרת פולין. כשהוא גילה מה קרה ליהודים בשואה, החליט כי עליו לפעול. הוא אמר לי כי כל משפחה פולנית (נוצרית) יכולה להצביע על כיסא ריק ליד שולחן החג, אבל משפחות יהודיות רבות נמחו כליל - לא נותר אדם בעולם שיזכור אותן. דריוש החליט להזכיר שמות רבים ככל האפשר של הנרצחים בשואה, ולשם כך ייסד את הארגון **אֲנָשִׁים, לא מספרים - People, not numbers**. הוא הנציח אתרים של קברי אחים בכמה מקומות, לרבות קבר האחים בגריבוב המוצג בתצלום שלהלן.

מציל זיכרון אחר שראיינתי, רפאל קובלסקי, מתבטא באופן מרשים על ההיעדר של יהודים בפולין. הוא עיתונאי לשעבר ב"גזטה ויבורצ'ה", וכיום מכהן כסגן מנהל המוזיאון של יהודי מזוביה

אנחנו על המפה - לובלין בישראל

החזה מלובלין פינת המגיד ממעזריטש
Ha'Hoze Milublil
ביתר עילית

שדרות חכמי לובלין פינת קיבוץ גלויות
Hakhme Lublin Blvd. / Kibbutz Galuyot Rd.
תל אביב

ישיבת חכמי לובלין
זכרון מאיר
בני ברק

חזית הבניין היא העתק החזית המקורית של הישיבה בלובלין

רח' חכמי לובלין
HAKHME LUBLIN St.
ירושלים

רח' החזה מלובלין
HAHOZE MILUBLIN St.
נתניה, קרית צאנז

רח' הדף היומי
HaDaf Hayomi St.
תל אביב, רמת החייל

ואיזה רחובות, שכונות מוסדות על שם לובלין יש בעירכם?

צאנו ושאלו אנו!

אבי אובליגנהרץ לובלינאים בוותיקים

בתוך שכונה אחת קטנה בפאתי רמת גן התקבצה שמנה וסלתה של ישראל: פוליטיקאים, אנשי חוק ומשפט, אנשי עסקים ובכירים בתחומי הביטחון, האקדמיה, התרבות והתקשורת.

להלן רשמים מסיוור מרתק שנערך בשיכון ותיקים בהדרכת חברנו אלי שמואלי

מסתבר ששורשיו של המשולש הקדוש הון-שלטון-תקשורת אשר מככב כיום במחוזותינו, מצויים עמוק בשנות החמישים של המאה הקודמת. אפשר לאתרם בשכונה קטנטנה ברמת גן הנמצאת בסמוך לנחל הירקון ונחשבת לאחת היוקרתיות ביותר בישראל.

בימים אלה מלאו שבעים שנה להקמת שיכון ותיקים. זמן קצר לאחר מכן הוא היה לאבן שואבת עבור שורה ארוכה וייחודית של נבחרים ציבור, אנשי חוק ומשפט, בכירים בזרועות הביטחון, אנשי אקדמיה, אומנים, אנשי עסקים ואנשי תקשורת ידועים. בסוף אפריל האחרון נהנו חברי עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם מסיוור מרתק שנערך בהדרכת **אלי שמואלי**, תושב שיכון ותיקים ומתעד קורותיו. אלי מגלה בקיאות מרשימה לא רק בתולדות השכונה השומרת בקנאות על צביונה המיוחד, אלא גם בהיסטוריה של רמת גן ושל המדינה.

העיר הירוקה בישראל

את הסיור התחלנו בשתי אנדרטאות הממוקמות בפאתי השיכון, בסמוך לגדת נחל הירקון (צומת הרחובות בן גוריון ואבא הלל סילבר): אנדרטת הצליחה ואנדרטת המחותרות. את הקמת אנדרטת

הצליחה יזמו מפקדי הצבא הבריטי כדי להנציח את צליחתו של חיל המשלוח המצרי את מעברות הירקון במלחמת העולם הראשונה. הצליחה התרחשה פעמיים, בסוף 1917: הצליחה הראשונה הייתה ב-24 בנובמבר בשפך הירקון, בסמוך למיקום האנדרטה; הצליחה השנייה הייתה ב-21 בדצמבר, בד בבד עם צליחת באזורי רמת אביב (שייח' מוניס) ורמת החייל של היום. אנדרטת הצליחה היא חלק משלושה עמודי זיכרון - השניים הנוספים נמצאים בכיכר היל בתל-אביב וליד תחנת הכוח רדינג. אלה עמודי שיש שנלקחו מעתיקות קיסריה, אפולוניה או אשקלון, ועליהם נחקקו כתובת באנגלית וכתובת בעברית בניסוחו של **זאב ז'בוטינסקי**.

את אנדרטת המחותרות עיצב **מנשה קדישמן**. אנדרטה זו הוקמה בשנת 2006 ונועדה להנציח את פועלן של שלוש המחותרות שפעלו ברמת גן. האנדרטה הוצבה ב"גינת המחותרות", והיא חלק ממיזם פיוס שיזמו שלושה: איש ה"הגנה" **יהודה אראל**, איש האצ"ל **צבי אבן זהב** ואיש הלח"י **אליעזר בן עמי** (האחרון לא נמנה עם תושבי שיכון ותיקים). הפסל המרכזי באנדרטת המחותרות עוצב בהשראת "הזכרת נשמות", שירו של **אורי צבי גרינברג**. שיר זה נכתב לאחר שהמשורר, אף הוא תושב השכונה, חזה בחיילים אשר נהרגו ונותרו

תלויים הפוכים על גדר תיל בעת שלחם במלחמת העולם הראשונה. מימין לפסל ניצב פסל קטן של נערה המנגנת בחליל.

לא בכדי נחשבת רמת גן (שמה המקורי היה עיר גנים) לעיר הירוקה ביותר בישראל: 25% משטחה הם שטחים ירוקים. היישוב הוקם ב-1921 בגבולות ה"עמק" (כיום רחוב ביאליק) וה"הר" (אזור רחוב ארלוזורוב). הייתה זו מושבה חקלאית שהקימה קבוצה של תושבי אחוזת בית בהנהגת **ד"ר יהודה לייב מטמון-כהן**, מייסד גימנסיה הרצליה. ב-1926 הכריזו שלטונות המנדט הבריטי על רמת גן כעל מועצה מקומית, ולנשיא המועצה הראשון נבחר **אברהם קריניצי**. בפברואר 1950 הוכרזה רמת גן כעיר, וקריניצי עמד בראשה עד למותו בתאונת דרכים בשנת 1969.

"משפך שיאפשר לתושבי רמת גן גישה לירקון"

קריניצי, איש החזון והמעשה, ראה בעיני רוחו עיר המשתרעת מהירקון עד לצומת בית דגן - שטח של 44,000 דונמים; בפועל הוא יישם כשליש מחזונו. בשנת 1939 רכש קריניצי מהטמפלרים 600 דונמים

לאורך הירקון. הוא סירב להצעתו של מהנדס העיר **יהודה מגידוביץ'** להקים שם את מרכז העיר, כמו גם להצעות של ספסרי הקרקעות אשר לטשו את עיניהם אל השטח הזה. שלוש שנים אחר כך הגדיל קריניצי את השטח של השכונה וייעד אותה לוותיקי העיר שהתגוררו בצפיפות, למחוסרי דיור, לעובדי המועצה ולחיילים משוחררים. ראש העיר היה בצד הימני של המפה הפוליטית, ובהתאם לכך העניק עדיפות בדיוור לאלה מהימין שלא היו בעלי "פנקס אדום": בוגרי האצ"ל והלח"י, אנשי הגות ורוח, עיתונאים, אנשי משטרה ופוליטיקאים.

התכנון של שיכון ותיקים הופקד בידיהם של שני אדריכלים: **דוד אנטול ברוצקוס** מירושלים - המתכנן של קמפוס האוניברסיטה העברית בגבעת רם, ו**יצחק פרלשטיין** מתל-אביב - ממתכנני אשדוד, מגדל שלום והשכונות נווה אביבים, רמת אביב א' ורמת אביב ב'. השניים התבקשו להכין תוכנית אב לשכונה שתשמש כמודל דיור חדשני לכל היישוב: "שכונה שתהיה הכי יפה בארץ ותהיה שכונת גנים המפרידה בין רמת גן (רחוב אבא הלל סילבר) לנחל הירקון. היא בעצם תהווה מעין משפך שיאפשר לתושבי העיר גישה לירקון", מסביר שמואלי.

מאזינים בקשב לאלי שמואלי
Listening carefully to Eli Shmueli

שכונה קהילתית סגורה

ברוצקוס, האדריכל שתוכניתו נבחרה, התמקד ביצירת שכונה קהילתית סגורה הכוללת בתים דו-משפחתיים וארבע-משפחתיים "טובלים בירוק" ואשר מספקת לתושביה את כל צורכיהם. התכנון קבע כי רוחב הרחובות יהיה שבעה מטרים כדי לאפשר גישה לבתים וסלילת כביש שירות מעגלי פנימי, ובלב שכונה יעמוד מרכז מסחרי אשר יכלול שבע חנויות ומבני ציבור (כדי שהתושבים לא יצטרכו לצאת מהשכונה העירה לצורכי קניות וקבלת שירותים). בד בבד נהנתה השכונה החדשה מגישה נוחה לכביש הראשי להרצליה.

למרות החזון המרשים של קריניצי והקרבה לתל-אביב הביקוש למגורים בשכונה החדשה בתחילת דרכה היה נמוך למדי. הסמיכות של השכונה לירקון נחשבה לבעייתית בשל הביצות, היתושים וההצפות עקב עליית מי הנחל על גדותיו בתקופת החורף. במרבית הבתים שנבנו בשכונה בשנות החמישים, היו סדקים רבים. אחרי שנמצאו פתרונות לבעיות האלו, גבר בהדרגה הביקוש למגורים בשכונה.

כאמור, קריניצי רצה לאגד בשכונה החדשה בין פוליטיקאים, עיתונאים, אנשי רוח, סופרים ואומנים. לא בכדי התחנה הראשונה בסיוור הייתה ביתו של הצייר **אהרן כהנא** הסמוך לאנדרטת המחתרות. את ביתו של הצייר, זוכה פרס דיזנגוף לאומנות הציור והפיסול, תכנן האדריכל **יעקב רכטר**. רכטר הושפע בתכנון מהאדריכל הצרפתי הנודע לה קורבוזיה, והמבנה נחשב למופת אדריכלי. בניית הבית הושלמה ב-1962, והוא כלל חדר מגורים, מטבח ופינת אוכל, סטודיו לציור וסטודיו לקרמיקה, תנור לשריפת קרמיקה ואובניים. כהנא נפטר ב-1967, ולאחר פטירתו אלמנתו מידה פתחה את הבית להכשרות בתחום אומנות הקרמיקה. כיום מוצגת בו תערוכה של ציורים ועבודות קרמיקה של אהרון ומידה כהנא, והוא ניצב בליבה של קריית המוזיאונים החדשה הכוללת גם את מוזיאון רמת גן לאומנות. לא רחוק

מבית כהנא נמצאים בתי הסטודיו של האומנים **קוסו אלול**, **יוסף קונסטנט ונתן רפפורט** - הפסל שיצר את האנדרטה לזכר מרד גטו ורשה בפולין, את פסל המגינים בקיבוץ נגבה ואת אנדרטת גווילי האש הנמצאת ביער הקדושים שבהרי ירושלים.

בניית השכונה החלה בקיץ 1950, אולם המיתון בארץ הביא לעליית מחירים ולפשיטת רגל של הקבלן שלמה בליזובסקי. עיריית רמת גן נאלצה להשלים את מלאכת הבנייה בעצמה, ולשם כך נעזרה בחברת רסקו שזכתה במכרז. בשכונה נמצאים בין השאר בית הצנחן, מועדון ספיבק, מרכז איל"ן ו"בית אבא" (מקום מגוריו האחרון של **אב"א אחימאיר**, כיום מוזיאון וארכיון). היא נחצית לרוחבה ב-14 שבילים, ואלה מאפשרים תנועה בה בלי ללכת ברחובות.

גיבורי ישראל, המיוחסים, אנשי זרועות הביטחון ועוד

במהלך השנים יחסי ישראל-צרפת ידעו עליות ומורדות. בשנת 1958, בשיאו של הרומן הסוער בין שתי המדינות, חנך שגריר צרפת בישראל את שדרות העם הצרפתי - אחד הרחובות המרכזיים בשכונה שנמצאים בו המרכז המסחרי, המקווה ומוסדות ציבור נוספים. שדרות העם הצרפתי מובילות לרחוב הזמיר, רחוב שמצטיין בתמהיל הייחודי והרבגוני של בעלי הבתים בו. ברחוב הזמיר התגוררו בין השאר **סימן-טוב גנה** - לוחם שבנובמבר 1948 נפצע קשה בקרב על משטרת עיראק סווידאן, ועל חלקו בקרב זה זכה באות "גיבור ישראל" ביום העצמאות הראשון למדינה; **יהודה אראל** - איש ה"הגנה" ויושב-ראש חברי הארגון בגוש דן (לימים בנו עמי היה מנכ"ל בזק); **שלמה בלבן** - נהרג במלחמת יום הכיפורים וקיבל את עיטור העוז; **ויצחק חרפי** (ציזיק) - מחלוצי התעופה וההגנה בארץ ישראל, ממפתחי הנגב וראשוני קריית גת, מנהלו הראשון של משרד המשטרה, מנהל נמל תל-אביב, שגריר ישראל בליבריה, קונסול ישראל בשיקגו ואביו של הפזמונאי שמוליק ציזיק ("רוצי, שמוליק קורא לך").

את רחוב סמדר הסמוך אפשר לכנות "רחוב הפוליטיקאים". עם דייריו נמנו בין השאר **יוחנן בדר** - ממייסדי תנועת החרות (לימים תנועת הליכוד), עורך העיתון "חרות" וחבר כנסת מהכנסת הראשונה עד לכנסת השמינית; **חיים לנדאו** - ממפקדי האצ"ל ושר התחבורה בממשלת בגין הראשונה (ואביו של עוזי לנדאו); **יעקב מרידור** - ממפקדי האצ"ל ושר הכלכלה (זכור הודות להכרזתו על הנורה שתאיר את כל רמת גן); **שמואל תמיר** - ממייסדי תנועת החרות, משפטן מבריק שבין השאר ייצג במשפטיהם את דב שילנסקי, את ארגון "שורת המתנדבים" ואת מלכיאל גרינוולד (במשפט קסטנר), שר המשפטים בממשלת בגין הראשונה (אף שלפני כן קרא תיגר על מנהיגותו בתנועת החרות). דמות מפורסמת נוספת שהתגוררה ברחוב הזמיר והייתה בעלת עבר רביזיוניסטי היא **עמיחי פאגלין** ("גידי") - קצין המבצעים של ארגון האצ"ל, מפקד התקפת הארגון על יפו במלחמת העצמאות ויועץ ראש הממשלה לענייני טרור בשנת כהונתו הראשונה של מנחם בגין כראש הממשלה.

לא בכדי מכונה רחוב המרגנית "רחוב המיוחסים". עם דיירי הרחוב נמנו **אלימלך רימלט** - מראשי גח"ל והליכוד, חבר כנסת ושר הדואר בממשלת האחדות של גולדה מאיר; **אורי צבי גרינברג** - מגדולי המשוררים האקספרסיוניסטים בשירה העברית וחבר הכנסת הראשונה מטעם חרות; **יוסף הפטמן** - פזמונאי, סופר ועורך עיתון "הבוקר"; **ד"ר חיים גמזו** - מבקר התיאטרון והאומנות של "הארץ", מייסד בית הספר לתיאטרון "בית צבי" וממקימי מבנה מוזיאון תל-אביב לאומנות בשדרות שאול המלך; **גוטמן רבינוביץ'** - מנכ"ל מעריב (ואביו של פרופ' איתמר רבינוביץ', לשעבר נשיא אוניברסיטת תל-אביב ושגריר ישראל בארצות הברית); **אריה דיסנצ'יק** - עורך "מעריב"; **נח מוזס** - מו"ל "ידיעות אחרונות" והעורך האחראי הראשון שלו במשך 46 שנים; **ויזהר הררי** - חבר כנסת (מהכנסת הראשונה עד לכנסת השביעית) מטעם המפלגה הפרוגרסיבית, המפלגה הליברלית

ו"המעריך", יוזם החלטת הררי לכתובת חוקה עתידית באמצעות חקיקת חוקי יסוד (החלטה הגורמת לכך שלישראל אין חוקה כתובה).

נוכחות משטרית גבוהה הייתה ברחוב הנץ הסמוך. ברחוב זה התגוררו נצי"מ **אפרים אלרום (הופשטר)** - סגן מפקד לשכה 06 שעסקה בחקירת אייכמן, נחטף ונרצח בידי ארגון טרור טורקי בעת שכיחן כקונסול כללי באיסטנבול; נצי"מ **מנחם פרנק** - מפקד היחידה המרכזית של משטרת תל-אביב, פרש מתפקידו לאחר העמדתו לדין פלילי באשמת הפרת אמונים; נצי"מ **ליאו קופל** - קצין מודיעין ראשי במחלקה לתפקידים מיוחדים במטה הארצי של המשטרה; עו"ד **שמאי זהר** - ממייסדי משטרת ישראל (אביו של המשפטן אלי זהר וסבו של איש התקשורת גיא זהר); וניצב **עמוס בן גוריון** - סגן המפקח"ל של משטרת ישראל, מנכ"ל אתא וילדו השני של דוד בן גוריון.

שני אישים מרתקים ובעלי רקע שונה בתכלית התגוררו בשדרות הנרקיסים: **מנוס (נחמיה) דיאמנט** - חבר מחתרת ההצלה של "הנוער הציוני", חבר בקבוצת "הנוקמים" (לאחר השואה קבוצה זו רדפה אחר פושעים נאצים), ממייסדי מכון משואה ללימודי השואה הנמצא בקיבוץ תל יצחק; **ומרדכי ביבי** - ממייסדי וראשי המחנת הציונית-חלוצית בעיראק, ראש ועדת העלייה מעיראק מטעם המוסד לעלייה ב' וחבר הכנסת היחיד מהצד השמאלי של המפה (מטעם אחדות העבודה - פועלי ציון ו"המעריך" בשנים 1959-1973) שהתגורר בשיכון.

אין ספק שיכולנו להאריך את הסיור בשכונה יוצאת הדופן הזו אשר מהווה מיקרוקוסמוס מדהים של החברה הישראלית, אולם אחרי כשלוש וחצי שעות הגיע הזמן להיפרד - לא לפני שנהנינו מתקרובת נאה בביתם של אלי ומרים שמואלי (השניים מתגוררים במקום כבר שישה עשורים). את התקרובת "תרמו" מלכה ואיתן בורשטין. כה לחי לכל העושים במלאכה ולהתראות בסיוורים הבאים.

"הלובלינאים"

סרטו של הבמאי אנדז'יי טיטקוב בסינמטק תל-אביב

ב-5 באוקטובר 2021 התקיימה באולם הסינמטק בתל אביב הקרנת בכורה של הסרט התיעודי "הלובלינאים". הסרט הוקרן בחסות המכון הפולני, ו-200 חברי עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה התכנסו לצפות בו.

הקרנת הבכורה הייתה סיומה של דרך ארוכה שעבר במאי הסרטים הפולני אנדז'יי טיטקוב. הלה השקיע מאמצים רבים במחקר ובתיעוד, ולא פחות מכך בניסיונות למצוא מקורות מימון לעבודתו.

קהל היעד של הבמאי הוא הקהל הפולני. מטרתו היא לזכור ולהזכיר לנוער הפולני את הקהילה האחרת, הקהילה היהודית, שחיה פעם בתוכם ואת חורבנה. תודתנו וברכתנו לבמאי אנדז'יי טיטקוב; לסינמטק תל אביב; למכון הפולני; לקטז'ינה דז'ייזבסקה על שיחת ה-Zoom עם הבמאי; לדנה קורלנד, המעצבת הגרפית של ההזמנה; למנחים דני אדמון וטל שוורץ; וסל מלא תודות ליושב-ראש העמותה שלנו, צביקה שולמן.

אנדז'יי טיטקוב

תשובה לשאלה: מדוע ואיך

מדוע?

כנס הלובלינאים התקיים בין ה-3 ביולי ל-7 ביולי 2017. המשימה שלי הייתה לתעד את האירוע הזה עבור "ברמה גרודצקה - תיאטר NN". למעלה מ-200 איש השתתפו בכנס. חלק מהם הגיעו ללובלין לראשונה בחייהם, ואילו לאחרים הזדמן לבקר בעיר לפני כן. האזנתי לסיפורים המשפחתיים המדהימים שלהם והתבוננתי בפניהם הנרגשות. בשל היותי במאי מנוסה הבנתי שחובה להכין סרט על יהודי לובלין וצאצאיהם. אז גם החלטתי להשתמש בצילומים מהכנס עבור הסרט התיעודי העתידי שלי. לפיכך השתתפות במפגש הזה הייתה הסיבה הישירה לסרט.

אולם יש גם סיבה אחרת. זו סיבה עקיפה, אבל חשובה לא פחות. ב-2012 סיימתי לביים סרט דוקומנטרי על אבות אבותיי מלובלין - שתי משפחות יהודיות שהתבוללו לגמרי. סבו של סבי, ברנרד מאירסון, היה סוחר עשיר ופילנתרופ גדול. אשתו מלווינה, סופרת, כתבה את ספריה בפולנית בלבד. במשפחה היה רב מפורסם מלובלין, עזריאל בן דב הלוי הורוביץ, שהייתה מחלוקת ידועה בינו לבין "החוזה מלובלין". הגיבורה הראשית של הסרט הדוקומנטרי שלי היא פרנציסקה ארנשטיין, בתם של ברנרד ומלווינה וגם הסבתא רבתא שלי. היא הייתה משוררת מפורסמת ופעילה (אקטיביסטית) עצמאית. בעלה, מארק ארנשטיין, היה רופא ידוע. אחיה של פרנציסקה, אמיל מאירסון,

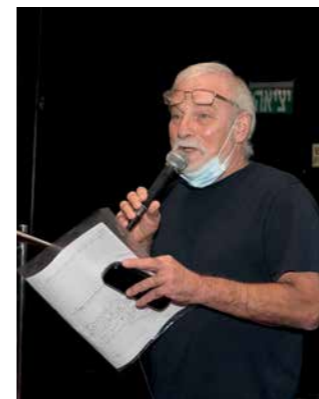
אנדז'יי טיטקוב
Andrzej Titkow

היה מדען ופילוסוף צרפתי ידוע. גיבור אחר של הסרט, יאן ארנשטיין, הוא הסבא שלי - רופא, חייל בבריגדה הראשונה ומשתתף במלחמה הפולנית-סובייטית אשר קיבל עיטורים רבים על השתתפותו במלחמה זו. זאת הסיבה מדוע.

ואיך?

הנוהל הרגיל, המשעמם והמעייף: איסוף כספים להפקת הסרט, תיעוד, צילום, עריכה, גמר-הפקה (פוסט-פרודקשן).

הלוברלינאים ופגשים בסיומטק

תגובות הצופים

ראשית, המון המון תודה על העשיה היוזמה והביצוע. יצאתי בתחושה של תודה גדולה על הסרט, שמביא תיעוד כולל ומגוון מכל ההיבטים. בתחילה הייתה לי תחושה של מעט החמצה, או שהציפיות שלי היו אחרות, וככל שהזמן עובר ואני מעבדת את מה שראיתי אני מעריכה יותר. נראה לי שהסרט עמוס ומביא המון, ודורש יותר מצפיה אחת ע"מ לחוות לקלוט ולעבד...

...מסכימה מאד, מוקירה ומכירה בחשיבותו של הסרט על כל שפע הגוונים שמביא, כיוון שכסרט תיעודי הוא מכיל ים של זוויות ופרטים, ומראש יש לתכנן לראות אותו מספר פעמים + דברי הבמאי שהסביר את המוטיבציה והגישה בסרט.

תודה!!!

עליזה סולומון

שלום צביקה,

אשתי ואנוכי מודים לך ולעוזריך על הארגון והמאמץ שהשקעתם בהקרנת הסרט. נהנינו מאד מהסרט. חוויתי התרגשות מסוימת, וחיפשתי כל הזמן איך ואיפה מתקשרת משפחתי לעדויות ולמיקומים הגאוגרפים, שהורי שיתפו (מעט מדי) על לובלין.

כל משפחת אימי נכחדה, וממשפחת אבי נותרו 2 אחיות מתוך עשרה אחים ואחיות. ברוב העדויות שמענו על הרבה משפחות שותפות לגורל שהשואה הביאה איתה, ואכן כאן זה מחבר בין כולם. שוב תודה, וכל הכבוד על הארגון והביצוע.

צביקה רוצנברג

שלום צביקה,

אהבתי את הסרט ואת יוצרו, שהגיש קלידוסקופ מחיי היהודים בעיר לאורך היסטוריה של מאות שנים.

הסיפורים האישיים שזורים בתולדותינו ומוסיפות את הפן הרגשי ואת רצף הדורות.

כמה טוב לחוש ברצף זה...

בלובלין נכחדה כמעט כל היהדות המפוארת של דורות.

כולנו צאצאים, חיים ונושאים בליבנו את השכול.

אני חושבת, שלפני עשרות שנים אי אפשר היה ליצור סרט כזה. היום, הדור השני, הבוגר, משכיל לבנות גשר דק עם העבר באהבה רבה וזיכרון יקר.

הסרט הזה כמעט נטול השפעה של גורמים חיצוניים, אף כי הם מוזכרים בקטעים אחדים.

זה סרט נטו על קהילה יהודית, פסיפס רבגוני מוגש עכשיו ובהיבט לעבר.

תודה רבה שוב,

בברכה חמה -

צפורה נהיר

פתחנו שולחן והרחבנו את הלב: ארוחה יהודית-פולנית

הדו-קיום ששרר בפולניה בין אבותינו ואימותינו היהודים לבין שכניהם הנוצרים. לצד הקפה, התה, הבירה והיין היה שפע של קינוחים מתוקים: לפתן פירות (קומפוט), עוגות תפוחים, עוגות גבינה, עוגות שזיפים ושקדים, עוגות מבצק שמרים, חביתיות במיני מילויים (בלינצ'ס), עוגות לעקעך ועוגות דבש. אפשר להתפאר במעשה ידיה של כל באלעבאסטע: הכול היה טעים, ממש לעילא ולעילא! כל אחת וכל אחד מהמוזמנים השקיעו והכינו מנה לתפארת, בגרסה אותנטית או עכשווית. היה לנו מה ללמוד מהסבתות ומהאימהות על המטבח המזרח-אירופי, וגם אם לא למדנו מהן - לא מאוחר עדיין. רובנו צברנו ניסיון במטבח, ואנחנו יכולים לחלוק אותו עם אחרים.

"לו להשיב ניתן את שחלף מזמן, איך העולם אז היה משתנה" (מתוך "בלדה לשוטר". מילים: אהוד מנור, לחן: נורית הירש). אנחנו מחוברים לזמננו, ובכל זאת חזרנו אל העבר מתוך הרהורים כמוסים וניסיונות לשמר את כל הטעמים שחווינו. אנחנו יכולים להמשיך את הפלא של יצירת עולם במלח, פלפל וסוכר ולגלות את האוממי (הטעם החמישי). הזמן אכן עמד מלכת. המפגש היה מרגש. השיחות סביב השולחנות העגולים הוכיחו את ההנחה המוקדמת שלנו: לאוכל יש תפקיד חשוב בחיבור בין אנשים. פתחנו שולחן השנה, וכבר פיתחנו תיאבון לארוחה בשנה הבאה.

"נאר איין מאל איז די זון שטיין געבליבן" (ביידיש: רק פעם אחת עמדה השמש מלכת). הפעם הזו מתוארת בספר יהושע: "ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים" (יהושע י, יג). **ביום חמישי, 17.6.2021, זה קרה שוב.** חברי עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם התכנסו בקיבוץ נחשוניים והסבו אל שולחנות עגולים. החלק התרבותי כלל שירה וסיפורים קצרים על אוכל. לאחר דבריהם של יושב ראש העמותה צביקה שולמן, יוסי דקר, ורדה מידר, צילה טמיר ונירה רוסו על האוכל המזרח-אירופי, ולאחר ששרית ברוש סיפרה על מיזם שלה המיועד לבני הדור השלישי והדור הרביעי, טעמנו מכל התבשילים, המאפים, הכיבושים והקינוחים.

מה היה לנו?

דג מלוח כבוש עם המון עיגולי בצל, פלעצלך עם בצל ופרג, חלות מתוקות ומיני לחמים, גפילטע פיש, רגל קרושה, כבד קצוץ, כוסמת (קאשע), צימס, מיני ירקות כבושים, סלט סלק, סלט תפוחי אדמה, סלט מלפפונים וסלט ביצים, חמין (טשולנט), לשון בקר, תבשיל קורקבנים (פופיקלעך), תבשיל לבבות (הארצלעך), קציץ בשר (קלופס), קציצות בשר (קאטלטן), לביבות תפוחי אדמה (לאטקעס), קיגל, תפוחי אדמה אפויים, חלקי עוף צלויים, ברווזים צלויים עם תפוחים, פלפלים ממולאים, בצקניות (קליסקלך) והפניצילין של העולם ההוא: מרק עוף צח עם קרעפלעך. במהלך הארוחה אורחת מפולין הכינה כיסוני פירווי בטעמים מספר. המטרה הייתה להזכיר לנו את

שירתי היא דג בסגנון יהודי פיליפ רוזנאו

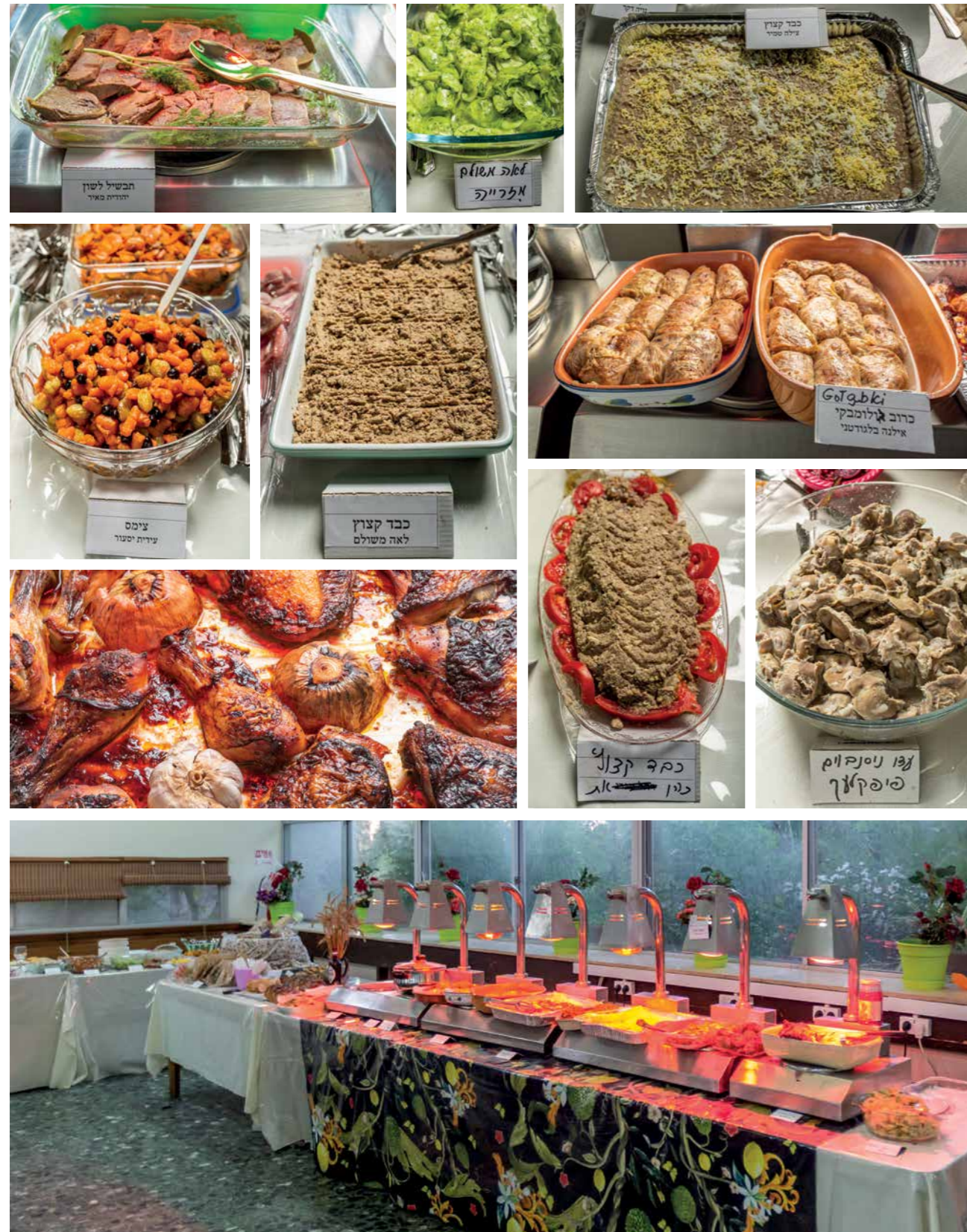
הידעת מנין שאבתי את שירי? התשובה לחיים-נחמן שקנה בקיטון הקטן של משפון ילדותי. אחרי שאמי שחררה את נשמת הקרפיון מכבליה, חוזרת היתה על הנס למלא את חללו לא בנפלאות יונה, אלא בעסה של תמימות חצופה: להאכיל בקרפיון אחד את כלנו.

את מאמציה נהגה להכתיר בשרשרת מטבעות של גזרים והם שכבר השלימו עם גזרת גורלם להאסף אל המרק, קבלו לפתע תפקיד יצוגי במסע המלכותי של דג ממלא.

שירתי, שקירתי, היא הדג הזה, או בלשון עם הארץ ההיא: דג בסגנון יהודי, העמוס יותר זכרונות משנשאו חיי. מי שהבין זאת אינו צריך הבקרה אלא מנה הגונה עם חזרת, ומי שלא, באמונה, לפי אתו, אלא שקבר אין לי עצה עבורו.

נדפס בעיתון "הארץ" 30.7.2021

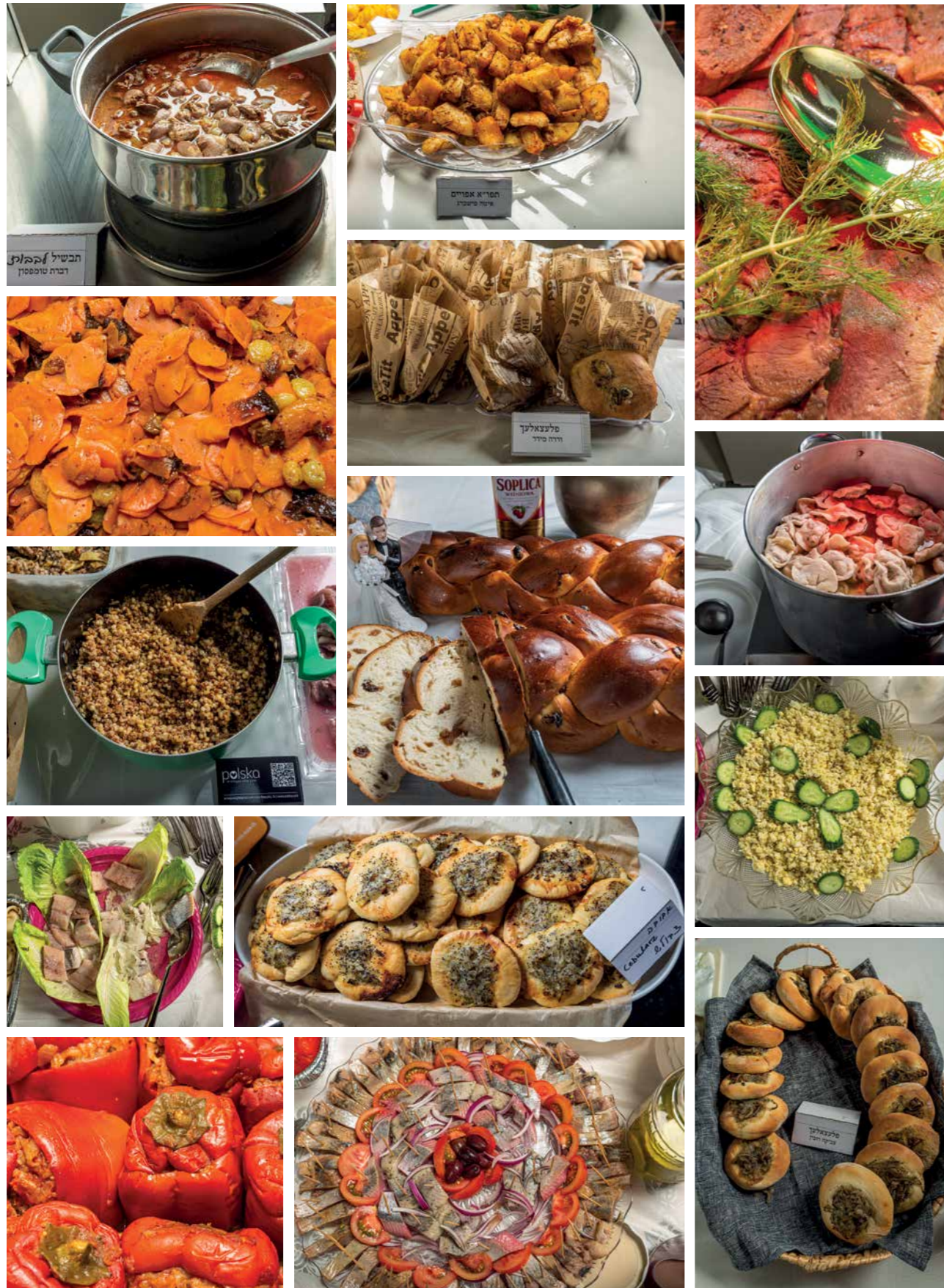
Photographs: Dima Valershtein

הארוחה היהודית-פולנית השנתית - מס' 7 של עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם

על פי המסורת, נפגשנו כמדי שנה סביב השולחן הערוך במאכלים יהודיים בנוסח פולין. גם הפעם נהנינו משפע המנות האהובות שהכנתם מתוך ספר המתכונים המשפחתי.

צילומים: דימה ולרשטיין

Photographs: Dima Valershtein

צילומים: דימה ולרשטיין

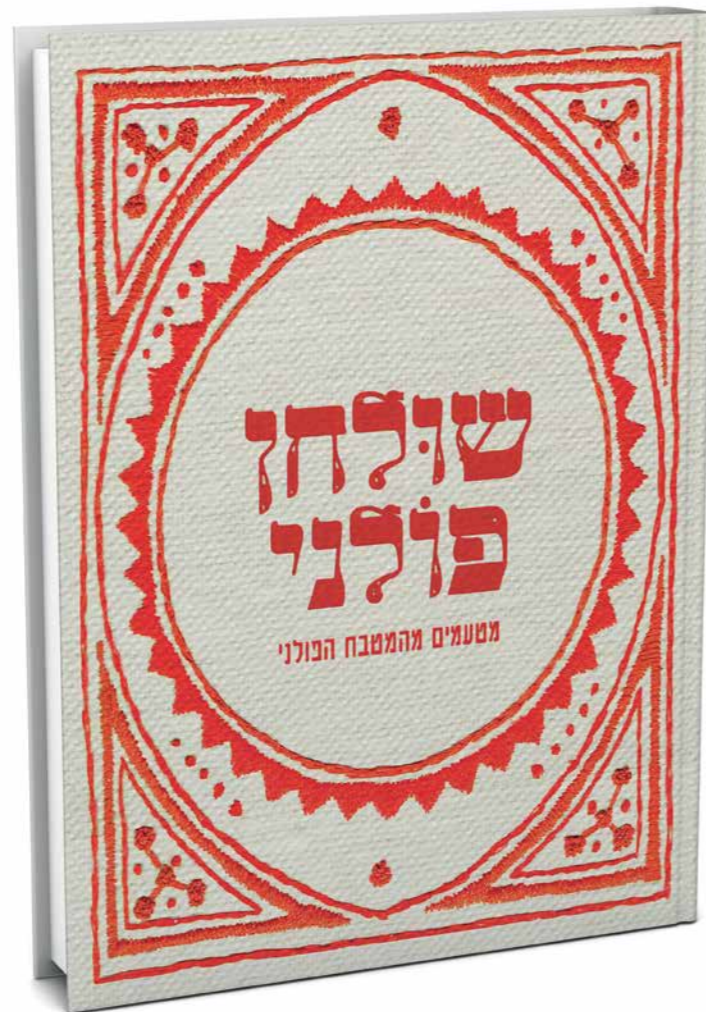
שולחן פולני

ספר המתכונים "שולחן פולני" מאת **Julia Mackiewich**, יצא לאור ע"י המכון הפולני בהנהלת **Katarzyna Dzierzawska**.

הספר, שתוכן כספר אינטרנטי, הודפס לכבוד הסעודה השנתית שלנו, וחולק כשי לחברינו ולאורחינו.

יוליה מצקייביץ'
Julia Mackiewich

מוזמנים לסרוק ולצפות
בגירסה הדיגיטלית
באמצעות הטלפון הנייד

Photographs: Dima Valershtein

צילומים: דימה ולרשטיין

אקפיות יוצאי אובאין שאוס וברכה,

מאז שפגשתי את כולכם בערב הקולינריה השנתי, איני חדלה להיזכר בערב זה. היה תענוג צרוף לפגוש חלק מכם ולהכיר ציבור משכיל ומיודע שנרתם לשמור על מאכלי הוריו ואבותיו "על המפה", תרתי משמע.

לפני הכל תודתי הגדולה לצביקה שולמן שפתח לפני את הדלת להיכרות עם עולם שלם, ויותר מכל, עם בני הדור השני והשלישי בקהילה שעוסקים בעבודות השחזור והנחלת הידע הקולינרי. שמא נוסף לכך גם תיעוד? צביקה כבר שלח אלי ממתכונים וסיפורים המרגשים והשאלה היא אם תרצו בספר או בחוברת שיאגדו את המעדנים האלה, סיפוריהם, תצלומיהם ושמות המשפחות.

האמת, לא בטוח שאתם בכלל זקוקים לי. לנוכח הטיפוסים הנמרצים שפגשתי ברור שתוכלו לבצע זאת מצויין בכוחות עצמכם.

מה שארצה אני לעשות הוא לתעד את הערב הזה וקורותיו (שוב תודה לכל המארגנים) וגם כמה מן המתכונים בכתבה מלאה במדור שלנו "טעם החיים" המתפרסם בכל יום שישי במגזין 7 ימים בידיעות.

מדורים כאלה מופיעים תחת השם "חיפוש קרובים" פעמיים שלוש בשנה, והם מוקדשים כולם לחיפוש ושחזור מאכלי קהילות שנעלמו לחלוטין או נשתמרו כפירורים. כמובן שהמאכלים שנצליח להכניס לכתבה בעיתון יזכו לצילומים מקצועיים. רבים מהם כבר בוצעו באותו ערב על ידי דימה ולרשטיין, הצלם המוכשר שצביקה הזמין. אז אנא מכם, הוסיפו ושלחו מתכונים מאכלים מבית המשפחה. אם מצורף אליהם גם סיפור, אדרבא.

בכל מקרה, כל מה שישלח אלי, ישלח בחזרה אליכם ממויין וערוך למזכרת. אם תרצו שנעבוד יחד על ספר, אציע גם לדאוג לתרגום או לתרגום חלקי לאנגלית. תודה גם לגברת יוליה מצקביץ מן המכון הפולני הלוקחת חלק חיוני בפרויקט זה. נעמתם לנו מאד.

נירה ואאים רוסו

נירה רוסו, בת להורים יוצאי חלם במחוז לובלין, היא עיתונאית בנושאי אוכל ב"ידיעות אחרונות" ומחברת ספרי בישול וספרי ילדים.

מאת שרה פרי

האוכל הוא בסיס קיומנו. הוא מאחד ומלכד ומשמח את בני המעיים. יש החיים בשביל לאכול, ויש האוכלים כדי לחיות! אך ללא הבדל דת גזע ומין - לכולם מאכלים טעימים, הדגש הוא על התבלין!

מאחורי כל מתכון יש סיפור - וגם זיכרון. ריח עוגת הדבש מבית סבתא, או קילוף הגזר לצימעס - בצוותא - הלישה בידיים ללא מכשירי חשמל - הרבה יזע ועמל - אך ראו איזה פלא - איזו עוגה גבוהה וטעימה יצאה מסיר הפלא!!!

אמנם האוכל המזרחי חריף יותר ופיקנטי - לעומת זה הגבר הפולני יותר שרמנטי ורומנטי. כיום המשפחות מעורבות הכל אוכלות! ורק נשארה תמיד השאלה: איך אפשר לאכול רגל קרושה? יש בעיה אחת עם התאים - הכל טעים....

בתיאבון!

שוא אכולא,

תודה רבה לצביקה שולמן שפנה למכון הפולני, וזים את הדפסת הספר שלי לכבוד הארוחה הפולנית מס' 7. התרגשתי מאוד להשתתף באירוע, להכיר אתכם, לטעום את המאכלים הפולנים האהובים שהכנתם.

הרגשתי כחלק מהמשפחה!

תודה ענקית באהבה,

יואנה מצקייבילי

מלכה בורשטין ברווזים, ברווזים... אווזים

מסופר בעמ' 18 על "האווז המשונה" ומופיע הסבר למספר רגלי האווז. בספר של שלמה אבס, **אלה סיפורי הרשלה**², מופיע בעמ' 9 הסיפור "כמה רגליים יש לברווז" המציג הסבר דומה. מעיון ביצירות ספרות משנות העשרים והשלשים של המאה ה-20 התברר לי שבארוחות חגיגיות בשבתות ובחגים נהגו לאכול בשר אווזים צלויים ובשר ברווזים צלויים. אנשים שחיו בצנעה או בדלות השתדלו לפאר את שולחן השבת והחג בבשרם של עופות מים אלו.

בשירי הילדים דמות הברווז מבטאת האנשה ומתאפיינת בתוכן משעשע. קיימים כמה שירי ילדים היתוליים בעברית העוסקים בנושא "הברווזים". מצא חן בעיניי שיר ביידיש שהתפרסם בעיתון הילדים "גרינינקע ביימלעך" (אילנות ירקרקים)³. את השיר כתב יאסל קאטלער, והוא מופיע בחוברת ממרץ 1930:

להקה של ברווזים מתנהלת בשיירה ופוסעת בקצב אחיד לעבר שוקת מים... זוהי תמונה הזכורה לי מילדותי. בשנות החמישים והשישים נהגו לגדל עופות בחצר הבית באזורים כפריים: תרנגולות, ברווזים ואפילו אווזים חיו ב"חופש" בסביבת האדם עד שנחרץ גורלם. אני מאמינה כי המשפחות שגידלו עופות בית כאלה, הורגלו לכך כשחיו בפולין. בילדותנו תרנו אחר ביצים שהוטלו במקומות אקראיים, התענגנו על חום הביצה המתערסלת בכף ידנו הקטנה ונזהרנו מאוד לא להפילה. אהבתי את קולות הגע-גע-גע שהשמיעה המקהלה העליזה של הברווזים. התבוננתי בתנועתם המתנדנדת מצד אל צד ובמשק כנפיהם כשהתמתחו תוך כדי תנועה. בדרך כלל הנוצות היו לבנות, ורק כשהשתכשכו בשלוליות מים השתנה צבען לאפור-שחור.

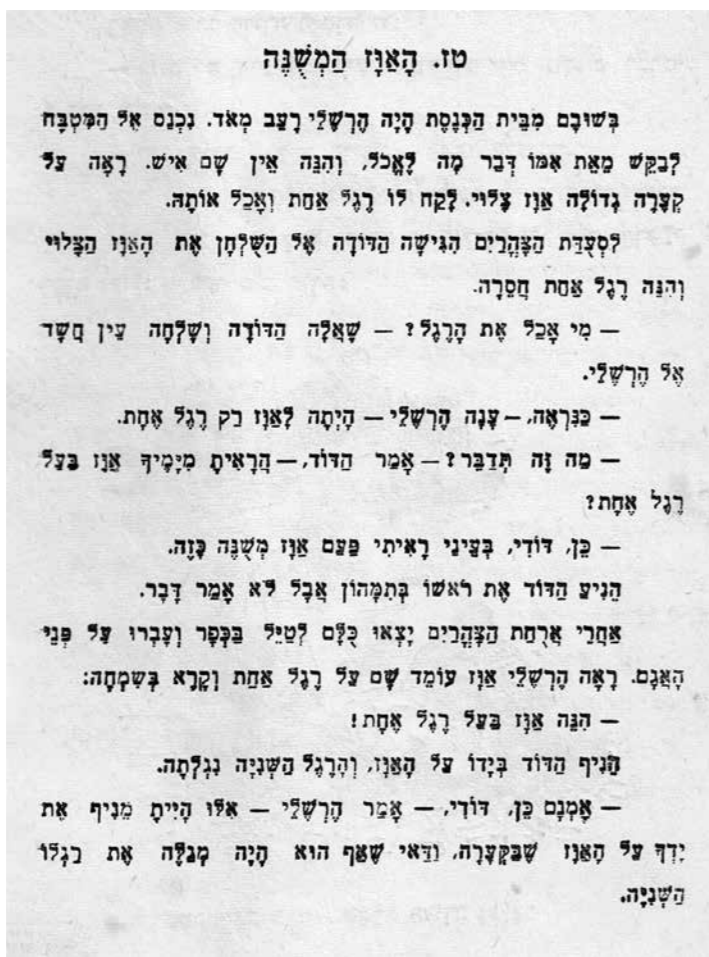
בילדותי פגשתי ברווזים גם בסיפורים ובשירים. בספר שליקט וסידר יצחק הרצברג, **הרשלי האוסטרפולי**¹,

ובתרגום חופשי:
לברווזה יש בטן לבנה.
על פני הנהר
שוחה היא, שוחה היא
עד שנעשית רטובה.
נעשית היא, נעשית היא
יותר ויותר כעושה.
שוחה היא ושוחה היא
עד העשב, שבו היא מכוסה.
ובטעות את אפה נשכה.

שיר נונסנס כזה הכולל חזרות מעלה בי זיכרונות. מכאן אפשר להמשיך ולהפליג על כנפי הדמיון: הברווז הופך לאווז, וסבתי שיינדליה עורמת פלומה של מוך⁴ כדי להכין שמיכה חמה לנכד או לנכדה לקראת ימי החורף. אני יכולה לראות אותה

בדמיוני: לראשה מטפחת בד מבריקה, וסביב ראשה הילה של פלומות אווז צמריריות, לבנבנות ואווריריות. הן מתפוגגות ברוח כמו העולם היהודי, עולם שנעלם וכל אורחות חייו עימו.

⁴ פלומת האווז היא מוך, אף שלעיתים מכנים אותה בטעות "פוך".

¹ הרצברג, י' (1964). **הרשלי האוסטרפולי: מלך הלצנים - ספר חיי ותעלוליו, מעשיו ובדיחותיו** (מהדורה שלישית). י. שרברק.

² אבס, ש' (1991). **אלה סיפורי הרשלה**. עגור.

³ בחסות ציש"א ראו אור בוילנה חוברות של כתב העת לילדים "גרינינקע ביימלעך" בעריכת שלמה בסטומסקי (בשנים 1919-1922, 1926-1930).

מלכה בורשטין

ברווזים צלויים

(ביידיש: געבראטענע קאטשקעס)

בקצה הצוואר. ממלאים בתפוחים המתובלים, מהדקים את שוקי הברווז וקושרים אותם בחוט שפגט כדי למנוע יציאה של מלית. אפשרויות אחרות הן להשתמש בקסמי עץ, או לתפור בחוט כמו הסבתא בפולניה.

3. **תיבול הברווזים** - מכניסים לתוך צלוחית פלפל, מלח, שום כתוש, חרדל ומיץ לימון ומערבבים אותם עד לקבלת מסה אחידה. מושחים במסה הזו את כל שטח הפנים של הברווזים.

4. **צלייה** -

חלק א': מחממים את התנור ל-200 מעלות צלזיוס (טורבו). מניחים את הברווזים כשחזותיהם כלפי מעלה בתבנית או בכלי חרס, בשליש העליון של התנור, למשך חצי שעה. אחר כך הופכים אותם לצד השני וצולים חצי שעה נוספת. מוסיפים כלי חסין חום המכיל מים ומניחים אותו בתחתית התנור. כדאי לבדוק מדי פעם ולצקת בכף על עור הברווזים את הנוזלים הניגרים בתחתית.

חלק ב': מעבירים את התבנית עם הברווזים למשטח מתאים ומברישים בדבש את עורם השחום. סוגרים את התבנית בניירות אפייה (פרגמנט) ועוטפים בנייר אלומיניום כדי למנוע התאדות. מכניסים את התבנית לתנור לאפייה רגילה בחום של 200 מעלות צלזיוס למשך שעה נוספת.

5. **רוטב להגשה** - אפשר לטגן בצלים, להוסיף את הכנפיים והגרונות, לתבל בקורנית (טימין), עלי דפנה ופלפל ולהוסיף מים עד לכיסוי. מבשלים על אש נמוכה במשך שעה וחצי ומקבלים ציר נפלא להגשה.

6. מגישים עם תפוחי אדמה צלויים. המהדרין מוסיפים ריבת חמוציות.

החומרים

- שני ברווזים מנוקים ושטופים (ללא הגרונות והכנפיים, עד עצם הזרוע)
- 2 ק"ג תפוחי עץ מתוקים
- שום כתוש משני ראשי שום
- שני לימונים (רצוי ליים) או תפוזים חצויים
- 4 כפות של מיץ לימון טרי או ליים
- שתי כפיות חרדל, שתי כפיות פלפל שחור, שתי כפיות מלח
- קינמון
- דבש
- חוט קשירה (שפגט) / קסמי עץ / חוט ומחט

הערות חשובות:

1. יש להסיר את שארית חלקי הנוצות שבתוך העור (ביידיש: פענקעס) באמצעות מים רותחים וסכין. אפשר להרתיח מים בסיר גדול, אחר כך להכניס את הברווז לתוכו, להוציאו על מגש ולשלוף את כל חלקי הנוצות.
2. ממילא אנחנו טורחים, אז נכין שני ברווזים.
3. לפי המתכון הזה אפשר להכין גם אווזים צלויים.

אופן ההכנה:

1. **הכנת המלית** - קולפים את התפוחים, חוצים אותם ומחלקים לרבעים. מכניסים לקערה את רבעי התפוחים ומתבלים בקינמון.
2. **מילוי הברווזים** - מייבשים את הברווזים המנוקים. מכניסים חצי לימון (או חצי תפוז) לתוך כל ברווז כדי שיסגור את הפתח הנוצר

געבראטענע קאטשקעס
ברווז צלוי

תרומות שנתקבלו מאוגוסט 2020 עד אוגוסט 2021

נח	פישברג איטה	נח	הולנדר שפרה	נח	אברהם רות
200		130		1,800	
50	פישמן שרה	300	ויזנברג טובה	400	אדלסון יעל ואמנון
100	פלד עליזה ושלמה	100	וסרמן סימה		טיול לירושלים -
360	פלמור חנן	1,935	וקס בריז'יט	1,250	בהדרכת דני אדמון
200	פרי שרה	30	וקס טובה	150	אובליגנרץ אבי
300	פרידמן ברוניה	200	טמיר בני	200	אונטרשטיין אהרון
	פרידמן מרים - לזכר רבקה ומשה מנדלמילך	500	יניב שמואל	500	אור חגית ואלי
300		250	ירום אסתר	200	אורן דן וג'נט
100	צוקר חיים	200	כהן אתי	100	אייכנבוים אהרון
300	קוכמן אידה	100	כרמון פנינה	180	אפלכאום שאול
180	קיטלין יעקב	180	לדרמן טובה ואלימלך	200	ארד מירי
250	קפלינס אסתר ופנחס	180	לדרמן ישראל ושמעון	200	ארנון שפירא שרה
100	קפלן אירית	200	לור אברהם	200	בודוך חיה הלה
100	קרן ציפי	200	מאיר חנן	1,300	בורשטיין איתן ומלכה
400	רובין בינה וצבי	200	מאיר יהודית	400	בן דיאנה
200	רודגולד אלכסיס	550	מנדלבוים בצלאל	250	בן זאב מיכל
180	רודגולד מרדכי	200	מנדלמילך דוד	600	בר ישראל שמואל
100	רוזן עמוס	250	מץ רבקה	400	ברוש שרית
150	רידר בלה	1,000	מצקביץ' יוליה	200	ג'וספס ג'ודי
1,100	ריינהרץ זהבה	50	משולם לאה	100	גורודצקי דורון
150	שולמן שרה ויחיאל	500	נבו אורית	250	גורודצקי יהושע
200	שטייגל ענת ואריק	100	נהיר ציפורה	720	גורני איתן
360	שטרנשוס חנה	100	נישטיין נתן ומרגלית	150	גן נוי שושנה
180	שכטר אילן	300	נשרי אברהם	100	דובדבני רחל
360	שמואלי מרים ואלי	1,000	סולד צלינה ועודד	1,070	דקר יוסי
240	שניידמן רחל	300	סילס רחל	200	הוברמן יהודה
100	שפט אמיר וג'נדי גלית	150	סלומון עליזה	350	הוד איטה
400	שפן חיים	500	סער איציק	500	הוזיאס מרים ויעקב
1,000	תנ"ר מרים	200	פומרז רזניק זכריה	3,500	הוכברג אריה
Robinn Magid	250\$	300			

תרומות

עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה עצמאית, חיה ופועלת בזכות חבריה בלבד. קיומה של העמותה מתבסס על עבודה בהתנדבות של החברים ועל תרומותיהם. אם ברצונכם לראות את העמותה פועלת, ואת "קול לובלין" יוצא לאור, אנו תלויים בנדיבותכם ובתרומתכם, ככל שידכם משגת.

ניתן להעביר תרומה באמצעות:

- שיק לפקודת "עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם" ולשלוח בדואר אל בית הגזבר: **יובל אבידר, סוקולוב 55, נתניה 4225433**
- או בהעברה בנקאית לחשבון "עמותת יוצאי לובלין וסביבותיה לדורותיהם", **בנק הפועלים 12 סניף פולג נתניה - 771 מספר חשבון - 019876**

Donations

There is a long tradition of our association not to oblige people to pay for membership in the association, or for having "Kol Lublin". Running the association and especially issuing "kol Lublin" require however considerable financial expense.

If you feel that issuing "kol Lublin" and continuing the activities of the association are worthy and important, we rely on your generosity and freewill contribution to the "Lublin and vicinity Jewish Heritage Association".

Such donation can be effected either by:

- Bank transfer account of the **Lublin and vicinity Jewish Heritage Association, Bank Hapoalim 12, Branch Poleg 771, Account No. 019876**
- A cheque in order of the **Lublin and vicinity Jewish Heritage Association** mailed to **Yuval Avidar, 55 Sokolov St. Netanya 4225433, ISRAEL.**
- IBAN: **IL 950127710000000019876**

הזמיר שנדם

רחל דיסנצ'יק (לבית פשיסוכר) ז"ל

2021 - 1932

הזמיר שנדם
The silenced nightingale

טקס זיכרון לשואה ולגבורה בבית העלמין בנחלת יצחק. הקהל יושב וצופה בטקס, כהרגלו מדי שנה.

לפתע מתייצבת בפני הקהל אישה אלמונית - זקופת ראש, נאה ומטופחת. ללא כל הודעה מוקדמת היא מכריזה: אני מבקשת לשיר לכם שיר.

סימן שאלה גדול מסתמן על פנינו, אך לאחר היסוס קל אנו מאפשרים לה למלא את מבוקשה.

האישה פוצחת את פיה ושרה: "דע לך שכל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד משלו" (מתוך "שירת העשבים", שיר שכתבה והלחינה **נעמי שמר** על בסיס אמרות של **רבי נחמן מברסלב**).

דממה משתררת בקהל. קול הסופרן של האישה חודר ללבבות ומרעיד את הנשמות. איזה יופי! איזה התרגשות! בתום הטקס היא מספרת ששמה **רחל דיסנצ'יק**. שני הוריה היו לובלינאים, והיא

עברה במקום במקרה כדי לבקר בחלקת קבר אחרת. בדיוק באותו הזמן התקיימה אזכרה ליוצאי לובלין, וזה משך אותה... עוד היא גילתה לנו כי מאז פטירת ההורים היא מנסה לגלות מידע כלשהו על אודות בני משפחתה שנספו בשואה, אך עד כה הדבר לא עלה בידה...

רחל התקבלה לשורותינו בזרועות פתוחות. המפגש עימנו היה מאורע מכונן עבורה, והוא סייע לה להתחבר למקורותיה ולחזק את תחושת ההשתייכות וההזדהות עם השורשים. מובן שמאז ואילך היא ניאותה לזמר לנו בכל טקסי הזיכרון ועשתה זאת באהבה רבה. השירים שבחרה היו תמיד טובים ונוגים, בהתאם לרוח הטקס, והסבו הנאה לכל המשתתפים. לצערנו, נהנינו משירתה רק בשלושה טקסים בשל פריצת הקורונה לחיינו.

בתפקידי כמפיקת טקסי הזיכרון נוצרה בינינו ידידות אישית. שיחותינו השבועיות היו קצרות וענייניות. גיליתי אישה מיוחדת, דעתנית, אמיצה ואכפתית מאוד.

רחל גילתה מעורבות והתעניינות בכל אירועי הארגון, אך בשל קשיי התנועה שלה הגיעה רק לאחדים מהם. היא נהגה בדיסקרטיות רבה ושמרה על פרטיותה באדיקות. כאשר לא חשה בטוב, הצעתי לבוא לבקר אותה. היא התחמקה בנימוס ואמרה שאין לה צורך בעזרה.

כיוון שדמותה סקרנה אותי מאוד, התחלתי לחקור על אודותיה ועל אודות משפחתה ברחבי רשת האינטרנט. החקירה שלי החלה בכניסה לאתר "זמרשת", שם מצאתי את השירים שלה. אתר זה שם לו למטרה להציל מהכחדה את השירים שנכתבו והושרו בעברית מראשית הציונות ועד לקום המדינה, ורחל הייתה אחת ממייסדיו. רשימת השירים שביצעה כללה שירים ישנים וטובים: "אחד מי יודע", "בנאות דשא ירביצני", "הירדן", "צדיק כתמר יפרח" ורבים אחרים. התפעמתי משירתה הנקייה והצלולה - קול פעמונים, ללא ליווי מוזיקלי, מעין אקפלה. היא הרטיטה את ליבי! שירה נוסטלגית זו ערבה מאוד לאוזן והולמת את רוח התקופה. לפי האתר "זמרשת" (<https://www.zemereshet.co.il/artist.asp?id=1662>), רחל הייתה "ילידת מאה שערים. בנערותה התחנכה בשפיה ובבגרותה עברה להתגורר ברמת-גן. זמרת סופרן במקלה הקאמרית רמת-גן".

ניסיתי למצוא באינטרנט פרטים נוספים עליה. כל אשר מצאתי

הוא ששנים אחדות לאחר מות אשתו של **ד"ר אריה דיסנצ'יק**, עורכו השני של העיתון מעריב, הוא נשא לאישה את רחל וחי עימה 18 שנה עד לפטירתו. הוא קבור בנחלת יצחק. וכך נפתרה לי החידה: הבנתי כיצד רחל "התגלגלה אלינו"...

ב-24 ביוני השנה נדם קולה, והיא הלכה מאיתנו לעד. הבשורה העציבה אותי מאוד, וזאת בעיקר משום שלא הייתה לי הזכות להיפרד ממנה ולספר לה עד כמה אהבנו אותה ואת שירתה המופלאה. היא תחסר לי ולכולנו.

החלטתי לחפש בני משפחה עלמנת להשלים מידע ולהקדיש לה מקום מכובד בעיתוננו. תחילה הגעתי לבנה, **צדוק בן חיל**. הלה הפנה אותי אל בן-דודה, צדוק בן ארצי. מצאתי באינטרנט **"הרב צדוק (דוקי") בן ארצי** נולד ב-1957.

הוא רב ומרצה ישראל, נווט קרב במילואים בדרגת סגן אלוף. היה רב חיל האוויר בשנים 2007-2004, מייסד וראש תחום תודעה יהודית בצה"ל. לצערי, בן הדוד צדוק לא התפנה לכתוב עליה (אף שאהב אותה מאוד והיה קשור אליה). הוא הפנה אותי אל האחין **יונן יוגב**, בן אחותה צילה. הלה הכיר היטב את דודתו רחל, אהב אותה אהבה עזה והיה קרוב אליה. רונן קיבל עליו ברצון את מלאכת הכתיבה על דודתו, ועל כך אני אסירת תודה לו!

לאחר מותה של רחל המשכתי לשוטט ברחבי האינטרנט. גיליתי

פרטים בדבר "הייחוס" של רחל: שם משפחתה המקורי היה פשיסוכר. היא נמנתה על צאצאי **רבי יעקב יצחק רבינוביץ** - "היהודי הקדוש", מייסד חסידות פשיסחא. ממשיכי דרכו היו **רבי שמחה בונים מפשיסחא** ו**רבי מנחם מנדל מקוצק**. אביה היה **צדוק פשיסוכר** - בנו של רב ראשי בלובלין, הגאון **רבי יוסף מנחם הכהן פשיסוכר**. שאר העובדות באשר לחייה של רחל דיסנצ'יק ז"ל, כמו גם באשר למהות הקשר המיוחד שלה עם אחיינה רונן יוגב (בנה של אחותה הצעירה צילה) ועם סביבתה, מובאות בכתבה המפורטת שרון כתב לכבודה. תיאור קורות המשפחה משתלב בתולדות ההתיישבות הציונית בארץ, והוא מדגיש מאורעות היסטוריים שעיצבו את קורות המשפחה.

אני חשה כי במותה של האישה המיוחדת והמרשימה הזו איבדנו דמות מרתקת, דמות מופת. הזמרת המוכשרת הקסימה אותנו בקולה הערב והייחודי והעשירה את הטקסים שלנו מבחינה אומנותית-תרבותית.

תודה לרון שהואיל להעניק לנו את הכתבה הזו, מתוך הערצה לדודתו האהובה רחל.

זכינו!

איטה פישברג
(לבית הלברשטדט)

פרידה לא אחרונה ולא סופית מרחל דיסנצ'יק, הלוא היא דודתי רוחל'ה

רוחל'ה, רחל לבית פשיסוכר, נולדה בירושלים באחד באוקטובר 1932. היא התחנכה בכפר הנוער "מאיר שפיה", ושם החלה בלימודי המוזיקה. אחר כך למדה ב"בית החינוך התיכון לילדי עובדים" בירושלים. לאחר שירותה הצבאי למדה במדרשה למורים למוזיקה, ובהמשך לימדה מוזיקה בכמה בתי ספר. במסגרת עבודתה גם ניצחה על מקהלות של ילדים ומבוגרים. לימדה ב"טוקאיר" - מוסד לילדים קשי חינוך הנמצא בעמק חפר - ובקיבוץ גן שמואל. נישאה לאיציק בן-חיל, ולשניים נולד הבן דוקי. התגרשה בגיל 30. במשך שנים עבדה כמוזכירה בכירה באגודת העיתונאים בתל-אביב, ושם גם החל הרומן שלה עם אריה דיסנצ'יק. במשך 18 שנים עבדה בהתנדבות בעמותת מיח"א (מחנכי ילדים חרשים אילמים), ויחד עם ראומה ויצמן ז"ל פעלה במרץ להקמת בית מיחא ברחוב רידינג בתל-אביב. שנים רבות למדה "תרבות הגוף" אצל ד"ר אריה כלב ועסקה בהדרכת מבוגרים בנושא זה (גם בשנים האחרונות לחייה). השלימה תואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה. הייתה מהראשונים ששרו במקהלת "רינת" בניצוחו של גארי ברתיני. השתלמה באקדמיה למוזיקה על שם רובין ובחוג למוסיקולוגיה, שרה במקהלה בניצוחו של אבנר איתי - תחילה במקהלה הקאמרית של האקדמיה למוזיקה, ולאחר מכן במקהלת "זמרי קאמרן". במשך תקופה קצרה עבדה כעוזרת במאי באופרה הישראלית החדשה בתחילת דרכה. עבדה שנים רבות בהתנדבות בהנהלת הזמריה. רוחל'ה הייתה חברה בהנהלות ציבוריות של כמה ארגונים: אמנות לעם, מכון ויצמן למדע, מיח"א. מ-1987 עד לסוף 2001 ניהלה את בית הספר לשירת מקהלה במכללת לוינסקי בתל-אביב. ב-1993 הייתה אחת ממייסדי המקהלה הקאמרית רמת גן בניצוחה של חנה צור, וגם שרה בה עד להתפרצות הקורונה במרץ 2020.

הוריה של רוחל'ה נולדו בלובלין. אימה (סבתי, חיה שרה בורשטיין) הייתה בתם של הסוחר העשיר זנויל בורשטיין ואשתו גולדה איינהורן. אביה, צדוק פשיסוכר, היה בנו של רב ראשי בלובלין - הגאון רבי יוסף מנחם הכהן פשיסוכר. צדוק, עלם חמודות, הגיע לפרקו. חיפשו לו שידוך והציעו לו את בת הגביר, זו שעתידה להיות אימה של רוחל'ה. צדוק הנרגש שמח מאוד על ההזדמנות להשתדך ל"ייחוס" כזה והסכים מייד, אבל חיה (סבתי, אימה של רוחל'ה) לא מיהרה להסכים. בשלב הזה של חייה היא הייתה צעירה "מפונפנת": היא רצתה לראות את החתן, ויותר מזה - להכיר אותו (חוצפנית). חיה קבעה פגישת סתרים עם העלם הצעיר. לאחר הפגישה היא הייתה נרגשת ואישרה: היא תתחתן עימו. יש! החתונה נחגגה במשך שבעה ימים, משתה לכל דבר ועניין. גם עניי העיר הוזמנו להתכבד ולשמח עם המשפחות המאושרות. הללויה.

עד כאן זהו סיפור רגיל שקרה לא פעם בקרב היהודים בגלות מזרח אירופה. אך עתה מתערב הגורל: חודשים אחדים לאחר החתונה קיבל צדוק (לימים אביה של רוחל'ה) צו גיוס לצבא הפולני. בדרך כלל מתן שוחד רציני לפולנים סיפק את הדרך לשחרור, אך הפעם הפולנים התעקשו: הם חשבו כי זה יהיה נפלא אם בנו של רב ראשי בלובלין יהיה חייל, והם יסגירו אותו. ניסיונות השוחד לא הועילו, והבחור נדרש להתייצב לצבא. אלא שכבר אז ידעו את שידוע היום: בתחבולות תעשה לך מלחמה (משפחה של גולנצ'יקים פולנים)... אולי את הצבא הפולני אי-אפשר לשחד, אבל את הרופא הפולני אפשר בהחלט. הרופא אישר שפלוני אלמוני חולה אנוש וחייב להגיע למרחצאות באדן-באדן בגרמניה, כי אם לא כן מות ימות. המכתב מרופא מוכר וידוע בעיר לא הותיר לפולנים ברירה, והם נאלצו לאפשר ל"חייל" לצאת להחלמה. אולם הם התנו זאת בכל מיני תנאים: הוא ייסע רק בליווי החותן שלו (הגביר), ללא אשתו וללא איש מבני משפחתו. תוך זמן קצר אכן נשלח אביה של רוחל'ה למרחצאות באדן-באדן, עשה שם את שעשה ולא שב עוד לראות את פולין.

ממש באותו הזמן הגיעו שליחים של הקרן הקיימת לעיר לובלין ומכרו אדמות לכל מי שהיה יכול לקנות

דונם פה ודונם שם בפלשתינה. הכסף שהיה לגביר, סבא של רוחל'ה, אפשר לו לקנות את רוב תל-אביב שעוד לא הייתה בנויה; אבל בהמלצת חברים הוא קנה קושאן על חלקת אדמה בקולוניה הידועה באר טוביה, כי שם כבר ישבו יהודים פולנים. וכך - קצת בעורמה, קצת בעזרת מכרים וידידים - הצליח הסב להוציא מפולין בדרך לא דרך את אימה של רוחל'ה ואת אשתו, סבתה של רוחל'ה. המשפחה הקטנה, לרבות אביה של רוחל'ה ש"הבריא", הגיעה לבאר טוביה הישנה.

אימה של רוחל'ה, חיה, הייתה בהיריון כשהגיעה לבאר טוביה בשנת 1924. עד להגעתה לקולוניה מעולם לא נקפה אצבע ולא סייעה בעבודות הבית, לא כל שכן בשדות. מפונפנת, כבר אמרנו... אם רצתה כוס תה, הרימה יד לעוזרת כדי שזו תביא לה תה (או משהו אחר). בפולין לא היה לה מושג איך נראה המטבח מבפנים. לפתע נפל עליה עול הטיפול במשק בית, עבודה קשה ובלתי-אפשרית ל"פרינצסה". חשוב לציין כי היא הגיעה יחד עם אביה עוד לפני שאימה ובעלה עלו לארץ, ובלי שום הכנות נזרקה למדבר הצחיח הזה. מה עושים?

חבל שחיה פשיסוכה, הסבתא שלי (אימה של רוחל'ה), לא בחיים על מנת לספר לכם על המתרחש באותם ימים ראשונים בארץ. לעבוד היא ידעה: היה לה "ראש של מיניסטר", כמו שאביה הגביר היה אומר (בשל כך רתם אותה לעזור לו בעסקיו). היא ידעה לקבל סחורה, לשלוח סחורה, לשלם למי שצריך ולקבל ממי שצריך. עבודות משק בית? זה לא היה "הקטע שלה". אבל אין ברירה, מפשילים שרוולים. תוך זמן קצר מצאה לה שאויש ערבי מהכפר קסטינה, והוא הביא איתו פועלים אחדים. הם החלו לסדר את הבית שרכשו, התאימו אותו למגורים והתחילו לזרוע ולשתול. הימים מלאו שמחה, כי גם אימה של חיה הגיעה ו"השתלטה" מייד על המטבח והבית. חיהליה (סבתא שלנו) עבדה עם הפועלים, ויחד הם עשו חיל. בינתיים נולד בנה הראשון משה (סבתנו חיה התעקשה לנסוע לירושלים כדי ללדת את בנה בעיר הקודש), ולאחר מכן נולדו גם התאומים שלום ויצחק (גם הם בירושלים). השדות החלו להניב פרי, הפרות הניבו חלב והחיים נראו יפים. אבל בארץ המתח בין הערבים ליהודים הלך וגבר.

יום אחד אחמד, השאוויש שחיה הביאה לעבוד אצלם, ביקש ממנה לקנות לו רובה ליום הולדתו. "מה פתאום רובה?" תהתה חיה. "אנחנו צריכים לשמור על השדות והבית. הזמנים מאוד לא שקטים, ומי יודע מה יכול לקרות", ענה אחמד. ההסבר נשמע הגיוני למדי, וחיה קנתה לו רובה.

ב-23 באוגוסט 1929 החלה סדרת תקיפות ומעשי טרור נגד היישוב. פרעות תרפ"ט החלו לאחר הפגנה של חברי בית"ר ליד הכותל המערבי למען זכותם של היהודים להתפלל ליד הכותל, ללא ההגבלות שהטילו עליהם הבריטים. באותו התאריך מאות ערבים מהאזור התקיפו את המושבה באר טוביה. באישון ליל הופיע אחמד השאוויש, ובידו אותו הרובה. הוא אמר לחיה כי הוא חס על חייהם אף שנצטוו להרוג את כולם. "ברחו לאן שתמצאו. אני מעלה את הבית באש". אימה המבוהלת של חיה העירה את שלושת הילדים, ויחד עם אביה של רוחליה וסבתה (סבה של רוחליה לא היה בבית) נסו על נפשם. הם הצטרפו ל-130 תושבי המושבה אשר התבצרו ברפת העשויה אבן. הרפת הוכשרה להגנה לאחר מאורעות 1921 באמצעות פתיחת חרכי ירי ואשנבי תצפית והתקנת דלת ברזל עם בריח. המבנה הותאם להתגוננות.

במושבה היה ארגון של נשק חוקי. הארגון היה נעול וחתום בחותמת של הממשלה המנדטורית מאז מאורעות 1921, והוא יועד לפתיחה רק בשעת חירום. אף שנמצאו בו רק שישה רובים ותחמושת דלה, תושבי המושבה הגנו על עצמם בגבורה במשך שלושה ימים. בקשות עזרה שהופנו למושבות הסמוכות נענו בשלילה. ביום השלישי שלחו השלטונות הבריטיים מטוס סיור. המטוס פיזר את הפורעים לכל עבר בירי מן האוויר, אך לפני כן הפורעים שרפו לחלוטין את כל צריפי המושבה. אומרים שהלהבות נראו עד רחובות וראשון לציון. רק אז שלחו הבריטים שלוש משאיות, העמיסו עליהן את כל האנשים שבמקום (בלי להתיר להם לקבור את המתים) ופינו אותם לרחובות. משם בני המשפחה הועברו לירושלים, ללא בגד או נעל באמתחתם, לבושים רק בכתונת לילה לגופם. חורבנה המוחלט של המושבה מנע מאנשיה לחזור למקום, והם נפוצו ברחבי הארץ. כך תם הפרק הראשון של חיי משפחתה של רוחליה בבאר טוביה.

זנויל בורשטיין, סבה של רוחליה - האיש שקנה את האדמה בבאר טוביה ולא בתל-אביב - שמע על האסון שפקד את באר טוביה והגיע בבהילות לשרידי המושבה. הוא לא מצא בה נפש חיה, אלא רק את הבית השרוף. הוא שב מיואש לתל-אביב, פנה אל ועד ההצלה וביקש לברר עבורו פרטים. רק לאחר כמה ימים נודע לו שמשפחתו הובאה לירושלים. המשפחה בירושלים מנתה את הוריה של רוחליה, הבן הבכור משה, התאומים יצחק ושולם וסבתא גולדה.

כאן מתחיל סיפור של הישרדות. המשפחה שלא ידעה מחסור כל ימיה, רעבה ללחם והייתה ללא קורת גג לראשה. אולם החיים נמשכים: לאחר חורבן המושבה "קרן העזרה", קרן שהקימו יהודי ארצות-הברית לאחר מאורעות תרפ"ט (לימים חברת אמיק"א), רכשה את אדמות באר טוביה והעניקה פיצוי למתיישבים. אביה של רוחליה, צדוק, קנה בכספי הפיצוי כמה פרות כדי לספק חלב לילדי ירושלים (תנובה עוד לא הוקמה), והמשפחה התיישבה בגבעת שאול שליד הכפר הערבי דיר יאסין. ה"עסק" החזיק איכשהו את המשפחה ביחד. בינתיים נולדו איטה, צבי וגם רוחליה (רחל). בשנת 1936 החל המרד הערבי הגדול, פרעות תרצ"ו. הערבים דרשו את הפסקת העלייה, איסור על מכירת קרקעות ליהודים והקמת ממשלה ייצוגית בהתאם ליחס המספרי בארץ בין הערבים ליהודים (יחס זה היה לטובת הערבים). המרד כלל פעולות טרור של ערבים נגד מוסדות המנדט הבריטי ששלט בארץ ישראל ונגד יהודים. פעולות אלו כללו תקיפות של חיילים בריטים ושל מוסדות השלטון הבריטי ונציגיו, תקיפת יהודים והצתות של גידולים חקלאיים ורכוש יהודי. במאורעות נרצחו כ-630 יהודים וכאלפיים נפצעו.

באחד מאותם המאורעות נזרקה פצצה על הרפת המשפחתית בגבעת שאול. כל ההישגים והנכסים שהמשפחה צברה יחד לאחר השקעת עמל ומאמץ רב, נעלמו בן רגע. עד היום איננו יודעים איך ניצלה המשפחה מהתופת הזו. להבנתנו, היא נעדרה מהבית בעת זריקת הפצצה על הרפת.

בני המשפחה חשו דכדוך וזעם. הם לא ידעו מה לעשות ואל מי לפנות: הפעם אין פיצויים, אין מוסדות סעד,

אין שום סיוע. קרובים קיבלו את המשפחה לביתם בשכונת בית ישראל. אביה של רוחליה, צדוק, חיפש כל עבודה כדי לשרוד. סבה ניסה לקבל עבודה, אך לא כל כך הצליח בשל גילו המתקדם (אז כמו היום). בשלב כלשהו סבה של רוחליה הצליח לקנות סוס ועגלה והחל למכור ברחובות ירושלים נפט לתושבים. הודות לכך הוא הצליח לסייע בפרנסת המשפחה. האב צדוק עבד קשה ולמד להיות טפסן (מומחה המכניס ברזלים לעמודים בבניין לפני שיוצקים את הבטון). המשפחה התגלגלה לשכונת בתי ורשה, שם התפתחה דירת חדר עבור כל המשפחה.

צדוק קיבל עבודה בבניין חדש שהלך ונבנה בירושלים. בשעה שהיה על פיגומים, בליל חורף סוער וקר, הצטנן וחלה בדלקת ריאות. הפניצילין לא היה אז בנמצא (השימוש הקליני הנרחב בו החל רק ב-1938), ותוך שלושה ימים צדוק נפח את נשמתו. לאלמנתו חיה היו שישה ילדים - הגדול שבהם רק בן 13 - וילדה שביעית בבטן (אימי צילה), והפעם לא היה להם מושיע. רוחליה התייתמה מאביה בגיל חמש בלבד. הפתרון למצב הקשה היה להוציא את הילדים מהבית. ארבעת הבנים - משה, יצחק, שולם וצביקה - נשלחו לבית היתומים דיסקין (מוסד ידוע לשמצה) בגבעת שאול, ואילו הבנות איטה ורוחליה נשלחו לבית היתומות הכללי וינגרטן ברחוב יפו.

צדוק נפטר בדצמבר 1937, יותר משנה לפני שפרצה מלחמת העולם השנייה. אשתו חיה ניסתה להביא לארץ את בני המשפחה שנותרו בפולין, אך הבריטים הגבילו את כניסת היהודים לארץ בהתאם למדיניות "הספר הלבן". כל בני המשפחה של צדוק שנשארו בפולין, כמו גם אחיה של חיה, נספו בשואה.

אחרי המלחמה פליטים החלו להגיע לארץ, ובתחנת הרדיו "קול ירושלים" התפרסמו מדי יום רשימות ניצולים. במשך שנים עקבה המשפחה אחרי השידורים וקיוותה שמישהו ניצל מהתופת. לבסוף הבינה חיה שלא נותרה בחיים אף נפש אחת. באותם הימים לא נהגו לדבר על כך בבית, ולא נשאלו שאלות על חיי המשפחה ב"ג'וּלָה הַדְּוֹנָה". רק לאחר שאימה ואביה

הלכו לעולמם, רוחליה הפנימה שאין לה אף שם של בני המשפחה שנספתה בשואה. אפילו אם תרצה להזכיר את שם, או להדליק נר לעילוי נשמותיהם, לא יעלה הדבר בידה.

רחל בנעוריה
Rachel in her youth

זה סיפור אמיתי. הוא מוקדש באהבה ובגעגועים רבים לדודתי רוחליה דיסנצ'יק, אישה אהובה וחכמה, רקדנית בחסד, זמרת סופרן כישרונית, אישה דעתנית, ידענית, משכילה, נאורה ונדיבה, מצפן אנושי, גדולה מהחיים. עבורנו במשפחה ועבור מכריה הרבים וחבריה היא הייתה מגדלור ואנציקלופדיה של שפיות, תרבות וחברות. היא לימדה אותנו מה הן רעות, מחילה ואהבה יוקדת לשירה, למוזיקה ולקונצ'רטום. אישה שאהבה יותר מכול את משפחתה, ובעיקר את נכדיה.

Roman Litman

שלמה חיים ליטמן

2021 - 1933

(Photo: Kurier Lubelski)

Roman Litman
שלמה חיים ליטמן

With great sadness and a sense of loss we have received the news that Roman Litman is no longer with us.

He was for many years the head of the Lublin Jewish community.

I have known him for exactly 20 years.

Born in nearby Lenczna he embodied the Jewish sole and traditions of the Lublin Region Jewry.

As a holocaust survivor he managed to keep alive all the customs and traditions he absorbed from his Jewish home.

He was fluent in his “mama lushen” Yiddish and regularly took part in the Yiddish Tish organized by Professor Monika Adamczyk Garbowska in the U.M.C, giving the participants a sense of how did the Lubliner Yiddish sound like.

In addition, he was knowledgeable in all the rules, customs and habits concerning Jewish holidays and Jewish memorials. This made him not only the head of the Jewish community of the Lublin Jews but also the spiritual leader of that community.

From my personal experience I could say that he had the qualities attributed to Aaron the Priest (brother of Moses): 'He loved peace and was pursuing peace". We all know to what large extent he needed to employ those qualities within the Jewish community he was leading.

There is a saying, that cemeteries are full of people who are irreplaceable. This case is an exception.

Rest in peace our dear Roman we shall always remember you fondly.

Joseph Dakar

In the name of the Lubliner Jewish association in Israel

Roman Litman at the old Jewish cemetery in Lublin
שלמה חיים ליטמן בבית העלמין היהודי הישן בלובלין

Piotr Nazaruk

Wieniawa Rules!

The History of Jewish Sports in Lublin

In March 2019 I was invited by **Prof. Dariusz Słapek** to deliver a short lecture on Jewish sports before the Historical Committee of the Lublin branch of Polish Academy of Sciences.

As I looked out at the audience, I detected some skepticism. What is so important about sports (Jewish, Polish or otherwise) to make it the subject of historical consideration? — they seemed to be asking.

When, in my initial remarks, I confessed that sports was not of much interest to me, the skepticism was immediately replaced by serious confusion. I explained that it was not the sports themselves, but rather the origin and sources of Jewish sports movements in Lublin and Poland in general that interest me. Indeed, it is these origins that we strive to illuminate in our digital exhibition ***Wieniawa Rules!***

Scan and watch
the digital
exhibition via
your mobile phone

ניתן לסרוק ולצפות
בתערוכה הדיגיטלית
דרך הטלפון הנייד

פיוטר נזארוק

וייניאבה שולטת! תולדות הספורט היהודי בלובלין

בחודש מרץ 2019 הוזמנתי ע"י פרופ' דריוש סלאפק לשאת הרצאה קצרה על ספורט יהודי בפני הוועד ההיסטורי של לובלין, שלוחה של האקדמיה הפולנית למדעים.

הקהל נראה סקפטי, כאילו פקפק: מה כל כך חשוב בספורט (יהודי, פולני או אחר) כדי שיהיה נושא לדיון היסטורי? כאשר התוודיתי בראשית דברי, כי אין לי עניין רב בספורט, נראה היה שהסקפטיות בקהל התחלפה במבוכה.

הסברתי כי יותר מהספורט עצמו עניינו אותי המקורות של תנועת הספורט היהודית בלובלין ובפולין. למעשה, המקורות הם אלה שאנו שואפים להאיר בתערוכה הדיגיטלית שלנו -

Wieniawa Rules!

Rafal Kowalski
רפאל קובלסקי

Rescue of Jewish Memory is happening all over Poland.
אנשים בכל רחבי פולין עוסקים בהצלת הזיכרון היהודי

Poles who work at Brama Grodzka - Teatr NN who are remembering the Jews of Lublin. Over the years, bringing groups to Poland through my organization Bridge To Poland and working in the field of Jewish remembrance, I have learned that there are people all over Poland doing the work of remembrance in different ways: scholarship, teaching, guiding, museum work, artistic endeavors and grassroots initiatives.

Thanks to grants from Wellesley College and The U.S. Embassy in Warsaw, I was able to spend over ten months in Poland interviewing some of these amazing people and collecting the conversations for The Neshoma Project.

Many of the Rescuers of Memory told me they noticed a void or an empty space where the Jews used to be and they felt that though they could not bring back Jewish lives, they could at least bring back Jewish memory and make sure that individual lives were not lost to oblivion.

When Dariusz Popiela, a kayaker on the Polish national team, found out about what had happened to the Jews during the Holocaust, he said he had to act. He told me that though every Polish family can point to an empty chair at the holiday table, many Jewish families were completely wiped out, with no one left to remember them at all. Dariusz resolved to name those who were murdered during the Holocaust to the extent possible, and to that end founded his organization, "People, not numbers." He has commemorated mass grave sites in several places including Grybów, pictured below:

Another Rescuer of Memory whom I interviewed who is very eloquent about the absence of Jews in Poland is **Rafał Kowalski**, a former journalist for Gazeta Wyborcza who is the deputy director of The Museum of Mazovian Jews in Płock. Rafał told me the Jews in Poland are like a phantom limb: You cannot see them but you can still feel the pain. He describes having a *dybbuk* inside of him, pushing him to find all the survivors from Płock all over the world before it was too late to capture their memories. And he did just that, publishing a book several years ago with their recollections.

There is much still work to do: *Matzevot* to be cared for; cemetery lawns to be mowed; stories of people to collect and tell; photos to identify; tours to give; students to teach and difficult questions to grapple with.

In these times of deep division in many countries, it gives me hope to know that people like Inga, Dariusz and Rafał are committed to doing this sacred work, remembering the Jews who once lived in Poland side by side with their ancestors.

Read about The Neshoma Project and watch the interviews with Inga, Dariusz, Rafał and many more at: www.neshomaproject.org,

Find more info about People, not numbers at: <https://centrumfundacja.pl/en>

Names of Jewish victims in the Grybów cemetery memorial
האנדרטה בבית העלמין בגריבוב נושאת את שמות הנספים היהודיים

Memorial in Jewish cemetery and mass grave site, Grybów that was created by Dariusz Popiela and "Ludzie, nie liczby"

האנדרטה בבית העלמין היהודי באתר קבר האחים בגריבוב, הוקמה ע"י דרויש פופיילה וארגון "אנשים, לא מספרים"

Leora Tec

“They Never Got to Wear White Wedding Dresses”

Their bones had been lying there for almost eighty years. The two Jewish girls—**Salomea Korzennik** and **Rachela Pacher**, who in 1942 had been brutally raped and murdered—had been buried (likely by the father of Salomea), a simple headstone marking their grave.

But they were not forgotten.

Inga Marczyńska of Jasło, who tirelessly works to clean up many Jewish cemeteries and mass grave sites in Poland, learned about the existence of this makeshift grave from **Professor Jonathan Webber** seven years ago while working in the mayor’s office in Kołaczyce, a nearby town in Galicia. The girls were buried on private property and there was no access. The owner of the property used the site to dump garbage and leaves, and when questioned, initially maintained that the remains were not there.

Inga couldn’t understand how anyone could enjoy themselves on that property alongside the remains of two girls who had been brutally murdered.

“They were completely alone and abandoned,” Inga told me. She made a solemn promise to the girls that she would see they were laid to rest in a Jewish cemetery.

Inga tried many bureaucratic routes to give Salomea and Rachela the respectful burial they deserved but got tangled up in red tape, being constantly shunted from one government office to another. Finally, in 2020 she posted the story on Facebook, where **Dariusz Popiela**, founder of the organization “People, not numbers” (“Ludzie, nie liczby” in Polish) saw it and made up his mind to help.

“We will do it together,” he said.

In June, 2021, thanks to the efforts of Inga and Dariusz, Salomea Korzennik and Rachela Pacher were laid to rest in the Jewish cemetery in Tarnów. The Chief Rabbi of Poland, Michael Schudrich, who officiated at the burial (the first in the Tarnów Jewish cemetery in thirty years), remarked that Rachela and Salomea are two of the six million victims of the Holocaust who now have proper graves.

Inga Marczynska and Dariusz Popiela, are two of the people featured in The Neshoma Project, an online video library of conversations with Poles I call “Rescuers of Memory” which I created in cooperation with Brama Grodzka-Theatr NN.

Since my first trip to Poland and Lublin in 2005 I have been amazed at the commitment of the

Many came to pay their respects
רבים באו לכבד את זכרן

Inga and Dariusz with Inga's daughter looking on from Rachela's burial
איגה ודריוש עם בתה של איגה הצופה בקבורתה של רחלה

Tzvika Shulman

From the Chairman's Desk

Dear Lubliners,

We founded the Association in order to *remember*.

During the year 2020-2021, starting from the appearance of Kol Lublin no. 56 and until no. 57 was written, edited, and ready for publication, the challenge of remembrance faced us at every moment of our lives, as a pillar of fire.

COVID-19 surprised us and the entire world during the last year and a half. In the year 2020, for the first time since our founding no annual meeting was held in November. We surrendered to the reality which prevented us from meeting, and conducted instead a zoom meeting with participants from all over the world, who heard the stories of six families from our community. I hope that the zoom chapter of the Association meetings is over for good. Nevertheless, the meeting was interesting and taught us about the participants who prepared and told the stories of their families. Dany Admon interviewed them with sensitivity; Malca Burstein and Yael Levi Faraj did a fantastic job in the preparations and in resolving all the technical issues of this complex production. Following the zoom meeting, a general assembly was conducted, in zoom as well, in accordance with the regulations.

Luck and initiative helped us this year in organizing a trip/tour for the members of the Association. Our member Eli Shmueli volunteered by guiding the tour of city of Ramat

Gan, which was organized and conducted thanks to the initiative and the superior organization of Malca and Eitan Burstein. The members who participated in the tour very much enjoyed the meeting, the guided tour, and the hospitality of the organizers.

The annual commemoration on Holocaust Remembrance Day was held this year at the Remembrance monument for the victims of Lublin and Majdanek at the Nahalat Yitzhak Cemetery. The ceremony was meaningful and impressive. It was directed by Dovrat Tompson, Idith Yasur and Dany Admon. COVID did not deter the group. Also taking part in the ceremony were our friends from the Polish Institute in Tel Aviv, and this was the beginning of a friendship between the Association and the Polish Institute that developed in the course of the year.

This Remembrance also reflected the tastes, aromas, and signs of friendship and cordiality. The seventh Polish-Jewish dinner was a great success. Idith Yasur, Malca Burstein, Dovrat Tompson and Dany Admon organized an unforgettable evening in a hall that we rented at Kibbutz Nachshonim. Numerous members arrived (110 guests filled the hall). The dishes that every guest chose to bring (the tastiest in the world!), and the energy generated in that June evening (the spirit of fun and a good time!), created an unforgettable evening that generated an irresistible desire to repeat it. In addition, the Polish Institute donated a cook book to every participant and the Rishon

LeZion (twin town of Lublin) municipality helped in funding the video and photographs taken during the evening. Those who did not come do not know what they missed.

We all recalled our happy memories.

The film "Ten Lublin" (Polish name), made in Poland by the well-known director Andrzej Titkow, was screened thanks to the joint activity of the Association and the Polish Institute in Tel Aviv. The film, which told about the Lublin community and what remained of it, was shown on October 5 at the Tel Aviv Cinematheque before an audience of about three hundred. In addition to the numerous Lublin descendants who came to see the film, many of the descendants of Pulawy and nearby communities came as well. The film screening was followed by a panel with the film director and with Tal Schwartz, who does not hide his love of Lublin. The panel moderator was Dany Admon. Special thanks to the Polish Institute team for the successful collaboration and to Ita Fishberg and Neta Avidar for their help in organizing this special evening.

Managing the Association has its challenges. There are difficulties in collecting fees and donations. I ask whoever can help to please contribute with money, time, talent, or energy. We need help in order to continue fulfilling our goals at the highest level. We receive no state subsidies, and all our activity is based on volunteers and donations from the members.

Our next annual meeting is scheduled for November 25, 2021, in Rishon LeZion, and its main subject will be the Lublin-born Yiddish poet Jacob Glatstein who died fifty years ago. I am sure that this meeting will be a great success.

Our magazine, Kol Lublin, continues to be the anchor of our Association. The magazine is distributed to the members in a printed version as well as in an Internet version. I hope that all of you will continue to enjoy reading the magazine for many years to come.

We maintain permanent ongoing contact with our friends in "Grodzka Gate - NN Theatre." They are full-time partners in our activity. In the name of all of us I send condolences to our friend Tomek Pietrasiewicz, the manager of the NN Theatre, on the passing of his mother.

Many thanks to all the committee members who contribute throughout the year to the success of the Association: Neta Avidar, Eitan Burstein, Judith Maier, Dovrat Tompson, Dany Admon, Idith Yasur, Ita Fishberg and Itzik Saar.

Hoping for a successful and healthy year and for everybody.

Tzvika Shulman

Chairman of Lublin and Vicinity Heritage Association

KOL VOICE OF LUBLIN

ANNUAL OF LUBLINERS IN
ISRAEL AND DIASPORA

“LUBLINER SHTIME” • www.kollublin.wordpress.com • TEL-AVIV • NOVEMBER 2021 • No. 57

(Photo: Dima Valershtein)

Once a year we meet for a traditional Polish-Jewish meal
מדי שנה אנו נפגשים סביב שולחן ערוך במאכלים יהודיים בנוסח פולין